

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

Mededeeling van ingekomen stukken, enz.

17de VERGADERING.

VERGADERING VAN VRIJDAG 10 NOVEMBER 1922.

(Bijeenroepingsuur 1 namiddag.)

Ingekomen: 1°. een bericht van een lid; 2°. verzoekschriften. — Uithbrengen van verslag over ontwerpen van wet. — Regeling van werkzaamheden. — Uithbrengen van verslag over een verzoekschrift. — Voortzetting der algemeene beraadslaging over de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923, met de interpellatie van den heer van Rappard over de vermindering van de Departementen en van den heer Troelstra over den voorgenomen aftrek van 8½ pct. van de wedden der ambtenaren ten behoeve van de pensioenen.

Voorzitter: de heer Koolen.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 81 leden, te weten:

de heeren Zijlstra, van de Bilt, van der Molen, Duys, Deckers, van Sasse van Ysselt, Fleskens, Moerel, Bierema, Ament, K. ter Laan, Smeenk, Ebels, Bulten, Dresselhuys, van Wijnbergen, mejuffrouw van Dorp, de heeren Beumer, van Schaik, Bakker, Suring, van Rappard, Fruytier, mejuffrouw Groeneweg, de heeren Kuiper, Wintermans, van Rijzewijk, Kolkman, Schaper, Knigge, mejuffrouw Katz, de heeren Michielsen, Wijnkoop, Engels, Ter Hall, Gerhard, Kersten, van Boetzelaer van Dubbeldam, Schouten, Troelstra, mevrouw Bakker—Nort, de heeren van Gijn, Rutgers van Rozenburg, Duymaer van Twist, Tilanus, Visser van IJzendoorn, Marchant, Snoeck Henkemans, Krijger, Bongaerts, van Vuuren, de Wilde, Albarda, de Boer, Brautigam, Heukels, Rutten, IJerman, van den Tempel, Boon, Ketelaar, Feber, de Monté ver Loren, Hugenholtz, Gerritzen, mevrouw Bronsveld—Vitringa, de heeren van den Heuvel, Lovink, H. Colijn, J. ter Laan, Juten, mejuffrouw Westerman, de heeren Weitkamp, Schokking, van Rijkevorsel, Oud, Nolens, Bomans, Stulemeijer, Braat,

en al de heeren Ministers, behalve die van Waterstaat en van Koloniën.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede:

A. dat zijn ingekomen:

1°. een bericht van den heer Kleerekoper, dat hij verhinderd is de vergadering bij te wonen.

Dit bericht wordt voor kennisgeving aangenomen;

2°. de volgende verzoekschriften:

een, betreffende het ontwerp van wet tot wijziging van

Handelingen der Staten-Generaal. — 1922—1923. — II,

(Voorzitter e. a.)

de Huurcommissiewet en de Huuropzeggingswet, van den voorzitter en den secretaris, namens het dagelijksch bestuur van het Christelijk Nationaal Vakverbond in Nederland, te Utrecht;

een, van den voorzitter en den secretaris, namens het bestuur van den Nederlandschen Federatieven Bond van personeel in openbaren dienst, te Amsterdam, betreffende de voorgenomen premiestorting voor de pensioenen, de herclassificatie der gemeenten, de werktijdverieniging en het ontslag van overcompleteet Rijk-personeel;

een, van W. A. de Groot, gepensionneerd burgemeester, te 's Gravenhage, houdende verzoek om verhooging van zijn pensioen.

Deze adressen zullen worden gezonden aan de betrokken Commissiën;

B. dat de Verslagen gereed zijn van de Commissiën van Rapporteurs voor de volgende ontwerpen van wet:

Invoering van het voorwaardelijk stellen ter beschikking van de Regeering en van de voorwaardelijke plaatsing in eene tuchtschool, benevens eenige wijzigingen in de wet van 12 Februari 1901 (*Staatsblad* n°. 64) (193);

Verhooging en wijziging van hoofdstuk VA der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1922 (273);

Vaststelling van hoofdstuk XA der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (2).

Deze Verslagen zullen worden gedrukt en rondgedeeld voor zoover zulks niet reeds is geschied.

De Voorzitter: De deze week aangevangen algemeene beraadslagingen over de Staatsbegroting zullen, naar het zich laat aanzien, in de volgende week nog wel eenigen tijd in beslag nemen. Inmiddels is over een der hoofdstukken van de Staatsbegroting, nl. over hoofdstuk XA, Eindverslag uitgebracht en ik doe aan de Kamer het voorstel dit hoofdstuk de volgende week te behandelen en wel op Dinsdag- en Donderdagavond, en daartoe de vergadering op die dagen des avonds te acht uur voort te zetten.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Voorts stel ik voor, om tegen a.s. Woensdag aan de orde te stellen de interpellatie van den heer van den Tempel, met betrekking tot de werkloosheid en haar bestrijding en de ondersteuning der werklooze arbeiders, met dien verstande, dat de vergadering dien dag des voormiddags te elf uur zal aanvangen en voor de behandeling van de interpellatie die geheele dag, maar ook niet langer tijd, beschikbaar zal zijn.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde zijn de algemeene beraadslagingen over de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (2), waarbij tevens aan de orde zijn de interpellatie van den heer van Rappard naar aanleiding van de woorden in de Openingsrede, dat „eene vermindering van het aantal Departementen van Algemeen Bestuur noodig wordt geacht” en de interpellatie van den heer Troelstra naar aanleiding van den voorgenomen aftrek van 8½ pct. van de wedden der burgerlijke ambtenaren ten behoeve van de pensioenen.

De heer Nolens, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, brengt het volgend Verslag uit:

Mijnheer de Voorzitter! In handen van de Commissie van Rapporteurs is gesteld een verzoekschrift van het bestuur van den Nederlandschen Federatieven Bond van Personeel in Openbaren Dienst, gevestigd te Amsterdam.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Nolens e. a.)

Adressant omschrijft de redenen, waarom hij zich verplicht gevoelt te verklaren, aan de door de Regeering voorgenomen bezuinigingen wat betreft de arbeidsvoorwaarden van het Rijkspersoneel niet te willen medewerken, doch integendeel ten sterkste daartegen te protesteeren en niet te zullen nalaten alles te doen wat hem mogelijk is het personeel te bewegen aan dit protest kracht bij te zetten.

De Commissie stelt voor, dit verzoekschrift ter griffie neder te leggen, ter inzage van de leden.

De Kamer vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

De algemeene beraadslagingen worden hervat.

De heer **Schokking** zet zijn rede voort en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Vooreerst wil ik dan nog een woord spreken over de opheffing van één der Departementen, en dat vooral in verband met de daarover door den heer van Rappard gemaakte opmerkingen.

Wanneer die opheffing zou beteekenen een geringere belangstelling bij de Regeering in landbouw, nijverheid en handel, dan zouden wij ons beslist tegen die opheffing moeten verklaren. Ook wil ik wel zeggen dat, wanneer er geen noodzaak was tot een belangrijke vereenvoudiging van den Staatsdienst, wij niet voor de opheffing van eenig Departement zouden willen pleiten.

Maar dit is anders.

Vandaar, dat ik begrijp, dat de Regeering ook op samenvoeging van Departementen bedacht is geweest. Zelfs is het de vraag, of zij in dit opzicht niet nog verder had kunnen gaan.

Doch dit daargelaten, indien tot samenvoeging wordt overgegaan, is het zeker niet zoo gemakkelijk, welke keus daarbij zal worden gedaan; elke verandering zal haar voordeelen en nadeelen hebben, wanneer de eene tegenover de andere afgewogen wordt. Dit staat wel vast, dat tegen de opheffing van ieder Departement zich verzet zou hebben geopenbaard. Ware b.v. Onderwijs opgeheven en bij Binnenlandsche Zaken gevoegd — een gedachte die overigens ook te overwegen ware geweest —, ik vermoed, dat dit nog krachtiger verzet zou hebben uitgelokt dan thans tegen de opheffing van Landbouw, Handel en Nijverheid aangetroffen wordt. Ik kan mij dit verzet, bepaaldelijk wat den landbouw betreft, voor een oogenblik ook wel verklaren. Maar wanneer uit de nadere mededeelingen van den Minister blijkt, dat die opheffing geen geringere zorg voor, noch mindere belangstelling in den landbouw beteekent, dan wil het ons voorkomen, dat de Regeering in haar streven naar vereenvoudiging moet worden gesteund.

Nu meen ik zelf reeds te kunnen zeggen, dat de heer van Rappard van die opheffing en de gevolgen daarvan een voorstelling heeft gegeven, welke met de beteekenis daarvan in strijd is. Ook ik moet daartoe eenige historische herinneringen mededeelen.

De eigenlijke bemoeiing van de Regeering met den landbouw dagteekent van vóór ongeveer 40 jaar, toen na de crisis van 1877, en nog in sterker mate na de groote internationale landbouwtentoonstelling van 1884 te Amsterdam, van alle zijden op krachtiger ondersteuning van den landbouw van Regeeringswege werd aangedrongen.

Een der eerste gevolgen daarvan was het instellen van een Staatscommissie, om te onderzoeken, wat in het belang van den landbouw zou kunnen geschieden. Die Staatscommissie heeft, vergeleken met het werk van vele andere, een groot succes gehad, want naar aanleiding van haar rapport werden een aantal maatregelen genomen, die hun bekroning vonden in de aanstelling in 1892 van een Regeeringsambtenaar, die speciaal met de bevordering van het landbouwonderwijs belast werd.

Intusschen bleek er allengs behoefte aan meer concentratie van de Regeeringszorg voor de landbouwbelangen, die behalve aan Binnenlandsche Zaken nog aan vijf andere Departementen waren toevertrouwd. Dat leidde er in 1898 toe —

(Schokking.)

en dit is van gewicht met het oog op hetgeen thans gebeurt — die belangen in één afdeling aan Binnenlandsche Zaken samen te voegen onder het hoofd van een directeur-generaal. In 1901 werd die afdeling echter overgebracht naar Waterstaat en in 1905, onder het Ministerie-de Meester, naar het toen nieuwopgerichte Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Slechts moet hieraan worden toegevoegd, dat het hoofd van dat Departement, Minister Veegens, een Koninklijk besluit uitlokte, waarbij de afdeling Landbouw in een directie van den Landbouw werd omgezet, waaraan grootere bevoegdheden werden toegekend. Hierin is nu, voor zoover ik weet, sedert geen verandering gebracht en ik zou daarom willen vragen, of het niet de bedoeling is, nu Landbouw weer naar Binnenlandsche Zaken, waar hij vroeger reeds was, wordt overgebracht, om die directie onveranderd te laten.

Uit de toevoeging van den naam „Landbouw” aan Binnenlandsche Zaken mag dat vermoedelijk — en ik zie den Minister-President tot mijn blijdschap toestemmend knikken — wel worden afgeleid; een toevoeging, welke voor de opvatting van de zaak niet onverschillig is. Ook in dit opzicht verschil ik van den heer van Rappard, die dat van geen beteekenis acht. Het is de vraag, of de naam, die aan Binnenlandsche Zaken wordt toegevoegd, ook inderdaad uitdrukking geeft aan de zaak waarom het te doen is. Maar in dat geval is ook niet in te zien waarom de landbouw als zoodanig in slechtere omstandigheden zou komen.

Nog niet zoo lang geleden is door den secretaris van het Nederlandsch Koninklijk Landbouw-Comité, in het nummer van het *Landbouw-Weekblad* van 28 Juni 1922, en naar ik meen ook door den oud-inspecteur Löhnis betoogd, dat de bestaande organisatie in elk opzicht aan de behoefte voldeed. En wat men nu ook voorts vreeze, — dat een Minister uit dit Kabinet niet voldoende oog zou hebben voor de belangen van den landbouw, kan ik mij moeilijk voorstellen.

Dat overigens het leggen van de belangen van nijverheid en handel in de hand van den Minister van Arbeid ten nadeele van die bedrijven zou zijn, kan ik evenmin toestemmen. Integendeel.....

De heer van Rappard: Spreekt gij ook namens de heeren Weitkamp en Bakker?

De heer **Schokking**: Inderdaad!

Integendeel, ik geloof, dat er een heilzame wisselwerking zal kunnen plaats hebben, als de belangen van bedrijf en arbeid in één hand worden gelegd. In hoeverre het overleg van den Minister van Arbeid met verschillende bedrijfsorganisaties daarvan reeds het gevolg is, weet ik niet. Vermoedelijk zal die bewindsman dat vroeger ook wel gedaan hebben, maar in elk geval is hij nu genoodzaakt, zowel met de belangen der werkgevers als met die van de werknemers in aanraking te komen, terwijl ook de handel zijn aandacht vraagt. Alleen moet ik opmerken, dat m. i. de landbouw door toevoeging aan Binnenlandsche Zaken veel minder gevaar loopt in het gedrang te komen dan handel en nijverheid, in zoverre als het Departement van Arbeid meer overladen wordt dan dit met het Departement van Binnenlandsche Zaken het geval zal zijn.

De heer van Rappard: U bent dus van meening dat de tegenwoordige toestand gehandhaafd moet worden?

De heer **Schokking**: Ik heb daarover uitvoerig gesproken en zie, wanneer het althans om de zaak te doen is, uw antwoord daarop gaarne te gemoet.

Thans nog een woord over de bezuiniging. Onder de maatregelen, welke de Regeering zich in verband daarmee voorstelt te nemen, trekt op het oogenblik die ten aanzien van de pensioenkorting van de ambtenaren het meest de aandacht. Dit laat zich in zekeren zin ook wel verklaren.

In het algemeen nemen wij het standpunt in, dat de bezuiniging, voor zoover die ook tot den post voor de bezoldiging

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Schokking.)

van het Overheidspersoneel moet worden uitgestrekt, meer gericht zal moeten zijn op de reconstructie van den Staatsdienst, de daar geldende te royale opvattingen, zooals die voldoende uit de rapporten van de Bezuinigingscommissie zijn gebleken, en op een aanzienlijke beperking van het getal ambtenaren, dan op verlaging van hun bezoldiging.

Het springt toch in het oog, dat het korps ambtenaren op peil moet blijven. Veel beter een klein aantal goede en bewaamde ambtenaren dan een uitgebreid door overvloed van rangen gekenmerkt korps, dat niet voldoende onderhouden kan worden om de eenvoudige reden, dat het aantal in geen verhouding staat tot het getal van de bevolking in het algemeen.

Dat beperking mogelijk is, daarvan zijn wij overtuigd en stemmen in met hetgeen door anderen daarover is gezegd. Het komt er slechts op aan, al begrijp ik, dat dit niet in één oogenblik kan gebeuren, dat dit vraagstuk als een geheel van uit een centraal punt wordt overzien en dienovereenkomstig tot oplossing gebracht.

In verband met hetgeen ik heb opgemerkt, zal men verstaan, dat wij kunnen gevoelen voor het standpunt van den interpellant en anderen, die afwijzend staan tegenover den maatregel van de pensioenskorting. Er zijn echter verschillende overwegingen, waarom wij meenen, dat standpunt niet te mogen innemen.

De voornaamste is wel, dat wij de overtuiging hebben, dat een diepgaande reorganisatie van den Staatsdienst, welke naast andere voorgenomen maatregelen zal moeten plaats hebben, niet voldoende zal zijn om in de komende jaren een sluitend budget te krijgen. Het is betrekkelijk gemakkelijk zich tegen een maatregel te verklaren, maar dan moeten andere worden genoemd, die het gewenschte en ook door de bestrijders noodzakelijk geacht resultaat zullen hebben. Nu hebben we wat dit aangaat in hoofdzaak niet anders gehoord — en de heer Troelstra zegt het ook thans weer bij interruptie — dan dat op Oorlog en Marine de noodige millioenen gevonden moeten worden, terwijl de heer Dresselhuys inzonderheid op een andere inrichting van de sociale verzekering heeft gewezen.

Wat dit laatste betreft, een vereenvoudiging daarvan is reeds onder de maatregelen, welke de Regeering zich ter bezuiniging voorstelt, opgenomen.

Doch welke verwachtingen daarvan gekoesterd mogen worden, die maatregel zal toch niet zulke gevolgen hebben, dat daarvoor kan worden afgezien van andere maatregelen, ook de pensioenskorting. Indien daaromtrent nog twijfel mocht bestaan, dan heeft de rede van den heer van Gijn dien toch wel weggenomen.

En met betrekking tot het andere middel, om op Oorlog en Marine de noodig millioenen te vinden, wil ik opmerken, dat op die hoofdstukken reeds bezuinigd wordt, en voorts, dat blijkens de Memorie van Antwoord ten aanzien van het bewapeningsfonds en door een wijziging in de uitvoering van de Vlootwet, zooals die aanvankelijk was gedacht, overwogen wordt, hoe men de financiën te hulp kan komen. Bovendien zal ook door reconstructie van de hier bedoelde Departementen naar mijn meening verdere bezuiniging kunnen en moeten plaats hebben.

Maar hoezeer dus ook Oorlog en Marine hun aandeel zullen moeten leveren aan de bezuiniging, toch zal deze een grens hebben, tenzij die beide Departementen, naar den wensch van degenen, die algeheele ontwapening voorstaan, geheel worden opgeheven.

Op de quaestie van volledige opheffing van die Departementen zal ik thans niet ingaan. Dat is vroeger meermalen gebeurd. En het beeld, dat de wereld op het oogenblik te zien geeft, waar in het Oosten helaas weer uiterst donkere wolken zich samenpakken, om nu maar te zwijgen van hetgeen dezer dagen over de legervorming bij onze zuidelijke burens bekend werd — een opvoering van de legersterkte, waarvoor geen woord sterk genoeg is —, levert nog niet veel grond om meer dan vroeger op een totale ontwapening te hopen en, al moeten wij elkander daarin vrijlaten, daarvoor de verantwoordelijkheid te aanvaarden.

Met de vraag omtrent de grens van de defensie-uitgaven is

het echter wat anders. Wel is ook daarover steeds verschil geweest, maar ik moet toch opmerken, dat na hetgeen hierover gisteren door den heer Colijn is gezegd, dit verschil nieuwe beteekenis heeft gekregen en in een stadium is gekomen, dat ik niet had verwacht. Evenals de heer Nolens ben ik door zijn verklaring niet weinig verrast geweest. Het is mogelijk, dat ook ik hem niet goed begrepen heb, daar dit anders een geheel gewijzigde houding van de antirevolutionnaire partij tegenover het defensievraagstuk zou beteekenen, blijkens de uitingen van die partij, ook in haar program, niet alleen vóór, maar ook na de verkiezingen, afwijkend van de tot heden aangenomene. Voor het oogenblik kan ik nog moeilijk gelooven, dat er inderdaad een zoo plotselinge groote frontverandering is, maar er zal over deze quaestie dan meer licht moeten komen.

Ook wij wenschen, met den heer Nolens — en het is merkwaardig, dat, terwijl op dit punt altijd meer overeenstemming bestond tusschen de antirevolutionnaires en de Christelijk-historischen, thans meer overeenstemming schijnt te bestaan met de Roomsche-Katholieken —, ook wij, zeg ik, wenschen met den heer Nolens, dat de defensie-uitgaven op het scherpst tot een minimum worden bepaald, voor wat noodig is. Maar de grondgedachte van die defensie-uitgaven: handhaving van onze onafhankelijkheid en zelfstandigheid als volk, niet meer en niet anders, maakt die uitgaven dan ook noodzakelijk.

Intusschen, wat van de opmerking van den heer Colijn thans verder het gevolg zij, ook bij de bezuiniging, welke hij zich op het hoofdstuk van Oorlog voorstelt, bleek hij niettemin van oordeel, dat de voorgenomen maatregel van de pensioenskorting niet zal kunnen achterwege blijven. En van dezelfde meening is ook de heer van Gijn, hoezeer deze geachte afgevaardigde nog waardevolle gegevens voor verdere bezuiniging aan de hand heeft gedaan. Dit is voor ons, in aansluiting aan ons oordeel over den financiëleen toestand, een reden te meer om ons niet tegen de voorgenomen pensioenskorting te verzetten. Zij staat voor ons in het teeken van de noodzakelijkheid, dat ook door de ambtenaren een offer moet worden gebracht.

Hoezeer wij het pijnlijke van een teruggang in het geld, dat de ambtenaar ontvangt, gevoelen, het moet toch worden gezegd, dat het moeilijk aangaat het standpunt in te nemen, dat die teruggang er alleen niet voor de ambtenaren en wel voor het andere deel der burgerij zou zijn. Zeker, er zijn er nog altijd, die, in plaats van te verarmen, rijker worden. Zelfs in landen met de scherpste wetgeving tegen de mogelijkheid om zich een particulier vermogen te verschaffen, blijken er nog altijd te zijn, die en zelfs dan op de grofste wijze zich weten te verrijken. Maar overigens is het niet voor tegenspraak vatbaar, dat de burgers in ons land in alle kringen, van hoog tot laag, en de hoogsten niet het minst — de opbrengst der belastingen zal het steeds duidelijker maken — wat hun inkomsten betreft, in sterke mate teruggaan.

Zowel voor de boeren op het platteland als voor degenen, die in de verschillende bedrijven in de stad en daarbuiten hun levensonderhoud vinden, voor den middenstand en ook voor de arbeiders in de particuliere bedrijven is er een teruggang in inkomen. Een teruggang, die in tal van gevallen de 10 pct. verre overschrijdt. Deze teruggang maakt alleen niet dien indruk, dien de pensioenskorting en iedere maatregel van Overheidswege met betrekking tot de ambtenaren heeft. Daarin schijnt iets onbillijks; iets, wat de Overheid wel doen, maar immers ook nalaten kan. Zij is dus de schuldige, als het inkomen van de ambtenaren vermindert. Toch is het anders, zooals ik veronderstel, dat de Regeering dit inkomen veel liever zou verhoogen dan verminderen. Maar de Regeering zou juist schuldig worden, als zij geen rekening hield met den algemeenen toestand, met den toestand van het volk in al zijn kringen. En het is gelukkig, dat er ook uit de ambtenaarswereld tonen worden gehoord — weinige nog, maar ze zijn er — die de juistheid daarvan erkennen.

Het komt slechts op die erkenning aan, waardoor in beginsel ook de noodige medewerking wordt verkregen. Dan

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Schokking.)

kan er ruimte blijven voor de vraag, welke de meest gewenschte, of anders gezegd, minst schadelijke teruggang zal zijn. Zoo ontkennen we niet, dat de maatregel van de pensioenkorting bezwaren heeft; bepaaldelijk dit, dat zij vergelijkenderwijs meer drukt op de lagere dan op de hogere salarissen. Intusschen wordt daarbij vergeten, dat de vroegere intrekking van de premiebetaling voor de lagere salarissen verhoudingsgewijs de grootste verhooging bracht, terwijl de verhooging van de salarissen der hogere ambtenaren geringer is geweest dan die der lagere.

Dat neemt echter niet weg, dat een andere maatregel ons liever zou zijn geweest, bijv. deze, dat er voor een zeker percentage, bijv. 8 of 10 pct., een verlaging van de salarissen zou zijn over de geheele linie. Maar ik erken, dat kan niet in verband met het salarisbesluit en het door den Minister van Financiën in het vorige Kabinet zelf daarbij ingenomen standpunt. Tenzij er dus bij het georganiseerd overleg blijken mocht van een algemeene bereidheid om liever dan de pensioenkorting dien weg in te slaan, kunnen wij niet op een zoodanigen maatregel bij de Regeering aandringen.

Ik noemde daar het georganiseerd overleg. Reeds vroeger heb ik de vraag gesteld, of de regeling daarvan wel zoo is, dat de bedoeling daarvan voldoende tot haar recht komt. Ik meen, dat er nog reden is voor die vraag. Zonder echter thans daarop in te gaan, moet ik wel een andere vraag stellen in verband met hetgeen in zake de quaestie van de herziening der classificatie gebeurt.

In het algemeen heeft het georganiseerd overleg dezen goeden kant, dat, behoudens het budgetrecht van de Staten-Generaal en de daaruit voortvloeiende positie, welke de Regeering bij dat overleg moet innemen, de behandeling van salarisquaesties en wat daarmee samenhangt buiten de vertegenwoordigende lichamen kan blijven. Die kan m. i. ook hier niet behoorlijk geschieden. Ik wil er geen aanmerking op maken, dat met betrekking tot de salarisquaestie een interpellatie wordt gehouden, maar toch, Mijnheer de Voorzitter, is dat niet geheel zonder bedenking. Het grijpt, als ik wel zie, in de gedachte van het georganiseerd overleg in en brengt in die zaak een politiek element, dat er juist buiten moet blijven. Doch daarom is het ook van te grooter belang, dat de salarisquaesties door de Regeering en degenen, die door haar met een bepaalde taak in deze zijn belast, behandeld worden op een wijze, die in overeenstemming is met de gedachte van het georganiseerd overleg.

Ik zou nu bepaaldelijk aan de Regeering willen vragen, of zij niet van oordeel is, dat de publicatie van den bekenden oriel van den voorzitter van de herzieningscommissie van de classificatie achterwege had moeten blijven. Ik weet niet, hoe de Regeering denkt over een herziening van de classificatie. Ik kan mij niet voorstellen, dat de genoemde brief haar gevoelen weergeeft. In elk geval zouden wij daartegen bezwaar hebben.

Maar, zooals gezegd, ik onderstel, dat de Regeering op dit punt nog geen uitgesproken meening heeft, in elk geval, alvorens te beslissen, het rapport zal afwachten, dat volgens het salarisbesluit moet worden ingediend. Alleen door die publicatie heeft het den schijn, alsof de Regeering de richting uit wil, die in dien brief wordt aangegeven. En dan is het niet te verwonderen, dat dit onrust wekt; een ongerustheid, die vermeden had kunnen worden. Ik zal er thans niet meer van zeggen. Slechts dit eene nog. In zulke teere quaesties, want dat is een verandering van salaris altijd, kan niet teer genoeg te werk worden gegaan. Dan kan en — naar ik vertrouw — zal ook niet tevergeefs een beroep worden gedaan op de medewerking van de ambtenaren. Want hieraan is behoefte. Zonder een trouw medewerkend korps van ambtenaren staat het wel vast, dat de Regeering in de vervulling van haar taak niet kan slagen. Daarom is het besproken punt van bijzonder belang voor den gang van den Staatsdienst.

In dit verband moet ik er even aan herinneren, dat het een hoogst onaangename indruk heeft gemaakt, in het rapport van de Bezuinigingscommissie te lezen — en ik moet aannemen, dat zij die zinsnede slechts na rijpe overweging

in haar rapport heeft opgenomen — niet altijd die medewerking heeft gevonden, welke noodig was. Ik meen dan ook, dat de uitlating van den Minister op blz. 12 van de Memorie van Antwoord:

„Over gebrek aan medewerking of waardeering zijnerzijds hoopt de ondergeteekende, dat de Commissie nimmer te klagen zal hebben”,

wat krachtiger had kunnen zijn.

Maar nu nog een ander punt.

Terwijl ook wij ten diepste overtuigd zijn van de noodzaak van bezuiniging en oordeelen, dat met hetgeen thans daaromtrent wordt meegedeeld de Regeering er nog niet is, geloof ik toch, dat met bezuinigingsmaatregelen alleen niet zal kunnen worden volstaan en dat de behoefte zich opdoet aan andere maatregelen; maatregelen, welke er toe strekken nieuwe bronnen van inkomsten te vinden. Ik weet, dat ik in verband met den ons toegemeten tijd spoedig zal moeten eindigen. Daarom kan ik slechts enkele punten noemen, zonder daarop breder in te gaan, mij intusschen in het algemeen aansluitend bij hetgeen daarover door anderen is gezegd.

In verband met de werkloosheid is te recht de nadruk gelegd op het belang van de werkverschaffing. Nu zou ik iets willen opmerken naar aanleiding van hetgeen op blz. 17 van de Memorie van Antwoord wordt gezegd. Daar heet het:

„De verbetering van verkeersmiddelen kan inderdaad in vele gevallen als één der maatregelen worden beschouwd, waardoor de wederopbouw van het economisch leven kan worden bevorderd.”

Dit had, naar ik meen, sterker gezegd kunnen worden. Want er is ten opzichte van de verkeersmiddelen veelszins achterstand. Geld, ten behoeve van de verbetering daarvan besteed, verdient de voorkeur boven steunverleening.

Dan zou ik met een enkel woord willen wijzen op het belang van een grooter landbouwterrein dan waarover op het oogenblik in ons land wordt beschikt.

Mijnheer de Voorzitter! Wie eenigszins volgt — ik kan het slechts gebrekkig doen, maar tracht er toch zooveel mogelijk kennis van te nemen — wat de economie over den toestand in de verschillende landen in Europa opmerken, wordt hierdoor getroffen, dat meer en meer het gevoelen naar voren komt, dat er een wanverhouding bestaat tusschen het gebied van den landbouw en dat van de industrie. Natuurlijk moet er rekening gehouden worden met de verschillende geaardheid van de landen, maar over het algemeen is er op het oogenblik in de landen van Europa een te beperkt gebied voor de teelt van voedingsmiddelen.

Nu geloof ik, dat in dit opzicht ook voor ons wat te doen is, dat in elk geval deze kant van het vraagstuk onder de oogen moet worden gezien. Het betreft daarbij niet alleen een meer juiste verhouding van den landbouw en de industrie, maar de daarmee samenhangende verhouding tusschen de groote steden en het platteland. Ik ben afkeerig van elk kunstmatig middel om in die verhouding in te grijpen, maar het is geen gelukkige ontwikkeling te achten, wanneer de groote steden al meer ten koste van het platteland worden uitgebreid.

In dit verband alweer — ik noem het alleen — zou ik de aandacht willen vestigen op het Zuiderzeevraagstuk. Zooals wij weten, is daarover wel eenig verschil van meening. En het is natuurlijk, dat ook hier de financieele vraag haar betekenis heeft. Maar wanneer ik er op let, dat wij hier te doen hebben met een werk, dat uitbreiding zal geven aan ons grondgebied, en in dit geval een volkomen vreedzame uitbreiding, waardoor in de toekomst werk voor duizenden en duizenden in het leven wordt geroepen, dan ligt hier toch een productief werk voor ons van de allereerste orde. Juist omdat wij ons niet alleen mogen blindstaren op wat tot bezuiniging kan dienen, maar te gelijker tijd ter hand moeten nemen, wat de werklust prikkelen kan en de welvaart van ons volk ten goede kan komen, meen ik, dat dit punt, niet enkel uit den gerichtshoek van bezuiniging moet worden gezien, maar zeer bepaald ook in verband met de vraag, wat voor productieve werkverschaffing kan worden gedaan.

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Schokking e. a.)

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil hiermede eindigen en daarom tot slot dit opmerken. Moeten wij ons, waar het voor ons principieele quaesties geldt, volle vrijheid reserveeren, wij wenschen het Kabinet overigens zooveel als in ons vermogen is, bij zijn zware taak te steunen, in de overtuiging, dat dit in het waarachtig belang van ons volk zijn zal.

De heer **Bongaerts**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal slechts twee speciale punten behandelen, nl. in de eerste plaats de noodzakelijke beperking op de Staatsuitgaven, zoowel gewoon als buitengewoon, met name het dadelijk vinden van de 5 miljoen, en wel in verband met de m. i. vermoedelijk even noodzakelijke uitzetting van de uitgaven van de Overheid, zoowel van de Regeering als van de lagere bestuursorganen, ten behoeve van de werkloosheidsbestrijding.

In de tweede plaats wil ik wijzen op de noodzakelijkheid van ingrijpen in zake het binnendringen van vreemde werkkrachten over onze oostelijke grenzen, speciaal in Zuid-Limburg, ook tot beperking der werkloosheid.

Wat het eerste punt betreft, zou ik mijn beschouwingen willen vastmaken aan de mededeelingen, die de Regeering daaromtrent doet in de Memorie van Antwoord op hoofdstuk II der Staatsbegroting. Zij betoogt daar toch op bl. 5:

„Ten einde het gevaar voor inflatie af te wenden is het noodzakelijk dat zoowel de gewone als de buitenwone uitgaven van moederland en Indië krachtig worden ingeperkt.”;

op bladz. 9:

„Het tekort van 5 miljoen, dat naast de slechts in perspectief verkregen besparingen, nog op de aanvankelijk ingediende begroting was overgebleven, zal bij de Memorie van Antwoord in zake de afzonderlijke hoofdstukken verdwijnen.”,

en op bladz. 20:

„Wat aangaat de regeling der werkloozenzorg in den komenden winter hoopt de Regeering, dat zij door werkverschaffing vooral de nooden der arbeidende klasse zooveel mogelijk zal kunnen lenigen.”

Mijnheer de Voorzitter! Er is zeker niemand, die kan voorstellen in welken omvang zich de werkloosheid in de komende maanden, wellicht in de komende jaren, zal doen gevoelen, maar ik meen toch wel, dat het een communis opinio is, dat wij van de steunregeling in den vorm van uitkeeringen zoo gauw mogelijk af moeten komen en dat de werkverschaffing zoo krachtig mogelijk moet worden vooropgesteld.

Verder meen ik — dit is misschien een meer persoonlijke opinie —, dat in den komenden winter zich de werkloosheid in zoodanigen omvang zal voordoen, dat de Regeering wellicht allerwege in den lande zal moeten trachten, tot bestrijding daarvan openbare werken op vrij uitgebreide schaal tot uitvoering te doen brengen.

Of men nu wat meer of wat minder optimistisch daartegenover staat, in elk geval zal worden erkend, dat voor die werkverschaffing geld noodig zal zijn, en veel geld, en het vraagstuk komt dus hierop neer: van den eenen kant noodzakelijke inperking van de Staatsuitgaven, en het liefst onmiddellijk vinden van de 5 miljoen, en aan den anderen kant uitzetting van uitgaven, in uitzicht tot bestrijding der werkloosheid; hoe komen wij daar uit?

Nu meen ik, dat het wel mogelijk is die twee tegenstrijdige eischen met elkander eenigszins in overeenstemming te brengen, nl. doordat de Regeering, in overleg en overeenstemming met de Staten-Generaal, een andere wijze van financieren van openbare werken in beginsel vaststelt dan tot nu toe gebruikelijk is geweest. Ik bedoel, dat het Rijk zijn subsidie niet meer geeft in den vorm van kapitaal, maar in den vorm van garantie voor rente en aflossing voor dat deel van de kosten der werken, die het Rijk pleegt in andere gevallen als kapitaalsuitgaven voor zijn rekening te nemen.

Ik stel voorop, dat de uit te voeren openbare werken zoo-

(Bongaerts.)

veel mogelijk moeten zijn productieve werken en dat zij op zich zelf moeten zijn noodzakelijke werken. En ik kan de Regeering verzekeren, voor zoover dat nog noodig is, dat er een groot aantal werken in alle provincies aan die voorwaarden beantwoordt, alle werken die nog op uitvoering wachten. En ik stel in de tweede plaats voorop, dat het moeten zijn werken die worden uitgevoerd met steun der Regeering, m.a.w., dat de uitvoering berust in handen van de streek zelf.

In dit geval hebben gesubsidieerde werken nl. veel voor boven Rijkswerken. In de eerste plaats omdat er meer zekerheid bestaat, dat het werk noodzakelijk is, omdat de streek ook zelf offers moet brengen. Voorts, omdat een meer economische besteding van het geld gewaarborgd is, aangezien de streek zelf meer toeziet, critiek oefent en waakt, ook in details, tegen geldvermorsing. Verder, omdat het totaal verwerkte bedrag bij een gesubsidieerd werk hoger is dan bij een Rijkswerk, met betrekking tot het geld, dat de schatkist moet leveren, omdat ook de streek en de provincie bijdragen; en in de vierde plaats, omdat gesubsidieerde werken in den regel meer in kleine complexen over het geheele land verspreid kunnen zijn gelegen, terwijl groote openbare Rijkswerken in den regel zich meer op één punt concentreren en veel mechanische uitvoering eischen, met het gevolg, dat er minder kans is, dat werkloze arbeiders uit de streek zelf daarbij werk zullen vinden.

Stelt men nu den eisch, dat de streek zelf voor het geheele bedrag zal moeten zorgen en zij van het Rijk slechts zal krijgen een garantie voor rente van aflossing voor de bedragen, die het Rijk anders in den regel als kapitaalsubsidie geeft, dan is er nog een aanleiding te meer om te verwachten, dat de werken, die zullen worden uitgevoerd, beslist noodzakelijk zijn.

Tot nu toe was de wijze van subsidieeren aldus, dat, wanneer een streek een werk van openbaar nut wenscht uit te voeren, zij aan het Rijk een deel van het subsidie vroeg, dat in den regel 1/3 tot 2/3 gedeelte van de kosten bedroeg, afhankelijk van den aard van het werk en van de vraag of het algemeen belang daarbij minder of meer betrokken was.

Het Rijk gaf het subsidie in den vorm van kapitaal. Achtereenvolgens werden op de Staatsbegroting de noodige bedragen uitgetrokken.

Die wijze van handelen was vroeger noodig en ook gewenscht, omdat er een tijd geweest is, waarin het moeilijk was voor waterschappen en stichtingen om zich zelf geld te verschaffen. Men kon door een leening van het Rijk op een goedkoopere manier aan geld komen, dan wanneer men het als kleine corporatie zelf probeerde. Het was rationeel om het krediet van het geheel, van de algemeene moeder, te gebruiken voor het verschaffen van geld aan de kleine corporaties.

Op het oogenblik is de toestand echter eenigszins anders.

Wij moeten in de eerste plaats zooveel mogelijk het uitzetten van de Staatsschuld beperken en het sluiten van nieuwe Rijksleeningen zooveel mogelijk ontgaan.

Daarentegen is het na te wijzen, dat tal van waterschappen en kleine corporaties tot grondverbetering enz. op zeer gemakkelijke wijze bij de eigen ingezetenen en direct belanghebbenden aan geld kunnen komen en ook, dat zij vrij gemakkelijk aan goedkoop geld kunnen komen.

Er zijn, als ik wel ben ingelicht, waterschappen, die zich sterk maakt het noodige geld tegen 5 pct., hoogstens 5½ pct., te kunnen krijgen. Bij een annuïteit van 25 of 30 jaar komt men dan tot 6 of 6½ pct. Laat ik het ruim schatten en aannemen dat de annuïteit zeker blijft beneden de 7 pct.

Indien nu voortaan de gedragslijn deze wordt, dat als een openbaar lichaam bij het Rijk komt met een verzoek om subsidie voor een werk, waarvan de noodzakelijkheid vaststaat en waarvan een spoedige uitvoering al of niet tevens ter bestrijding van de werkloosheid gewenscht is, het Rijk zegt: wanneer ge u zelf het geld in zijn geheel kunt verschaffen, kunt ge van mij krijgen een garantie voor de rente en de aflossing voor dat gedeelte van het bedrag, dat ik u vroeger zou gegeven hebben als kapitaal-subsidie, dan geloof ik, dat het mogelijk zal zijn, mede ter bestrijding van de werkloosheid in verschillende deelen van Nederland,

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Bongaerts.)

zeer belangrijke werken in uitvoering te doen nemen, terwijl daarvoor dan geen kapitaal van het Rijk behoeft te worden aangesproken, zoodat er geen quaestie is van het uitzetten van de Nationale schuld. Uit den aard der zaak zal de gewone dienst op de Staatsbegroting met de bedragen der rente- en amortisatiegarantie moeten worden belast. Dat zou echter ook het geval zijn, wanneer het Rijk kapitaal ging leenen om dit als kapitaal-subsidie aan de waterschappen te verstrekken en dan zouden bovendien een belasting van den buitengewonen dienst en een uitzetting van de Staatsschuld daarmede gepaard gaan. Niet onwaarschijnlijk zou zelfs de post voor rente en amortisatie op den gewonen dienst ook wat hooger zijn of wat langer van duur, omdat de Staat thans niet zoo gemakkelijk kan leenen.

Natuurlijk kunnen er ook corporaties en stichtingen zijn, die zelf niet in staat zijn geld te leenen. In dat geval schiet men met garantie niet op. Het is ook niet noodig, dat men dadelijk de wijze van subsidieering van het Rijk over de geheele lijn verandert. Men zou diegenen kunnen laten voortgaan, die zich zelf geld kunnen verschaffen, terwijl men daarna de andere streken op de oude manier zou kunnen helpen.

Mijnheer de Voorzitter! Tegenover die belasting der begroting met annuïteiten moeten elders verminderingen van uitgaven worden gesteld, doch het is hier natuurlijk niet de plaats voor het noemen van cijfers. Wellicht zal bij de behandeling van hoofdstuk IX daarvoor wel aanleiding zijn, want de meeste van de in aanmerking komende werken zijn toch wel werken — waarop de heer Schokking ten deele al reeds de aandacht heeft gevestigd — die de verbetering van het verkeer of van de afwatering ten doel hebben en — ik zou dat er voor den Minister van Landbouw aan willen toevoegen — de verbetering en ontginning van woeste gronden betreffen. Ik kan mij best voorstellen, dat stichtingen, welke zich ten doel stellen woeste gronden te ontginnen en daarop kleine boerderijen te stichten, in de gelegenheid zijn aan kapitaal te komen, mits haar de voorschotten, welke anders in den vorm van kapitaal door het Rijk worden verstrekt, dan in den vorm van rente en aflossing worden gegeven.

Maar toch, Mijnheer de Voorzitter, moet ik enkele cijfers geven, voor zooveel betreft de thans reeds uitgekeerde subsidiën.

Ik zie op hoofdstuk IX ruim één miljoen gulden uitgetrokken aan subsidiën voor werken, waarvoor verleden jaar reeds subsidie is gegeven, en bijna f 900 000 voor nieuwe subsidiën, waarnaast dan staan ruim 14 miljoen voor nieuwe Rijkswerken en ruim 13 miljoen voor onderhoud en verbetering van bestaande Rijkswerken, te zamen (de subsidiën op 50 pct. stellende) 31 miljoen aan werken, waarvoor 29 miljoen uit de schatkist komt.

Gesteld nu, dat men er in slaagde de helft van die ongeveer 2 miljoen aan subsidie te verleen op den grondslag van rentegarantie, dan zou men in plaats van met 1 miljoen de schatkist slechts behoeven te belasten met f 65 000 à f 70 000. Men kan de zaak echter ook anders stellen, namelijk, dat men die 1 miljoen, waarmede men de schatkist wil belasten, bestemd voor rente- en amortisatiegaranties, dan worden daarmede gedekt de rente en de aflossing van een kapitaal van ongeveer 15 miljoen. Dit is dan slechts 50 pct. van hetgeen totaal aan werken kan worden uitgevoerd, — aannemende dat de subsidieering gemiddeld op dat percentage is te stellen —, zoodat met dat 1 miljoen op de Staatsbegroting de uitvoering van voor 30 miljoen aan werken kon worden verzekerd.

In die 30 miljoen zitten in het algemeen bij werken voor verkeer en afwatering 15 miljoen aan arbeidsloon direct op het werk en voorts indirect nog enkele miljoenen aan arbeidsloon voor de leveringen door fabrieken en werkplaatsen. In een weg zit gewoonlijk een brug, in een werk voor afwatering zit gewoonlijk een sluis en die kunstwerken komen de industrie — de hout-, ijzer- of steenindustrie — ten goede. Ook is daarbij personeel betrokken, dat moet wonen en waarvoor de bouw eener woning in de raming van elk werk is begrepen. Men krijgt dus zijdelings eenige opleving — hoeveel, dat hangt af van de grootte en de hoeveelheid van de werken — van de industrie in de verschillende branches van de

bouwvakken. Wanneer de Regeering op die manier te werk kan gaan, zal zij kunnen komen tot een totaal bedrag voor uit te voeren werken van 59 miljoen in plaats van 31 miljoen, waarvoor niet meer dan de genoemde 29 miljoen uit de schatkist behoeft te komen.

Voor de bestrijding van de werkloosheid zou dit uit den aard der zaak van buitengewone beteekenis zijn, terwijl de schatkist er niet zwaarder door zou worden gedrukt. Natuurlijk moet men zich in deze beperken, want die annuïteit drukt een 25 à 30 jaren lang op de begroting en daarom zal men goed doen een zekere jaarlijksche limiet voor de annuïteit te bepalen.

Ik heb dan ook niet die 30 miljoen genoemd, om er op aan te dringen, dat dadelijk een dergelijk bedrag zal worden verwerkt; dit zou zelfs blijken niet mogelijk te zijn, omdat er niet genoeg openbare werken in een zoodanig stadium verkeerden, dat dit zou kunnen, terwijl het voor de bestrijding van de werkloosheid ook wel niet noodig zal zijn. Maar ik heb dit cijfer genoemd, om duidelijk te doen uitkomen welk verschil het maakt, of men op de oude, dan wel op de nieuwe wijze subsidieert.

Mijnheer de Voorzitter! Ik herhaal, dat ik deze wijze van subsidieeren niet zou willen beperken tot de uitvoering van werken, waarvoor in den regel het subsidie op hoofdstuk IX wordt uitgetrokken; ik zou ze ook willen toepassen op het subsidie, dat gegeven wordt voor de ontginning van en het stichten van kleine boerderijen op woeste gronden. Wij hebben thans op de begroting van Landbouw zuinigheids-halve niet opnieuw staan een post voor het subsidieeren van nieuw te stichten boerderijen of de ontginning van woeste gronden en toch is dit een groot nationaal belang, ter leniging van den landhonger en voor het verstrekken van werk in die streken van het land, waar daaraan groote behoefte bestaat en waar reeds stichtingen aan het werk zijn, die m. i. in staat zijn om goedkoop geld in voldoende hoeveelheid te krijgen. Welnu, wanneer de Minister van Landbouw zou kunnen besluiten in dien zin een post op de begroting te brengen en met zijn ambtgenoot van Financiën zou kunnen overeenkomen, dat de steun, die vroeger voor de stichting van boerderijen op woeste gronden gegeven werd in den vorm van kapitaalverstrekking, zal worden omgezet in een garantie voor rente en aflossing van opgenomen kapitaal, dan zou dit belang gediend worden, zonder dat de Staatsbegroting belast zou moeten worden met buitengewone uitgaven, althans met hoogere uitgaven dan op het oogenblik verantwoord zou zijn om te voteeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds vooropgesteld, dat het geld voor de garantiën ergens door vermindering van andere werken gevonden zou moeten worden en dat met het oog daarop schrapping of vermindering van enkele posten voor Rijkswerken op hoofdstuk IX noodzakelijk zou zijn, om het totaal der lasten niet hooger op te voeren. Het is uit den aard der zaak hier niet de plaats om die werken en posten met name te noemen en te bespreken; daarvoor zal bij de behandeling van hoofdstuk IX gelegenheid zijn. Maar ik wil toch opmerken, dat ik hier het oog heb op al die werken, welke geprojecteerd zijn indertijd met het oog op de uitzetting van de Rijnvaart en van de zeescheepvaart, zoodat die zich in 1913 liet aanzien (b.v. om een naam te noemen, de verbreding van de Noord). Dergelijke werken zijn thans volstrekt niet meer urgent; zij moeten, voor zoover nog mogelijk, uitgesteld worden. Er is ook geen enkel bezwaar om dergelijke werken niet 2, 3 of meer jaren uit te stellen, want men kan die werken in een betrekkelijk kort tijdsbestek gereed hebben, wanneer de noodzakelijkheid opnieuw in uitzicht komt.

Op het oogenblik laat het zich niet aanzien, dat de ontwikkeling van de zeescheepvaart en van de Rijnvaart een zoodanige zal zijn, dat spoedig voldaan zal moeten worden aan de eischen, waaraan men in 1913 meende te moeten voldoen. Het zal daarom verstandiger zijn de uitvoering dier werken te staken en liever het daardoor vrijkomende geld te gebruiken voor garantie van rente en aflossing van gelden ten behoeve van werkelijk dringende werken, die bovendien

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Bongaerts.)

meer eigenaardig kunnen dienen voor de bestrijding der werkloosheid.

Ook lijkt het mij toe, dat gemakkelijk zal zijn te bezuinigen op het onderhoud van vele Rijkswerken en op het onderhoud van alle Rijksgebouwen; ik doel hier niet alleen op hoofdstuk IX, maar op alle hoofdstukken, ook dus op werken van domeinen en Marine, op gebouwen van Justitie en Arbeid, enz. Al bedraagt die bezuiniging slechts enkele procenten op het zeer groot aantal posten, zal men uit dien hoofde vermoedelijk kunnen komen tot een bezuiniging van over het miljoen gulden en dan toch nog niet ten achterstaan bij de onderhoudsgestie van particulieren. Op hoofdstuk IX zijn ook speciale onderhoudsposten, waarop gemakkelijk bezuinigd zou kunnen worden.

Het zal m. i. niet onmogelijk zijn om, door de niet direct noodige werken uit te stellen en op het onderhoud van alle Rijksgebouwen, onder welk Departement ook ressorteerende, te bezuinigen — een particulier bezuinigt ook wel eens extra op het onderhoud van zijn huis, waarom zou het Rijk dat niet kunnen? — een vermindering van uitgaven van 3 miljoen te krijgen, nadat bereids een half tot één miljoen voor garantie van annuïteiten is gereserveerd.

Voor die reserveering zou men dan in den vorm van garantie voor rente en aflossing kunnen komen tot een bedrag aan dringende werken, met uitzetting van de werkgelegenheid van — laat ik zeggen — 20 miljoen, zoodat er hoogstens f 700 000 noodig zou zijn voor de dekking van de andere door het Rijk voorshands niet te geven kapitaalsubsidies van f 10 000 000. Tegenover die uitzetting van de werkgelegenheid met 20 miljoen gulden stel ik, dat dan gemakkelijk de dienst van den werkloosheidssteun en die van den woningbouwwet met ongeveer 2 miljoen zullen kunnen worden verlicht. En op die wijze zou de Minister m. i. dan de 5 miljoen hebben gevonden, die volgens de Millioenennota nog ongedekt is, terwijl niettemin de werkgelegenheid wordt vertruimd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou dus gaarne van de Regeering willen vernemen of zij bereid is om het gebruikelijke kapitaalsubsidie, voor zooveel noodig en waar het mogelijk is, om te zetten of te geven in den vorm van een garantie-subsidie. Dit vraag ik niet alleen met het oog op de werken, die uit hoofdstuk IX worden gesubsidieerd, maar ook voor de werken, die dienen tot ontginning van woeste gronden en het stichten van kleine boerderijen. Ik wil er aan toevoegen, dat dit beginsel bij de Staatsbegroting niet nieuw is. Want datzelfde wordt reeds toegepast door de Regeering met medewerking van de Staten-Generaal bij de financiering van de uitbreiding van de vroedvrouwschool te Heerlen. Blijkens de Memorie van Antwoord op art. 122 van hoofdstuk XA der loopende Staatsbegroting had de Regeering bezwaar om voor het benodigde kapitaal, ruim 12 ton, te zorgen, maar verklaarde zij zich bereid, onder zekere voorwaarden, rente en aflossing te garandeeren (behoudens medewerking van de Staten-Generaal). Aan die voorwaarden heeft de vereeniging kunnen voldoen en daarna is door het Rijk een garantie verleend, bedragende $\frac{2}{3}$ van rente en aflossing.

Mijnheer de Voorzitter! Dat is nu precies hetzelfde als de door mij bedoelde financiering van werken van afwatering, van verkeer en van ontginning van woeste gronden, die noodzakelijk zijn en waarvan de uitvoering moet worden bespoedigd ter bestrijding van de werkloosheid.

Maar om verantwoord te zijn, de Staatskas te belasten met uitgaven ter bestrijding van werkloosheid, moet in de eerste plaats het noodige gebeuren om de eigen arbeiders niet achter te stellen bij de vreemde arbeiders. En zoo kom ik, Mijnheer de Voorzitter, tot het tweede punt, waarbij ik moet uitgaan van hetgeen de Regeering mededeelt in de Memorie van Antwoord op hoofdstuk I onder § 17. De Regeering zegt daar:

„De Regeering heeft naar de toeneming van het aantal in Zuid-Limburg werkende vreemdelingen een onderzoek doen instellen en overweegt of in dezen maatregelen noodig en wenschelijk zijn.”

Mijnheer de Voorzitter! Wat is het geval? Over onze oostgrenzen, speciaal in Zuid-Limburg, komen dagelijks drommen werklieden, mijnarbeiders en bouwvakarbeiders, om bij ons te werken, in Duitschland te wonen en hun loon van 10 000 Mark en meer per dag daar in Duitschland te verteren. Alleen tusschen Kerkrade en Sittard trekken dagelijks ruim 11 000 Deutsche arbeiders heen en weer om in Nederland te werken. Dat is alleen op het traject Kerkrade—Sittard! Zulk een omvang heeft het kwaad reeds aangenomen. Het gevolg daarvan is, dat door die vreemdelingen Nederlandsche arbeiders in grooten getale werkloos worden. Ik zwijg nu maar van andere nadeelen, zooals bij voorbeeld de braspertijen, die aangericht worden als die Duitschers des avonds met hun dagloon van 10 000 Mark naar huis trekken en dan allerlei koffiehuisen, enz. op de grens bezoeken. Ik zwijg verder van de ongere elementen, die mede over de grenzen komen en die zich aan allerlei uitspattingen op moreel gebied plegen over te geven. Ik zwijg ook van de bedekte bolsjewistische propaganda, die daarbij van over de grenzen hier wordt ingevoerd. Er is mij verteld, dat in een van de stationswachtkamers openlijk bolsjewistische propaganda wordt gevoerd onder de arbeiders, vóór zij worden losgelaten om in Limburg te gaan werken.

Mijnheer de Voorzitter! Vroeger, toen er nog geen werkloosheid heerschte, mocht er geen Deutsche arbeider over de grens komen zonder een bewijs, af te geven door de arbeidsbeurs, dat hij hier noodig was. Thans wordt een dergelijk bewijs niet meer gevorderd. Hulp in deze is de eerste maatregel, welken de Limburgsche werkman — en hij niet alleen, want een groot deel van de oostelijke grens, o. a. in Twente, doet dat euvel zich eveneens voor — van de Regeering vraagt.

In de tweede plaats vraagt de Limburgsche bevolking van de Regeering regeling van de passen der Deutsche arbeiders. Dezen komen over de grens met een pasje voor familiebezoek of met een grensbriefje, afgegeven door één of andere autoriteit in een Duitsch grensdorp. De Limburgsche werkman en ook de arbeider langs het overig deel der oostgrens vragen een regeling, waarbij een groote pas of een arbeiderspas wordt ingesteld, die behoorlijke identiteit en contrôle garandeert. Als de Regeering zich ten deze tot de Deutsche Regeering wendt, zal zij een gewillig oor vinden, want de Deutsche Regeering ziet met leede oogen, dat zooveel Deutsche arbeiders in ons land gaan werken om daar de werkloosheid te vergrooten, en ook haar kan het niet aangenaam zijn, dat door die brassende en geldstukslaande arbeiders, die met honderdduizenden Marken over de grens komen, allerlei wantoestanden in het leven worden geroepen.

In de derde plaats vraagt men van de Regeering, dat de contrôle op die twee maatregelen in één hand zal worden gelegd en uitgeoefend zal worden in een centrum, dat gecontroleerd kan worden door ieder Staatsburger. M. a. w. dat niet de contrôle van de pasjes en van de briefjes van de arbeidsbeurs hier en daar op een weg in een bosch, waar men toevallig een controleur tegenkomt, zal plaats hebben, maar op een centraal punt, en dan behoorlijk geregeld.

In de vierde plaats vraagt men van de Regeering waarborgen, dat de overtreders van die maatregelen, die worden uitgewezen, niet ongestraft onmiddellijk kunnen terugkeeren om hun overtredingen weer te beginnen. Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de Regeering helaas de verzekering geven, dat de stemming onder een groot deel der Limburgsche bevolking verbitterd is. De Minister van Binnenlandsche Zaken weet dat evengoed als ik. Alleen reeds uit de Limburgsche bladen beseft een ieder, dat er ingegrepen dient te worden. Reeds eenige maanden vindt men daar die verkeerde toestanden, reeds eenige maanden roept en smeekt men de Regeering om hulp, doch te vergeefs, en naarmate de Mark daalde, werden die toestanden erger; zij zijn thans onhoudbaar geworden. Ik raad der Regeering aan de gemoedsstemming van de Limburgsche bevolking eens goed te peilen, al was het alleen maar uit de pers. Het is buitengewoon onaangenaam te lezen hoe de gemoedsstemming daar

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Bongaerts e. a.)

wordt, omdat duizenden arbeiders werkloos worden ten gevolge van het feit, dat de Duitsche arbeiders niet worden geweerd.

Ik heb dit feit met nadruk naar voren willen brengen, hopen dat de Regeering na haar mededeeling, dat zij een onderzoek zou instellen en overwegen of in deze maatregelen noodig en wenschelijk zijn, bij het mondeling debat zal kunnen antwoorden, dat zij al lang over dat stadium van onderzoek heen is en dat orde is gesteld op de maatregelen, die daar zoo dringend en te recht worden verlangd.

De Voorzitter: Ik deel mede, dat de begrotingscommissie voor hoofdstuk X der Staatsbegroting voor 1923 (2) binnen den bij art. 32, juncto 57, van het Reglement van Orde bepaalden termijn, welke heden verstrijkt, niet met haar Verslag gereed kan zijn. Zij verzoekt den bedoelden termijn te willen verlengen tot 17 November 1922.

Ik stel voor, dienovereenkomstig te besluiten.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Ik stel aan de Kamer voor, om het voor de leden ter inzage gelegd gedeelte van het officieel verslag der *Handelingen* van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De algemeene beraadslagingen over de Staatsbegroting voor 1923 (2) worden hervat.

De heer de Boer: Mijnheer de Voorzitter! Toen ik vóór eenigen tijd met vele leden van dit Huis en van de Eerste Kamer de komst verbeidde van H. M. de Koningin, die in vereenigde zitting de Kamers der Staten-Generaal zou openen, had ik het genoegen met vele leden kennis te maken. Bij de voorstelling, zoowel aan leden der Eerste, als van de Tweede Kamer, deed zich een klein geval voor, dat voor mij niet geheel onopgemerkt kon voorbijgaan. Het gebeurde nl. bij de voorstelling aan een der leden van dit Huis, dat die geachte afgevaardigde de opmerking maakte aan mijn collega Braat en mij: Hé, waarom verschijnen jullie niet hier, voorzien van en getooid met de wapenen van jullie stand? Wij rechtsgeleerden, hebben met den adel sedert langen tijd het recht als symbool van onzen stand den degen te mogen dragen. Wanneer nu ook gij, boeren, de teekenen van uw stand met u voerdet (en dat zou dan zeker moeten zijn dorschvlegel, schop, of misschien wel een miniatuurploeg of eg), dan zou dat veel correcter zijn.

Deze opmerking, Mijnheer de Voorzitter, gedaan door den geachten afgevaardigde, was, geloof ik, niet kwaad bedoeld en ook ik, Mijnheer de Voorzitter, bedoel niets kwaads wanneer ik deze kleine bijzonderheid bij de persoonlijke kennismaking even citeer. Integendeel, Mijnheer de Voorzitter, ben ik dien geachten afgevaardigde een weinig dankbaar, omdat hij mij een gemakkelijken aanloop verschafte voor deze mijn eerste rede als lid van dit Huis.

Want, Mijnheer de Voorzitter, die enkele simpele woorden verplaatsten mij in den geest in zeer ver achter ons liggende tijden, waarvan de uitloopers heden ten dage nog niet van de aarde zijn verdwenen.

Ik zag op dat zelfde oogenblik vóór mij een groep mannen en vrouwen, in grauwe, slechts ten deele hun lichaam bedekkende gewaden, werkende op het land, hetwelk gelegen was rondom een met torens versterkte en met grachten omgeven burcht.

En ik zag voor mij een stoet mannen, gewapend met stokken, dorschvlegels en ander gerei, zich voortbewegende achter een zwaar bewapenden krijgsman te paard.

In het eerste tafereel waren de menschen bezig, bewerkende het land, inhalende den oogst, of hoedende het vee, alles ten dienste van den bewoner van den burcht en eigenaar van den bodem; in het tweede tafereel waren zij op weg naar het strijdveld om met hun kracht en wapenen, met hun lijf en leven, het eigendom te verdedigen van hun heer.

(de Boer.)

In beide gevallen droegen zij de kentekenen van hun stand, nl. kort geknipte haren en een ring om den hals.

Toen, Mijnheer de Voorzitter, bevond ik mij plotseling weer in de realiteit van het leven van onze dagen: ik zag mij als boer en als bewoner van het platteland te midden der dames en heeren afgevaardigden ter Wetgevende Vergadering.

Welk een tegenstelling, zoo ontwelde aan mijn ziel.

Ik voelde op mij rusten den zwaren plicht, mij opgelegd, om met anderen en naast allen, naar beste inzichten en met de beste krachten te werken voor de welvaart van land en volk. Ik hoorde Hare Majesteit uitspreken de rede tot opening der beide Kamers en aanroepen den naam van den Allerhoogste, opdat Die ons zou voorlichten en leiden om onze zware verplichting na te komen. Zie, Mijnheer de Voorzitter, wij zijn nu reeds eenigen tijd bezig met ons werk en wij hebben vele malen hier en buiten dit gebouw, gesproken over en gehoord van de noodzakelijkheid van te moeten betrachten, in het beleid van de Regeering, de uiterste zuinigheid en de grootste soberheid, opdat daardoor ons land worde bespaard het discredit bij andere landen en ons volk worde bewaard voor de ellende, die heerscht bij naburen, wier betaalmiddel zijn waarde geheel of bijna geheel heeft verloren. En, Mijnheer de Voorzitter, wij moeten met schrik bekennen, dat velen van ons volk, die lust hebben om te werken en die veel en harden arbeid verrichten, onder zeer sober en zuinig leven nog hun jaarrekening niet sluitende kunnen maken. Dat is het teken van de crisis, welke wij doormaken, en die ons waarschuwt op onze hoede te zijn.

En, Mijnheer de Voorzitter, zijn wij op onze hoede?

Ziet eens: al eenige wetten, door deze Regeering in een ander tijdperk voorbereid en nu aan ons ter beslissing voorgelegd, zijn bij meerderheid van stemmen door dit Huis aangevaard en geen dier ontwerpen van wet droeg het kenmerk van bezuiniging. Slechts één der voorgedragen wetten kon de meerderheid niet behalen en in het uitstellen van dit wetsontwerp heeft de Kamer een bezuinigingsgedachte uitgesproken.

Daar is allereerst de herziening van de Grondwet, die zoowel wat hoofdstuk II betreft, de toekenning van verhoogde inkomsten van de Kroon, als wat hoofdstuk III aangaat, de verhoogde vergoeding van de Kamerleden, meer geld zal vorderen.

De Regeering heeft het financieele onderdeel vastgekoppeld aan de Staatkundige vraagstukken van de troonopvolging en van het vrouwenkiesrecht. In verband met deze samenvoeging en ter wille van de consequentie hebben wij in het tegenstemmen gestaan naast de communistische groep. Zijn wij, menschen van het platteland, nu communisten? Huldigen wij de inzichten van Lenin en Trotzky? Immers neen. Onze gedachtengang bij dit vraagstuk is deze geweest: straks zullen wij waarschijnlijk geroepen worden, mede te werken tot verlaging van inkomsten van velen, onder wie er zullen zijn wier inkomsten op of misschien wel beneden de lijn staan van het noodzakelijk levensonderhoud. Mogen wij nu medewerken om met een breed gebaar over een ledige schatkist heen te tasten en te nemen van een hoopje elders geleend geld een zekere hoeveelheid en die aan te bieden aan het Koninklijk Huis en aan ons zelf? Ons antwoord op deze vragen, Mijnheer de Voorzitter, was: neen! Wij hadden gaarne medegewerkt tot de noodzakelijke herziening der Grondwet in haar geheelen omvang, als de Regeering met het financieele gedeelte gewacht had tot een betere tijd was aangebroken.

Niet dat wij werken willen tegen de belangen van het Koninklijk Huis; dat wij misgunnen onzen mede-Kamerleden een behoorlijke vergoeding: vooral aan ons, die verre wonen, zal de bestrijding der verblijfskosten niet meevallen, maar Mijnheer de Voorzitter, hoeveel inkomens van de laagst bezoldigde ambtenaren zullen wij moeten besnoeien om te besparen hetgeen bij de simpele Grondwetsherziening als vaste uitgave is vastgelegd?

Is bij onze Regeering wel voorzichtigheid en behoedzaamheid te constateeren? Is bij het opmaken der Staatsbegroo-

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(de Boer.)

ting in al haar geledingen werkelijk de gedachte van bezuiniging en versoering vooropgesteld?

Men heeft een Minister als onbruikbaar verklaard en daarom zijn geheele Ministerie onderverdeeld bij andere Departementen. Juist dit Ministerie, hetwelk vertegenwoordigde en moest behartigen de belangen van de steunpunten van volkswelvaart, moest het ontgelden. Handels- nijverheids- en landbouwmensen moeten nu gaan rondtollen op andere Departementen om contact te krijgen met de Regeering en haar ambtenaren. De Ministeries van Oorlog en Marine, welker veld van arbeid is om middelen te ontwerpen tot vernietiging van bloei en welvaart, van kunst en wetenschap, zelfstandigheid en eigenwaarde van het individu te drukken, moeten blijven bestaan. Zielkundig is dit niet anders te begrijpen, dan dat onze Regeering nog niet rijp is voor den gedachtengang, die geleid heeft tot samenstelling van den Volkenbondgrondslag. Het is waar, wij zijn daar vertegenwoordigd geweest door een der kundigste mannen van ons volk, naar ik meen, maar of het praktisch zal blijken dat onze Regeering in deze richting een goed voorbeeld zal geven aan andere Staten, Mijnheer de Voorzitter? Mij is dat nog niet duidelijk.

Naar men hoort, en de actie in de ambtenaarswereld zal daaraan niet vreemd zijn, wil de Regeering bezuinigen op de traktementen van de ambtenaren. Maar op welke wijze? Woont men als ambtenaar op een afgelegen en geïsoleerde plaats, waar het op peil blijven van algemeene en vakkennis door moeilijke, kostbare en tijdroovende reizen te wenschen overlaat, 20 pct. een-vijfde van het salaris, wordt besnoeid, want immers ge kunt goedkooper leven. Woont ge geschikter, waaruit geconcludeerd wordt dat ge dunder uit zijt, dan stijgt het salaris in die mate.

Is dit billijk en verstandig gezien van onze Regeering? Zal deze maatregel in de hand werken het samengaan, het zielkundig begrijpen door den stadsbewoner van het leven van den bewoner van het platteland en omgekeerd? Ik meen van niet.

Legt men het oor te luisteren naar de gesprekken, ziet men verschillende artikelen in de bladen, dan merkt men op, dat van het begrip van het leven van denzelfden Staatsburger, maar bewoner van de stad dan wel van het platteland, weinig te bespeuren is.

Dit gebrek aan gevoel van saamhoorigheid, van elkanders begrijpen, zal door dezen Regeeringsmaatregel nog worden verscherpt. Of acht men het niet een gebrek aan kennis van elkanders nooden en behoeften en streven en werken, als een academisch gevormde persoonlijkheid een ruwe beschuldiging werpt naar de groep nijvere zuivelbereiders, wanneer hij schrijft in een boek, getiteld: „Het Zieleven van den Misdadiger”, dat de boer meer dan ooit en niet het minst in de crisisjaren chronisch misdadiger is en als een bekend teeken daarvan aanwijst het feit, dat hij zelf het initiatief heeft genomen ter controleering en van merken voorzien van zijn producten?

Het aanscherpen van de tegenstelling tusschen stad en platteland, dat zeer zeker zal plaats hebben door deze daad, die de Regeering voorbereidt, zal zeer ongunstig werken op de algemeene welvaart van ons volk.

Ik meen dat, wanneer onze Regeering met rechtvaardige voorstellen kwam en in verband met de noodzakelijke bezuiniging de geheele groep van ambtenaren om aller medewerking vroeg naar gelang van hun financiën, dat is naar gelang van de hoogte van hun traktement, degressief te laten verminderen, ik meen, dat wij dan zouden kunnen rekenen op de medewerking van het geheele korps ambtenaren.

Laat de Regeering wel bedenken, dat een ruw ingrijpen in de inkomsten van de ambtenaren, wier salaris staat op en maar even boven de lijn van het noodzakelijk levensonderhoud, verbittering wekt, de liefde voor het werk, dat hun op de schouders wordt gelegd, doet verminderen, naar mate de zorg van het huisgezin weegt.

De bezuinigingsleuze, die schier op de lippen van ieder Nederlander zweeft, is werkelijk ernstig. Want gaat onze Staat voort met steeds te komen met tekorten op zijn budget,

welke aangevuld zullen moeten worden door leeningen in of buiten het land, waar naast staat de grootere invoer van goederen en derhalve de grootere uitvloeijing van geld, dan kan het niet anders op den duur, of ons land zal zijn kredietwaardigheid verliezen en ons betaalmiddel, onze gulden, zal in waarde dalen. Dit zal zeker en voor den ambtenaar, en voor den arbeider, en voor den industrieel, en voor den landbouwer noodlottig worden. Voorbeelden daarvan kunnen wij gemakkelijk bestudeeren bij het Duitsche volk. Laat onze Regeering daaraan indachtig zijn en met ernst pogen, die catastrofe, voor zoover in haar vermogen ligt, te verhoeden.

Er is door meer dan één spreker de laatste dagen gewezen op het onjuiste beeld, dat de uitslag der verkiezingen te zien geeft van hetgeen er leeft in ons volk in zake politiek. Ik kan mij daarin best verplaatsen. Want de groote invloed, die op de groote menigte speciaal door de leiders en de hulptroepen van de rechterzijde is uitgeoefend, is van dien aard geweest, dat niet altijd is toegelaten een stemming door de kiezers naar wat er leeft in hun hart. Geen van de partijen der linkerzijde heeft over die middelen te beschikken, welke de hulptroepen van de rechterzijde te baat nemen en aan het werk stellen bij de verkiezingsactie. Het moet mij van het hart, dat de middelen, die gebezigd zijn om de menschen duidelijk te maken in welke richting of op welken persoon de stem moet uitgebracht worden, mij ernstig tegen de borst stuiten.

Bij de vrijzinnigen moet natuurlijk door de kracht van woord en geschrift de overtuiging, die hen bezielt, aan anderen worden overgebracht. Maar de machtsmiddelen van de voorstanders van de rechtsche politiek reiken veel verder in kracht en in werking dan het vrije woord.

Op deze wijze is er naar mijn meening een grooter aantal stemmen uitgebracht op de rechtsche kandidaten dan geschied zou zijn, wanneer ieder vrijheid, absolute vrijheid, had gehad. Onze groep heeft dat, geloof ik, het ernstigst ondervonden.

De leuze van het nadeel van het bestaan van kleine partijtjes deed naast het begrip van het vastblijven in het partijverband, trouw te zijn aan Kerk en kerkelijke overheid, God te dienen ook met het stembriefje in de hand, reusachtig opgang onder de eenvoudige bewoners van het platteland. En de afgevaardigden, neergeplant in de verschillende politieke partijen, hier vertegenwoordigd, zullen zich, wanneer zij zich werkelijk gevoelen als afgevaardigden van de plattelandsbevolking, in het algemeen los moeten maken van het absolutisme van hun leiders, anders worden zij materiaal in de handen van hun politieke voormannen.

De evenredige vertegenwoordiging, neergelegd in onze wet, wijst naar mijn meening in de richting van een andere samenstelling van onze Wetgevende Vergadering. Onze groep voelt zich niet geroepen en dus ook niet gezonden, om anderer inzichten en anderer belangen te verketteren en te ondermijnen, maar wij meenen, dat het onze plicht is, bij te brengen aan het Nederlandsche volk en zijn vertegenwoordiging het gevoel van saamhoorigheid en de onmisbaarheid van den nuttigen schakel in de economische keten der samenleving. Het intellect, dat het meest tot uiting komt in kunst en wetenschap, en het meest voedsel vindt in de centra van ons land, kan niet gemist worden voor de ontwikkeling, voor de verbetering van de toestanden op het platteland; maar evenmin kan gemist worden voor de welvaart van de steden het vele en harde werken van den plattelandsbewoner, van den zuinigen en soberen geest, die heerscht in de huizen van hen, die de voortbrengers zijn van de consumptieartikelen voor ons volk.

Een innige samenwerking en uitwisseling van geest is noodzakelijk om ons volk op een zelfde welvaartspeil te houden, om af te dwingen het respect van den buitenstaander, voor het bevorderen van de kredietwaardigheid van onze natie. Ik hoop, dat het ons gelukken zal, een weinig bij te dragen tot opheffing van de tegenstelling die in de laatste jaren van de crisis tusschen platteland en stad te zeer is aangescherpt geworden.

Ik hoorde gisteren den geachten afgevaardigde den heer Nolens in zijn rede aanroeren protectionisme en vrijhandel-

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(de Boer.)

stelsel. De wijze, waarop de geachte afgevaardigde de meening van de voorstanders van den vrijhandel bestreed, kon mijn instemming niet verwerven.

Tegenover mijn meening zal waarschijnlijk de geachte afgevaardigde vrijwel onverschillig staan.

Maar waar de heer Nolens, naar ik vermoed, niet onverschillig tegenover zal staan, dat is de welvaart van ons volk. Ten opzichte van de bevordering der volkswelvaart zijn alle groepen even gunstig gezind.

Wanneer en zoodra één der beide stelsels bedoelt bevoordeelen van één of meerdere groepen van ons volk, kan het moeilijk meer worden verdedigd.

En nu is het gevolg van verbod van invoer, van het stellen of verhoogen van inkomende rechten op ingevoerde goederen, altijd: verhooging van prijs dezer goederen.

Daarmede zijn gebaat de voortbrengers van soortgelijke goederen in het land: ondernemers en arbeiders. Maar de verhoogde prijzen, gelegd op die goederen ten gevolge der inkomende rechten, te betalen aan de schatkist, of gelegd op die goederen ten gevolge van den grooteren winstlust der ondernemers, zullen toch moeten worden betaald door den consument in het land, waardoor het leven duurder wordt, en, zoo het betreft een voor uitvoer bestemd artikel, zal door de prijsstijging de verkoop naar andere landen, de export, worden belemmerd.

En dat is het niet alleen, Mijnheer de Voorzitter, protectionisme heeft tot grondslag strijd, oorlog.

Oorlog, Mijnheer de Voorzitter, zonder wapengeweld, zonder aanvoering van keurig uitgedoste grootheden, zonder dooden op het slagveld, maar met achterlating van vele, onnoemlijk vele, soms onherstelbaar verminkten.

Ik zal duidelijk wezen, Mijnheer de Voorzitter! Gesteld dat onze Regeering ging toepassen protectionistische middelen op den invoer van granen uit Amerika, op den invoer van wijn uit Spanje en Frankrijk, en de Regeeringen van die landen zouden straffe tegenmaatregelen gaan nemen, zoodat ons vee en onze zuivelproducten daar geen afzetgebied meer zouden hebben, terwijl deze maatregelen ook nog zouden kunnen treffen den tuinbouw en de bollencultuur.

Zou de consument in ons land daarbij winnen, door wellicht goedkope boter en kaas te krijgen, maar duurder brood te moeten betalen?

En, Mijnheer de Voorzitter, bereken dan eens de ruïne, welke deze transactie voor een groote en nijvere groep van ons volk ten gevolge zou hebben en niet alleen voor de goed gesitueerden, maar zeker niet het minst ook voor den werkman en den kleinen grondgebruiker.

Landen, Mijnheer de Voorzitter, welke met wapengeweld kracht kunnen bijzetten en steun kunnen verleenen aan protectionistische neigingen hunner Regeeringen, hebben niet te duchten de weerwraak.

Ook wij hebben momenteel niet zoozeer te duchten de weerwraak van onze oostelijke naburen, al leggen wij hun tabaksfabrikaten bij invoer in ons land zwaardere lasten op, want de gewonde leeuw kan brullen, maar niet slaan. Maar onze Regeering wachtte zich dit spelletje te herhalen met artikelen, komende uit landen, die meer in de melk hebben te brokken dan het tegenwoordige Duitschland. Nu alreeds zijn het Frankrijk, Spanje, Noord-Amerika, die de door ons ingevoerde artikelen niet evengoed gezind zijn.

Maar om in die stemming een gunstiger wending te brengen zijn represaille-maatregelen onzerzijds toch zeker uit den boeze. Mij dunkt, dat in deze materie voor den Minister van Buitenlandsche Zaken, naast het vele andere, dat aan dezen bewindsman is opgelegd, een zéér nuttig en eerzaam veld van arbeid ligt.

Ik hoop, dat niet de druk der nooden van Financiën, noch de hulp daarbij van Oorlog en Marine, maar verstandig gevoerde buitenlandsche politiek, in nader overleg met en voorgelicht door mannen van handel, nijverheid en landbouw, een gunstigen invloed kunnen uitoefenen en verstandige oplossing vinden voor de vragen in- en uitvoer, en dat het sophisme van de protectie niet meer invloed zal krijgen dan alreeds het geval is, ook bij menschen, welke zich soms zoo gaarne als landbouwmannen zien beschouwd.

(de Boer e. a.)

En nu, Mijnheer de Voorzitter, moet ik staan tegenover een man, dien ik lang ken en heb leeren hoogachten.

Het was de geachte afgevaardigde de heer Schokking, die mij in zijn gister gehouden rede aanleiding heeft gegeven, in een enkel woord mij te uiten, als niet deelende zijn inzichten in zake den gunstigen invloed van de daden der vorige Regeering op de betrekkelijke volkswelvaart van heden.

Wanneer ik niet heb misverstaan, dan bracht de heer Schokking hulde aan de Regeering van de vorige periode voor het resultaat, verkregen door haar werk in zake de gunstige verhouding van de welvaart van ons volk in vergelijking met andere landen.

Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat, eerlijk en consequent geredeneerd, deze voorstelling van zaken niet opgaat. Want de gunstiger positie, waarin ons land verkeert in verhouding tot in den oorlog betrokken geweest zijnde landen, vindt haar grond hierin, dat wij alleen langs ons hebben voelen heengaan de vlaggen van die alles verwoestende worsteling.

En ik kan mij niet vrijmaken van de gedachte, Mijnheer de Voorzitter, dat het wijs en voorzichtig buitenlandsch politiek beleid van de Regeering uit de voor-vorige periode veel heeft bijgedragen om ons buiten den oorlog te houden.

Van dat beleid heeft het vorige Kabinet geprofiteerd. Het had, waren wij in den oorlog meegesleept geworden door pro-Oost of contra-West, voor heel wat moeilijker vraagstukken komen te staan.

En vergis ik mij niet grovelijk, Mijnheer de Voorzitter, dat Ministerie in de voor-vorige periode was een linksch Ministerie.

Nog op een enkel punt, Mijnheer de Voorzitter, zou ik naar aanleiding van het gesprokene door den heer Schokking een kleine opmerking willen maken.

De heer Schokking heeft gemeend, dat de levens- en wereldbeschouwing, welke de grondslag heeft gevormd van het samenwerken der rechtsche groepen en het vormen van een rechtsch Ministerie, een veel juistere, een veel betere is, dan de levens- en wereldbeschouwing der vrijzinnigen, en de heer Schokking bedoelt dan zeker de vrijzinnig godsdienstigen. Zij zouden alleen bedacht zijn op het materialisme. Ik moet daartegen opkomen. Naar mijn overtuiging kan die materialistische gedachte van de vrijzinnig godsdienstige begrippen geheel vrijgemaakt worden. Voor mij althans is dat het geval.

Ik zou nog kunnen uitweiden over de vraagstukken, in de stukken aangeraakt en vooral betreffende den landbouw, maar ik meen, dat mij daartoe de gelegenheid zal worden geboden, voor zoover de tijd daarvoor beschikbaar is, bij de betrekkelijke hoofdstukken.

Ik onthoud mij daarvan dus op dit oogenblik.

De heer van Vuuren: Mijnheer de Voorzitter! De financiële en economische toestand van ons land laten zeer veel te wenschen. Het is een internationaal verschijnsel, dat, wanneer dit het geval is, men den schuldige zoekt en dien vindt in de Regeering. Aan die gewoonte getrouw hebben in het Voorloopig Verslag verscheidene leden, in wie men gemakkelijk woordvoerders der minderheid erkent, den schuldige van dien toestand bij ons gevonden in het vorig Kabinet. En aangezien het tegenwoordig in hoofdzaak uit dezelfde personen bestaat, heet het van de huidige Regeering niet te verwachten een krachtig ingrijpende bezuinigingspolitiek, die niet zou moeten opzien tegen de consequentiën welke een dergelijk beleid uiteraard medebrengt.

Met name moet dit gelden voor twee Ministers, op wie de blaam zou rusten in de vorige periode uitgaven te hebben gedaan, die de schatkist niet kon dragen.

Er zijn niet veel woorden noodig om in het licht te stellen, dat deze voorstelling van zaken onjuist is. Tijdens den oorlog is er in Nederland zeer veel geld verdiend en waren de Rijksmiddelen nooit zoo hoog te ramen, dat de uitkomst de raming niet overtrof.

Bij den overgang van den oorlog tot den vrede heeft men vrij algemeen in de meening geleefd, dat die toestand niet alleen zou blijven voortduren maar dat de betrekkelijke wel-

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren.)

vaart, waarin men zich dacht te verheugen, nog zou toenemen.

In alle landen, die pas uit den oorlog kwamen, heerschte toch op dat oogenblik gebrek aan alle mogelijke goederen en het kon niet uitblijven, zoo meende men, of deze landen zouden als koopers komen naar Nederland, welks landbouw, handel en industrie paraat waren, dat over de noodige financiën beschikte en dat, neutraal gebleven, geen vijanden had. Bij deze algemeene geestesgesteldheid was er een zekere drang in ons geheele volk om Nederland op elk gebied, waar dit mogelijk was, de eerste te doen zijn.

Het land was buiten den oorlog gebleven, wij konden het betalen, en gingen een schitterende toekomst te gemoet. Op het gebied van onderwijs, van sociale zorg, van woningbouw, van volkshuisvesting, van volksgezondheid, van verzekering der positie van Overheidspersoneel zijn wij in dien tijd dan ook met reuzenschreden vooruit gegaan. Wij hebben dit gedaan met instemming van de groote meerderheid van ons volk, ook van hen, die thans tot de ontevreden behoren, van meening als zij toen waren, dat na al hetgeen in den oorlog geschied was, het algemeen levenspeil mocht worden opgevoerd en de algemeene levenspositie mocht worden verbeterd en daarnaast, dat met het oog op den kooplust, dien men in het buitenland veronderstelde, de bedrijfsrust en de bedrijfsvrede goederen waren, die tot elken prijs behoorden bewaard te worden.

In dien tijd werden door hen, die thans klagen en mopperen over de hooge salarissen van de ambtenaren, van het Rijk, de provincie en de gemeente de beste ambtenaren afgekocht.

In die verwachting op een gouden tijd leefden nagenoeg allen en onder dezen velen, die thans doen, alsof zij steeds voorspeld hebben, wat thans geschiedt. In die verwachting leefden partijen, die toen en thans tot de oppositie behoorden en behooren. Indien de maatregelen van het vorige Kabinet in de afgelopen periode vaak bestrijding hebben gevonden aan de overzijde, is dat bij uitzondering geweest om financiële redenen.

Het is, geloof ik, overbodig ten bewijze hiervan nog eens de bekende rede van den heer Dresselhuys te citeeren, of om opnieuw een lijstje te geven van de amendementen, die tot vermeerdering van uitgaven moesten leiden, waaraan, ondanks de bestrijding der Regeering, de linkerzijde geheel of ten deele haar stem gaf, dan wel om aan de verontwaardiging te herinneren, waaraan men van die zijde uiting gaf tegenover den toenmaligen Minister van Financiën, omdat men meende, dat hij gedaan had, wat de heer van Gijn van een Minister van Financiën eischt, en bij de Lager-onderwijswet een verdere verhooging van de salarissen had tegengehouden.

De heer van Gijn heeft dit gisteren volmondig erkend, alleen een uitzondering makend voor zich zelf en voor eenige weinige andere, die met hem hun helderder inzicht zouden hebben te danken gehad aan het feit, dat zij buiten de beweging stonden. Ik wil hem gaarne die eer geven, in dank voor zijn erkenning, dat hij en zij, die dachten als hij, rare ayes zijn geweest.

Ik durf dan ook wel zeggen, dat als de Regeering destijds niet uit volle overtuiging in dien gedachtingang mede had geleefd en de leden van het Kabinet tot de helderzienden had behoord, als waarvan de heer van Gijn er een is, zij haar wijsheid niet lang zou hebben overleefd. Zij hadden dan zoo gestaan buiten de gedachtensfeer van hun volk op dat oogenblik, dat zij als Minister toen op hun plaats niet waren geweest. De heer van Gijn zegt, dat dit beter was geweest.

Ik begin met te zeggen, dat zij destijds zelf in dien gedachtingang leefde, zoodat er voor hen geen reden was om heen te gaan. Voor hen was het intusschen zeker beter geweest achteraf wijzer te zijn gebleken dan anderen, maar zou dit voor het land verschil hebben gemaakt? De heer van Gijn heeft een oogenblik tot die wijsten behoord en is heengegaan. De gevolgen zijn toen echter, meen ik, dezelfde geweest, als ik voor mij verwacht, dat zij zouden zijn geweest als het geheele Kabinet destijds van een afwijkende meening was geweest.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zie tot mijn genoegen, dat de heer van Gijn bevestigend knikt.

In de toekomstverwachtingen heeft de Regeering, met de Volksvertegenwoordiging en het volk, zich vergist. Tusschen onze welvaart en de armoede van onze afnemers was zoo'n afstand gekomen, dat, al ontbrak niet de behoefte aan de artikelen, die men bij ons kon koopen, noch de lust ze zich bij ons aan te schaffen, men daartoe de macht, de koopkracht miste. Wij werden dientengevolge meer koopers dan verkopers, met als gevolg de malaise, waarvan wij thans de slachtoffers zijn.

Wij hebben ons niet vergist in hetgeen wij gedaan hebben, in dien zin, dat hetgeen wij gedaan hebben in zich zelf en in abstracto verkeerd is geweest. Wij — ik geloof althans hier namens mijn geestverwanten te mogen spreken — willen gaarne toegeven, dat wij, afgescheiden van den economischen toestand, sommige dingen, die gedaan zijn, met de ervaring sinds dien tijd opgedaan, zoo zij nog moesten plaats hebben, anders zouden doen. Wie, die ooit handelde, zegt dit niet na? Die veranderingen betroffen echter alleen den vorm, de methode, de wijze waarop, misschien de middelen, welke gebruikt zijn, maar niet het wezen, niet het doel.

In abstracto, los van den financiële toestand van thans, betreuren wij niet hetgeen wij gedaan hebben in het belang van het onderwijs, op het gebied van de sociale verzorging, voor den woningbouw, voor de volksgezondheid, voor de verbetering van de positie van het Overheidspersoneel, enz., en zouden wij niets liever willen dan ons land financieel en economisch sterk genoeg te weten, om wat wij gedaan hebben voort te zetten. De beperking, welke wij ons moesten opleggen, gevoelen wij dan ook in meer dan één opzicht als een droeve noodzakelijkheid.

Wij hebben ons hierin vergist, dat wij de toekomst niet genoeg hebben voorzien en veel verder hebben trachten te springen dan onze financiële polsstok gedoogde. Wij moeten daarom, bij de malaise, welke sedert is ingetreden, onze train de vie vereenvoudigen en in overeenstemming brengen met ons economisch kunnen en ons werkelijk financieel vermogen.

Het komt mij voor, dat, waar het vorig Kabinet, na zijn reconstructie in 1921, deze noodzakelijkheid heeft ingezien en de Minister van Financiën nog geen dag zijn ambt had aanvaard, of hij is in dezen geest gaan werken met al zijn collega's, in het bijzonder met de beide Ministers, die met name genoemd worden als degenen, op wie blaam rust, de een door in te dienen een wijziging van de Arbeidswet, de ander door zijn ontwerp tot wijziging der Lager-onderwijswet, zeker niet kan worden beweerd, dat dit Kabinet niet geschikt zou zijn om te doen hetgeen alleen gevraagd wordt; hun vroeger werk aan te passen aan den gewijzigden financiële en economischen toestand.

De taak, welke deze Regeering dientengevolge wacht, is er een, welke men niet behoeft te benijden, niet aan haar, noch aan de meerderheid, weke haar daarbij steun heeft te verlenen. Het spreekt vanzelf, dat ik van mijn standpunt in het belang van de beginselen, welke ik meen, dat de juiste zijn, mij verheugd heb over de overwinning van de rechterzijde. Ik wil er wel bijvoegen, dat ik mij hierover ook heb verheugd voor het land, omdat, wil een Regeering met kracht bezuinigen kunnen, het noodig is achter zich te hebben een kloeke meerderheid, die, van haar verantwoordelijkheid bewust, haar daarbij steunt. Indien wij echter alleen zouden vragen naar ons eigen belang, naar ons gemak, dan zit ik op dit oogenblik — de heer van Gijn zal mij dit wel toegeven — liever op de banken van de oppositie dan van de meerderheid.

De taak, die vervuld moet worden, is niet alleen haast bovenmenscheijk zwaar, maar bovendien bij uitstek ondankbaar en belooft geen populariteit. Zij moet echter vervuld worden, tot elken prijs, in het belang van geheel onze bevolking en zij is, naar parlementairen eisch, allereerst op de rechterzijde komen rusten.

Die taak, welke zich dus als vanzelf naar voren dringt, is meer concreet:

1°. het sluitend maken van het budget der gewone uitgaven en inkomsten, zonder verhooging der belastingen, die niet meer opgevoerd kunnen worden, en integendeel als inleiding tot de noodzakelijke verlichting van de lasten;

2°. het aanwenden van alle middelen, die onder het be-

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren.)

reik der Regeering vallen, om te komen tot verbetering van den economischen toestand, een vraagstuk dat met het eerste ten allernauwste samenhangt, ja ten deele daartoe in de verhouding staat van oorzaak tot gevolg.

De Regeering is van de noodzakelijkheid zoowel van het een als van het ander overtuigd. De Openingsrede, de Miljoenennota en eindelijk de Memorie van Antwoord op hoofdstuk I der Staatsbegroting zijn in dit opzicht duidelijk genoeg. De vraag, die te stellen is, is alleen, of de Regeering zich den ernst van den toestand ten volle bewust is en of zij gelukkig was in de keuze der middelen tot verbetering.

Tot mijn leedwezen moet ik, voor wat het eerste betreft, mij scharen aan de zijde van hen, die meenen, dat de Regeering te optimistisch is in haar oordeel, of liever — het is misschien zoo juister uitgedrukt — dat de Regeering te veel den indruk wekt dat wij, als wij haar maar volgen, een heel eind zullen zijn vooruitgelopen op den weg, dien wij hebben af te leggen.

Men vindt in de stukken te veel het, m. i. overigens verklaarbaar en gerechtvaardigd, gevoel van voldaanheid, waarmede de Minister na veel zwoegen op de eerste vruchten van zijn arbeid heeft teruggezien.

Aan hem komt dit zeker toe om den moed er in te houden bij den zwaren arbeid, die hem nog wacht. Het is daarbij als men een hoogen berg bestijgt. Men doet goed na een behoorlijken dagmarsch niet alleen te kijken naar hetgeen nog gedaan moet worden, maar om zich om te keeren en terug te zien op hetgeen is verricht, al is het in verhouding van het geheel weinig. De Minister had alleen dien indruk van voldaanheid niet moeten uitdragen naar buiten, naar hen, die zijn marsch niet achter den rug hebben, en daarom allicht geneigd zijn, zijn blij gezicht ziende, te meenen, dat hij al op den top van den berg was gekomen.

Met meer dan een der sprekers, die mij voorafgingen, vrees ik allereerst, dat de inkomsten in 1923 niet het bedrag zullen halen dat de Minister raamt. De heer van Gijn heeft, om dit te betoogen, tal van cijfers gegeven. Ik zal mij niet vermeten om daaraan nog eenige toe te voegen. In betere en meer bevoegde handen dan in de zijne kon dat werk niet zijn. In zeker opzicht geldt het bovendien, althans voor mij, meer een quaestie van gevoel dan van cijfers. Een raming is altijd een zeer onvolmaakt werk, zooals alle zien in de toekomst is. Men moet daarbij noodgedwongen zeker stelsel kiezen en men doet in den regel nog het beste, eens een stelsel gekozen, zich daaraan zooveel mogelijk te houden. De Minister heeft dat blijkens de Memorie van Antwoord gedaan en tegen hetgeen daar is opgemerkt heb ik, eenmaal aannemende zijn stelsel van raming, niet veel in te brengen. In de jaren, die achter ons liggen, hebben we een tijd gekend, dat een koopman nooit zoo duur koopen kon, of den volgenden dag maakte hij winst. In dien zelfden tijd kon de Minister van Financiën de inkomsten niet zoo hoog ramen, of zij overtroffen altijd nog de verwachtingen. Op dien tijd is een andere gevolgd, waarin men, om zijn voorraad te houden, koopen moest, zeker van te verliezen. Ik vrees, dat het den Nederlandschen Staat evenzoo zal gaan en dat na een tijd, waarin de raming de stijging der inkomsten niet kon bijhouden, er een tijd komt, waarin de raming de daling der inkomsten niet kan volgen.

Naar mijn vaste overtuiging kan men zich in onzen tijd omtrent de daling der inkomsten — en ook van het vermogen — haast geen voorstelling vormen, die treurig genoeg is. De klacht is algemeen, dat er in zaken op dit oogenblik niets omgaat, dat er niet gekocht wordt, hetgeen er niet alleen op wijst, dat er geen inkomsten worden gemaakt door degenen, die verkopen, maar ook, dat er geen koopkracht is bij degenen, die de producten verbruiken. Men koopt niet meer, ook niet tegen lage prijzen, soms zelfs niet meer tegen prijzen, die die van vóór den oorlog benaderen. Over onzen uitvoer spreek ik liever maar in 't geheel niet. Men heeft verder allerlei moeite met de betaling van zijn schuld en ik geloof, dat als de Minister ons daarover eens een en ander vertellen wou, hij dan heel wat zou kunnen zeggen over de moeite, waarmede de belastingen thans betaald worden. In dit opzicht kunnen ons dan ook nog heel wat verrassingen

wachten bij het innen van belastingen, opgelegd in jaren van hooge inkomsten, die nu moeten worden betaald door hen, die vaak geen inkomsten meer hebben. Als een klein bewijs naast de vele, door anderen gegeven, van de kentering, welke is ingetreden en den omvang, welke zij heeft aangenomen, mag ik wijzen op het berichtje, dat wij gisteren in de dagbladen hebben kunnen lezen, dat een villa in het Bloemendaalsche park, waarvoor in 1921, dus één jaar geleden, tevergeefs f 40 000 werd geboden, thans in veiling f 13 675 heeft opgebracht.

Mijnheer de Voorzitter! Om dezelfde reden, waarom ik ten aanzien van de raming der ontvangsten zeer sceptisch gestemd ben, ben ik ook niet gerust, dat de Regeering haar stellige toezeggingen gestand kan doen, om de rekening voor de post en spoorwegbedrijven over 1923 zonder tekort te sluiten. De Regeering heeft het tekort op die begroting reeds weggewerkt. Voor de spoorwegen hebben wij dat hooren uiteenzetten bij de behandeling van de interpellatie van den heer van Braambeek; in de Memorie van Antwoord wordt het met de meeste stelligheid verzekerd ten aanzien van de posterijen. Ik kan dit op zich zelf niet anders dan een knap stuk werk vinden, dat mijn eerbied afdwingt, maar, bedrieg ik mij niet, dan heeft de Regeering dat gedaan, er van uitgaande, dat de ontvangsten niet zullen dalen. De Minister zal begrijpen, dat wie den toestand van het oogenblik inziet zooals ik meen dat te moeten doen, deze onderstelling niet gaarne voor zijn rekening zal nemen.

De Minister heeft om tot de raming van zijn inkomsten te komen, nog twee andere middelen gebruikt, waarbij ik mij ten slotte zal neerleggen, maar die niet zoo onschuldig zijn als zij er oppervlakkig uitzien. De Minister heeft het tekort op de spoorwegen overgebracht naar de crisisschulden als gevolg waarvan zij uit het leeningfonds zullen moeten worden betaald. Daarnaast heeft de Minister 10 miljoen uit het leeningfonds genomen voor de gewone uitgaven.

Theoretisch lijkt mij het eerste middel als precedent een maatregel van bedenkelijken aard. Met den heer Marchant ben ik het volkomen eens, dat men dan met evenveel of liever even weinig recht het volgend jaar hetzelfde kan doen met het tekort van de Staatsbegroting voor 1923, indien men maar vooraf het tekort voor 1924 wegdecreteert, zooals men thans doet met de tekorten op de begrotingen van de spoorwegen en de posterijen. Ik zou wel eens van den Minister willen weten of hij dezelfde redeneering zou hebben aangedurfd, indien de inkomsten van het leeningfonds juist voldoende waren om de bedragen, verschuldigd aan rente en aflossing, te dekken. Ik ben overtuigd, dat de Minister die vraag met „neen” zal beantwoorden, maar constateer dan, dat men bezig is aan twee kanten aan het surplus van het leeningfonds te knabbelen, en dit op een oogenblik, waarop, zie ik het wel, ook de inkomsten van het fonds noodwendig de gevolgen zullen hebben te dragen van de daling van de opbrengst der belastingen, waarmede zij samenhangen.

En nu het nemen van 10 miljoen uit het fonds voor de gewone uitgaven. De heer Gerretson heeft hierover en in verband hiermede enkele opmerkingen gemaakt, o. a. met betrekking tot de heffing van de oorlogswinstbelasting, die ik geheel zou kunnen onderschrijven, indien de 10 miljoen door den Minister werden gebruikt om de belastingen, verdedigingsbelasting of opcenten voor het leeningfonds, welke dienen om jaarlijks het fonds aan te vullen, te verminderen. Hetgeen de Minister thans doet komt hierop neer: 1°. dat hij met deze 10 miljoen het bedrag vermeerdert, dat de belastingplichtigen aan directe belastingen hebben op te brengen ter voorziening in de gewone inkomsten, zoodat wij hier wel degelijk met een belastingverhooging te maken hebben, en 2°. dat de toekomstige belastingplichtigen deze 10 miljoen nogmaals zullen hebben te betalen, zonder dat de tegenwoordige daarbij een directe bate vinden.

Ik zal mij desniettemin niet tegen dien maatregel verzetten. Nood breekt wet. Als ik niet meega met den Minister, sta ik voor een ongedekt tekort, dat niet in te halen is, zoodat het resultaat hetzelfde blijft.

De Minister illustreert dat het best door het gebaar van

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren.)

onverschilligheid, waarmede hij in de Memorie van Antwoord zegt: als gij het anders wilt, mij ook goed.

Eindelijk heeft de Minister, om aan zijn inkomsten te komen, gebruik moeten maken van de bevoegdheid om de pensioenpremie op de salarissen te korten, een maatregel van veel grooter invloed op de inkomsten dan is uitgedrukt in de 15 miljoen, omdat dezelfde maatregel voor een groot deel moet dienen om de tekorten op het post- en spoorwegbedrijf te dekken.

Na aldus te zijn gekomen tot de raming van zijn inkomsten, bleef de Minister zitten met een tekort van 85 miljoen op de uitgaven, en dat terwijl onder de uitgaven niet begrepen waren de nooduitkeeringen aan de gemeenten, die, al wordt zij teruggebracht tot een veel lager cijfer, bij het volgen van het advies der Commissie, van de begroting niet geheel zal verdwijnen.

Om het tekort van 85 miljoen ten deele weg te werken, heeft de Minister het middel moeten gebruiken van rantsoeneering der begroting. Het is een ruw middel — de Minister erkent dit — en het werkt gebrekkig, onder meer omdat deze rantsoeneering is verkregen ten deele door wegvallende gelden te laten mede tellen, door buitengewone uitgaven tot gewone te maken en door uitgaven uit te stellen, waardoor alleen een tijdelijke verlichting wordt verkregen. Het is echter een middel, dat m. i. zijn afdoende rechtvaardiging vindt in de overweging, dat het het eenige middel is dat dadelijk werkt.

Dank zij de toepassing van dat middel is het tekort teruggebracht tot 42½ miljoen. De Minister opent ons echter het perspectief, dat het tekort nog wel tot 37½ miljoen zal worden teruggebracht door wettelijke maatregelen. De Minister waagt geen poging om te ramen welk deel van die 37 miljoen hij in 1923 denkt binnen te krijgen. Wij weten echter reeds zeker, dat dit niet het geval zal zijn met de 5 miljoen van Oorlog, met het grootste deel der 3½ miljoen van Arbeid, terwijl hij van de 29 miljoen van onderwijs zelf zegt, dat zij eerst in een volgende begroting tot uitdrukking zal worden gebracht. Ik geef den heer van Gijn, die mij hier interruppeerde, toe, dat ik voor mij ook meende, dat op onderwijs reeds in 1923 een 20 miljoen zou worden bespaard. De Minister zou dus dan hier bedoelen, dat hij ze alleen momenteel nog niet op zijn begroting kan brengen. In dit geval heeft hij hier zich eens erg voorzichtig uitgedrukt. Practisch komt het er dus op neer, dat de begroting van 1923 sluit met een tekort van 37½ miljoen plus 4 miljoen op hoofdstuk X en de een miljoen op hoofdstuk VI, waarvan tot dekking zelfs geen perspectief wordt geopend.

Het is mij een raadsel hoe de Minister, met deze feiten voor zich, daarop kon laten volgen, dat de begroting dus sluit met een tekort van 5 miljoen, dat niet onrustbarend is. Het mag waar zijn, indien dit resultaat met normale middelen was verkregen, maar het mag zeker niet gezegd worden onder omstandigheden als waarvoor wij hier staan.

De toestand is m. i. deze, dat:

ondanks een raming, die zacht uitgedrukt meer kans geeft tegen dan mede te vallen;

ondanks een wegwerken van de tekorten op spoor- en postbedrijf, met als basis de ontvangsten in het verleden, zonder met de gevolgen der klimmende malaise te rekenen;

ondanks een verhooging van de belastingen tot dekking van de gewone inkomsten met 10 miljoen;

ondanks de pensioenkorting;

ondanks het grove middel der rantsoeneering,

wij een begroting krijgen met een tekort van 42 miljoen, met het perspectief, dat het tekort zal zijn weggewerkt op de begroting voor 1924, waarbij men dan weer moet uitgaan van de gewaagde veronderstelling:

dat de malaise het volgend jaar voorbij is en de inkomsten niet verder verminderen;

dat de belastingdruk niet behoeft te worden verlaagd;

dat de uitgaven, die men thans alleen uitstelt, ook dan niet noodig zijn en er in het algemeen geen uitzetting is van andere uitgaven;

dat men ook dan weer over 10 miljoen uit het leeningfonds beschikt.

Ziedaar den toestand, zooals ik dien zie.

Zeg ik dit om den Minister een grief te maken? Ik behoort niet tot hen, die meenen, dat een inkrimping van de uitgaven, een bezuiniging van 100 of 50 miljoen, een klein kunstje is voor wie dat maar wil. Ik geloof, dat het een van de moeilijkste zaken is, die zich laten denken, vooral van een Regeering, wier machine werkt over het geheele land en bij geen mogelijkheid het geheel ook maar bij benadering kan overzien. De heer van Gijn erkent het niet alleen, maar heeft het met zijn voorbeeld schitterend geïllustreerd. Hij heeft ons verteld, dat er aan het Departement van Financiën directeurs zijn, die het vijfde rad aan den wagen zijn. Nu is de heer van Gijn twaalf jaren in de hoogste positie aan dat Departement verbonden geweest en heeft hij in den korten tijd van zijn Ministerschap een gunstige gelegenheid gehad om dat vijfde rad van den wagen te nemen.

De heer van Gijn heeft het er echter rustig aan laten zitten. Het is een kleinigheid, maar het illustreert, dat men over bezuiniging altijd gemakkelijker kan spreken dan die toepassen. De heer van Gijn zegt: ik stond niet voor een begroting met een tekort van 80 miljoen. Dit is de ongelukkigste verontschuldiging, die ik mij denken kon. Een Minister mag geen vijfden rad aan den wagen laten, zelfs al is er een overschot. Neen, Mijnheer de Voorzitter, bezuinigen is niet gemakkelijk. Ik wil dan ook wel eerlijk zeggen, dat wanneer datgene, wat de Minister heeft in uitzicht gesteld, realiteit wordt, hij meer gegeven heeft dan ik voor een eerste jaar had durven verwachten. Ik ben nog sterker onder den indruk van de geweldige prestatie van den Minister gekomen bij kennismaking van het Voorloopig Verslag en bij het hooren van hetgeen hier is gezegd. In de verkiezingsdagen was er een partij, wier woordvoerders het geheim hadden van alle bezuiniging. Het was, alsof zij daarop een octrooi hadden genomen en dat zij het alleen konden.

Wij hebben in ons midden mannen zien verschijnen, van wie men moest gelooven, als men hun lofzangers hoorde, dat zij hier maar hadden binnen te komen om met hun verschijning ons een beteren financieelen toestand te brengen. Aan critiek heeft het dan ook niet ontbroken, maar, misschien ligt het aan mij, ik heb tot heden niet vernomen, welke middelen ter bezuiniging men weet te plaatsen tegenover die, aangegeven door de Regeering, middelen dan, die de dadelijke verlichting geven, welke wij noodig hebben. Men heeft zich er wel vroolijk over gemaakt — niet de heer van Gijn —, dat de Regeering een groot deel van het tekort heeft weggewerkt met perspectivische beschouwingen, maar welke middelen zijn daartegenover aangevoerd, die niet eveneens bijna uitsluitend perspectivisch waren? De sterkste partij ter overzijde maakt zich er af met de socialisatie of met de miljoenen, die wij zouden hebben gehad als destijds de door die partij voorgestelde amendementen waren aangenomen, die bedoelden meer geld in het laatje te brengen, mits de Kamer dan ook verworpen had alle amendementen, die de heeren hebben voorgesteld en die meer geld zouden hebben gekost. Indien toch de Kamer al de miljoenen, die de heer ter Laan en zijn vrienden zoo milddadig hadden willen geven, had gevoteerd, zou de schatkist er nog slechter voorgestaan hebben dan op het oogenblik, indien wij te gelijker tijd voor alle uitgaven hadden gestemd, die de socialisten hebben gepropageerd, en zou ons land nog zwakker staan tegenover de malaise.

De heer Marchant komt weer met dat bekende ééne middel: besparing op de militaire uitgaven, zonder aan de belangen der militairen te raken, en dan, dat schijnt tegenwoordig het middel tegen alle kwalen te zijn, de automatische afvloeiing van de ambtenaren. Ik vind het een gelukkig verschijnsel, dat men van verschillende zijden meer en meer aandacht schenkt aan de vraag, of het aantal ambtenaren niet kan worden verminderd. Het is ongetwijfel een heel goed werk, het aantal ambtenaren te verkleinen en hen, die blijven, hetzelfde werk te laten doen. Hoe echter iemand, die in deze de practijk kent, kan gelooven, dat men een besparing van tientallen van miljoenen kan krijgen en nog wel binnen korten tijd, door het ruwweg niet vervullen van plaatsen, die toevallig

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren.)

openkomen, afgezien van de vraag of die aanvulling noodig is of niet, of door deze aan te vullen door ambtenaren, die men elders kwijt wil, geschikt of niet, gaat mijn verstand te boven. Eén ding is in elk geval zeker; als er een middel perspectivisch is, dan is het dit.

De heer Ketelaar: Vooral als men aan de Ministeries tegenwerkt!

De heer van Vuuren: Maar gelooft de heer Ketelaar dan heusch, dat men op die wijze tot een plotselinge verlaging van uitgaven kan komen? Plotseling niet, zegt de heer Ketelaar. Welnu, het eenige, wat ik op het oogenblik bezig ben te constateeren, is; middelen tot oogenblikkelijke verlaging van uitgaven heeft men niet gegeven. Men heeft de, ik erken het, grove middelen van de Regeering afgekeurd, en men heeft fijnere, maar niet afdoende middelen genoemd (of die inderdaad fijner zijn, laat ik daar), maar men heeft geen weg gewezen, die ons bij benadering een vermindering van het tekort geeft als de Regeering brengt. Zelfs de gave volkskracht, die als tegenstelling van den gaven gulden hier is naar voren gebracht, is zulk een middel niet en brengt niet dadelijk geld in de schatkist.

De heer van Gijn verwacht vrijwel alles van een commissie uit den Ministerraad, rondgaande bij de Departementen, een optreden waarvan hij vertelt dat het groot succes gehad heeft onder een vorig Ministerie, iets, wat ik op zijn gezag natuurlijk onvoorwaardelijk geloof, maar veel gezien hebben wij daarvan hier niet. De heer van Gijn zegt, dat toen in 1917 een sluitende begroting werd ingediend. Ik weet het niet, maar ik geloof het al weer, doch de heer van Gijn zal mij moeten toegeven, dat wij hier nooit meer onder den indruk hebben geleefd dan in dien tijd, waarover hij spreekt, dat ieder van de Ministers maar zijn gang ging! De heer van Gijn zegt neen, maar is het dan niet juist, dat hij dit als Minister van Financiën aan den lijve heeft ondervonden?

Ik wil wel aannemen, dat wanneer het geldt een betrekkelijk klein tekort, het gaan praten met ambtgenooten afzonderlijk wat helpt, maar dat het middel kan zijn om een tekort van 100 miljoen weg te werken, wil er bij mij niet in. Ik kan niet begrijpen, dat een commissie van drie Ministers, de Minister-President, de Minister van Financiën en een derde onbekende maar een wandeling gaan maken naar de Departementen van Marine, van Oorlog en van Landbouw enz., zij dan daar beter dan de betrokken Minister, die hier thuis is, kan zeggen, hoe men door reorganisatie enz. tot een bijzondere bezuiniging kan komen.

De heer van Gijn heeft zelfs gezegd, dat, toen hij zag, dat dit middel niet werd toegepast, hij dadelijk heeft geconcludeerd: nu is het mis. De heer van Gijn heeft er bij gevoegd, dat hij toen al weer een illusie verloren had. Indien hij waarlijk meent, dat bij toepassing van dit middel de begroting sluitende was gemaakt, heeft hij een illusie kunnen behouden, die hij zeker had verloren als het middel van toegepast.

De heer Marchant en andere sprekers der overzijde horende, heb ik dan ook tot mij zelf gezegd, dat de kiezers, die volgens hen op de rechterzijde hebben gestemd omdat zij meenden, dat rechts alleen uitvoering kan geven aan hetgeen leeft in het Nederlandsche volk, nog zoo verkeerd niet hebben gezien. Als het er op aankomt, te zeggen wat er moet gebeuren, is het aan de linkerzijde: zooveel hoofden, zooveel zinnen. Het is gelukkig, dat de spreektijd gerantsoeneerd is, want als er nog meer sprekers uit de linkerzijde aan het woord waren gekomen en gesproken hadden over den financiële toestand, hadden wij vermoedelijk nog meer verscheidenheid gekregen.

Eén ding is toch wel duidelijk gebleken, dat zelfs ten aanzien van dit onderwerp de partijen aan de linkerzijde niet in staat zijn ons een gemeenschappelijk perspectief te openen. De heer Marchant o. a. heeft heel leelijk tegen de rechterzijde gedaan, maar zoo leelijk als hij heeft gedaan tegen den heer Dresselhuis, den heer van Gijn en mejuffrouw van Dorp heeft hij het tegenover ons nog nooit gedaan!

Mijnheer de Voorzitter! De Regeering brengt ons hiertegenover althans een heel eind vooruit, al is het niet zoo ver als men het wenschen zou, en zij heeft een meerderheid, die haar daarbij steunen wil. Wie het wel meent met het land, zal moeten toegeven, dat dit de eenige manier is om practisch tot resultaat te komen.

Waarom ik desniettemin den toestand zoo donker heb geschilderd? Ik heb dit ongetwijfeld gedaan, om den Minister voor te houden, dat ondanks het eerbiedwaardig stuk werk, door hem verricht, er nog maar een klein stukje gedaan is van hetgeen gedaan moet worden, maar ik heb het meer nog gedaan met het oog op ons Nederlandsch volk.

Bezuiniging beteekent altijd een offer, zelfs die bezuiniging, over de noodzakelijkheid waarvan allen het eens zijn, de bezuiniging, die geboden is ook bij overvloed van geld. Door bijv. het getal ambtenaren te verminderen, vooral op een oogenblik waarop particulieren met den dag hun personeel meer inkrimpen, snijden wij voor velen de kans af, om een bestaan te vinden, waarop zij een zeker recht hadden te hopen. Hoever wij in dit opzicht reeds zijn, zegt het feit, dat in een groote gemeente, niet 's Gravenhage, op de tram drie ingenieurs van Delft als bestuurder rijden, omdat zij geen andere betrekking konden krijgen en leven moeten.

Bezuiniging beteekent echter vooral een offer, wanneer zij moet worden toegepast op hetgeen wenschelijk en nuttig is, waarvan de betrokkenen en zij, die er hun hart aan verpand hebben, zoo licht geneigd zijn te gelooven dat dit het allernoodzakelijkst is en dat op alles, behalve daarop, mag bezuinigd worden.

Is het bijv. niet een geweldig offer voor de vrienden van het bijzonder onderwijs, dat zij na zooveel jaren te hebben gestreden voor de uitbreiding van hun scholen, nu zij eindelijk meenden de vleugels te kunnen uitslaan, zij dadelijk, nog wel na een electorale overwinning zonder voorbeeld, de vleugels weer zien gekortwiek? Geloof ge niet, dat het een geweldig offer is voor de vrienden van het bijzonder onderwijs, die zoo vurig gehoopt hadden, dat de wet op het bewaarschoolonderwijs spoedig in het *Staatsblad* zou verschijnen, voor onbepaalde tijd alle hoop in deze te moeten laten varen? Geloof ge niet, dat het een zwaar offer is voor die menschen van het bijzonder onderwijs, dat zij, nu hun geestverwanten aan het bewind zijn, niet eens kunnen vragen de ongelijkheid te zien verminderen die op het gebied van het hooger onderwijs bestaat? Geloof ge niet, dat het een offer is, om te moeten berusten, dat onder rechtsch bewind tal van instellingen, die hadden gehoopt gesteund te worden met subsidiën, die plannen hadden gemaakt voor woningbouw, enz., thans al hun werk voor niet hebben gedaan, omdat men aan de natuurlijkste verwachtingen niet kan voldoen? Geloof ge niet, dat het een offer is voor ons om, waar onze meerderheid sterker is dan ooit, wij alle onze idealen, die geld kosten, kunnen ophangen ter wille der harde noodzakelijkheid van bezuinigen? Wil men die offers niet zwaarder te dragen maken dan noodzakelijk is, dan is het noodig om het Nederlandsche volk te laten zien en duidelijk te maken, hoe zorgvol de toekomst is, tot welke uiterste middelen men zijn toevlucht heeft moeten nemen om daarin eenige verbetering aan te brengen en hoe betrekkelijk weinig daarmee tot nog toe bereikt is, zoodat ontzettend veel meer van ons volk zal moeten worden gevraagd, om tot het einddoel te komen, zoodat dan ook de offers, die het brengen moet, het uiterste minimum zijn, waarmee op dit oogenblik kan worden volstaan.

Het is noodig, dat duidelijk te maken ook aan het Overheidspersoneel, voor wie de korting van de pensioenpremie een zwaar en niet verwacht offer is.

Men late het de naakte waarheid zien en het kan niet anders, of zij zullen tot de erkenning moeten komen, dat, gezien den financiële toestand, zij aan het offer, dat van hen gevraagd wordt, niet meer kunnen ontkomen. Ik ben overtuigd, dat als men hun leert zich rekenschap te geven van den toestand, waarin de schatkist zich bevindt, zij zelf zullen erkennen, dat zij tegen dat offer van 8½ pct., dat voor allen niet 8½ pct. zal bedragen, terwijl hun pensioensgrondslag ongewijzigd blijft, geen reden hebben om in opstand

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren.)

te komen. Indien men hun werkelijk laat zien hoe de toestand is en welke offers van anderen worden gevraagd, hoe velen buiten de ambtenaarswereld door dezelfde malaise heel wat zwaarder worden getroffen, dan zullen zij het offer van hen zwaar kunnen blijven vinden, en er tegen kunnen blijven strijden, maar niet kunnen beweren, gelijk zij doen, dat van hen alleen een offer wordt gevraagd.

De heer Colijn heeft gisteren gezegd, dat, als er goed bezuinigd wordt, ieder het zal moeten gevoelen. Wie in de zaken doordringt, zal moeten erkennen, dat het thans al het geval is, zoo niet direct, dan indirect.

Wanneer men hun den toestand laat zien, zooals die op het oogenblik werkelijk is, zullen ook de landbouwers wel anders gaan denken en zich minder teleurgesteld gaan gevoelen over de opheffing van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, een maatregel, dien men met het oog op de noodzakelijke bezuiniging heeft gemeend te moeten treffen. Ik wil er bijvoegen, dat naar mijn persoonlijke, vaste overtuiging de landbouwers niet lang zullen wachten met te erkennen, dat de verandering, in vergelijking met wat er was, zeker geen verslechtering is. Het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel is vroeger, onder de Ministers Veegens, Talma en Treub, feitelijk een Ministerie voor sociale zorg geweest en vroeg toen als zoodanig bijna allen tijd van die bewindslieden. Het is daarna geweest onder de Ministers Posthuma en van IJsselstein een crisisministerie, dat als zoodanig op beide Ministers nagenoeg geheel beslag legde.

Onder het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, dat in 1918 van den meesten arbeid is ontlast, is de afdeling Landbouw in betekenis en omvang de voornaamste geworden, zoodat zij nooit beter kans had om tot haar volle recht te komen. Met den Premier als Minister, den President van den Ministerraad, zijn de landbouwers zeker, dat niets gebeurt, hetwelk de aandacht van den Minister van Landbouw ontgaat.

De boeren klagen en te recht, dat zij zoolang hebben moeten wachten op de Jachtwet en de Pachtwet. Het zou echter toch wel heel vreemd moeten gaan, indien de Jachtwet, die in staat van wijzen is, dit jaar niet in behandeling kwam en de voorbereiding van de Pachtwet is in handen van een Staatscommissie, waarin o. a. mijn geachte buurman is gezeten, hetgeen alleen reeds waarborgt, dat daarmede spoed zal worden gemaakt.

Ik zou echter den boeren eens even willen vragen, of hun klacht is — deze twee onderwerpen daar gelaten —, dat de wetgever zich te weinig met hen bemoeide? Waren hun grieven niet veeleer tegen de wetten die er zijn dan tegen het ontbreken van wetten, welke er niet zijn? En zijn de wetten, waarover zij zich beklagen, niet wetten, die, ook al was er een Ministerie van Landbouw, door haar aard van dat Ministerie niet zouden uitgaan? Ik ben dan ook overtuigd, dat in een tijd als deze, waarin nieuwe uitgaven niet kunnen gedaan worden, waarin maatregelen, die geld kosten, moeten achterwege blijven, een afzonderlijk Departement, dat dan werk zou moeten zoeken, haar niets dan teleurstelling zou brengen. De Katholieke Staatspartij is diep overtuigd, dat de landbouwbelangen dringend behartiging vragen. Indien de Regeering daarin mocht tekortschieten, zal zij niet nalaten er tegenop te komen. Hoewel het recht tot het instellen van een Departement een Koninklijk recht is, zou zij zich dan ook met haar klachten aansluiten bij hen, die hier tegen de opheffing van het Departement van Landbouw zijn opgekomen, indien zij meende, dat daarmede de behartiging der landbouwbelangen in gevaar kwam of maar in slechter conditie kwam. Zij zijn echter van het tegendeel overtuigd en de landbouwers moeten het mij niet euvel duiden als ik dat zeg, doch ik geloof, dat de Katholieke Kamerclub over de concrete vraag of een afzonderlijk Ministerie op een gegeven oogenblik voor den landbouw van belang is, beter kan oordeelen dan de landbouwers zelf.

Ik kom thans tot het tweede punt, de noodzakelijkheid voor de Regeering om alle middelen onder haar bereik aan te wenden tot verbetering van den economischen toestand. M. i. is dit nog meer noodig dan het herstel van het budgetaire

evenwicht. Ik durf zelfs zeggen, dat, wanneer zij ons van de malaise afhelpt, daarmede het andere deel van haar taak voor de helft of drie-kwart al is gedaan.

Ik erken intusschen, dat het hier geldt een verschijnsel, dat zijn oorzaak vindt in den wereldtoestand, zoodat men op dit gebied van de Regeering niet te veel moet verwachten. Ik vrees ook dat zij, die de maatregelen in dit opzicht vragen, welke ook ik meen, dat een ernstige overweging waard zijn, zich ten aanzien van de resultaten dier maatregelen te groote illusies maken.

Ik erken ook, dat tegen de maatregelen die gevraagd worden ernstige bezwaren zijn aan te voeren, waarover niet luchtig mag worden heengestapt. Ik voel eindelijk dat bijv. land- en tuinbouw, die niet lijden door den invoer, maar door gebrek aan uitvoer, met een tariefwet niet zijn te helpen.

Maar al kan de Regeering niet alles, zij geeft tot heden wel wat erg weinig. Zij noemt zelfs als noodzakelijk middel voor een blijvende opbloei van het economisch leven telkens opnieuw een belastingverlaging, die zij helaas niet geeft en niet geven kan. Zij kan dit niet helpen, maar dat neemt niet weg dat alleen de goede wil om te komen tot belastingverlaging ons den economischen opbloei, waarvoor belastingverlaging een noodzakelijk middel is, niet kan brengen. Of is van den Minister te wachten wel niet verlaging maar dan toch verplaatsing van belastingdruk. Ik zou willen vragen waarom zegt hij dat dan niet? De Regeering acht het verder vanzelfsprekend, dat de bloei eener industrie ook op andere wijze bevorderd kan worden dan door verscherping van de invoerrechten, maar zij noemt die andere wijze niet, en beroept zich alleen op een zekere vrijgevigheid ten opzichte van de verleening van overwerkvergunningen.

Met allen eerbied voor hen, die hierin het heilmiddel zien voor alle kwalen, kan ik niet gelooven, dat wij met dat middel alleen er zouden kunnen komen.

Het mag waar zijn, dat wij op den duur moeten komen tot een meerdere niveleering van de productiekosten, en dat het dus gewenscht is, dat wij in de richting der gelijkmaking gaan, maar als men meent dit te bereiken door een ruim toestaan van overwerkvergunningen, is men toch wel heel erg naïef.

Eindelijk komt een zinsnede, die vooral vreugde heeft gewekt bij hen, die zelfs in abnormale tijden op economisch gebied dogmatischer zijn dan de grootste dogmatici. Zij luidt:

„In antwoord op de in deze paragraaf gedane vraag worde meegedeeld, dat het bestaande stelsel van handelspolitiek zal worden gehandhaafd, ook omdat zonder verlaging van productiekosten duurzaam herstel van het economisch leven niet mogelijk is en dus alles wat deze verlaging onnoodig tegengaat, moet vermeden worden. Het wetsontwerp tot wijziging van het invoerrecht op sigaren doet daaraan, gelijk inmiddels reeds bij de behandeling van dat ontwerp gebleken is, geen afbreuk. De voorgenomen technische herziening van het tarief van invoerrechten zal in staat stellen sommige oneffenheden, ook voor de industrie hinderlijk, weg te nemen, terwijl daarbij tevens zal zijn te overwegen, of een algemeene bepaling, aan de Regeering bevoegdheid gevende tot het nemen in bepaalde gevallen van represaillemaatregelen, uit het oogpunt vooral van de preventieve werking die van zulk een bevoegdheid kan uitgaan, in de wet ware op te nemen. Tot het uitvaardigen van invoerverboden zal, naar het inzien der Regeering, niet dan in de allerlaatste plaats en nadat bij een dreigenden noodstand alle andere middelen zijn uitgeput, behooren te worden overgegaan. Dat het daartoe zal behoeven te komen, is minder waarschijnlijk, nu, wat bijv. de valutac concurrentie van onze oostelijke burens aangaat” — de Minister neemt hier, vrees ik, zijn wensch voor de werkelijkheid — „verschillende omstandigheden, waaronder de toenemende credietnood daar te lande, een aanwijzing schijnen te zijn dat de grootste druk daarvan zijn einde nadert.”

Mijnheer de Voorzitter! Indien ik bij de lezing een kleine opmerking tusschenvoegde, is het niet, omdat ik het feit zelf

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Vuuren e. a.)

ontken. Ik weet, dat de toenemende kredietnood van het buitenland op sommige gebied de concurrentie heeft vermindert, maar ik zou van den Minister, die uit die sporadische verschijnselen zulke krasse gevolgtrekkingen trekt, graag willen vernemen of, en, zoo ja, in hoever zich de gevolgen weerspiegelen in den uitvoer uit het buitenland in den laatsten tijd. Als hij ons daaromtrent cijfers zou kunnen geven, zouden wij kunnen nagaan welke reële waarde aan dit verschijnsel is toe te kennen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal intusschen op de groote vraag, die in deze paragraaf wordt aangesneden, niet diep ingaan. Ik behoef dit niet te doen, omdat onze economische politiek en de quaestie van den vrijhandel gisteren zoo uitnemend en op zoo heldere wijze door den heer Nolens, op wiens klaarheid van zeggen ik altijd jaloersch ben, is besproken, dat elke toevoeging overbodig is. Ik doe het ook te minder, omdat mij bekend is, dat een van mijn geachte partijgenooten over de onderdeelen van deze paragraaf nog enkele woorden hoopt te spreken.

Ik gevoel ook geen behoefte de verschillende onderdeelen van deze paragraaf in nadere beschouwing te nemen, omdat ik geen heil verwacht van een discussie over hetgeen er in staat of niet er in staat. De heer Colijn, die bij de behandeling van het invoerrecht op tabak ons als een schijnbaar kostbare primeur de vraag mededeelde, waarop het geciteerde een antwoord is, zal mij toch vermoedelijk wel toegeven, dat wij daarmede niet veel meer weten dan toen. Ik zeg daarom alleen tegen den Minister: kom spoedig met die technische herziening. Wij hebben al zoo vaak een technische herziening zien aangekondigd, dat er in dien tijd wel 10 in plaats van 1 zou tot stand kunnen gekomen zijn. Hij en ik weten — want ik heb indertijd het genoegen gehad samen met hem in een commissie van voorbereiding te zitten — dat in sommige jaren de behandeling van onderwerpen als dit automatisch wordt vertraagd en dus niet geschikt is voor een behandeling in de twee laatste jaren van een zitting. Het spreekt trouwens vanzelf, dat voor ieder, die met den Minister als bijkomend voordeel daarvan verwacht opbloeit van de industrie, elke dag uitstel verderfelijker is. Laat dus de Minister spoedig met een concreet voorstel komen, dan kan men zien, wat zijn bedoeling is en met succes daarover van gedachten wisselen.

Ik zal het hierbij laten. De Minister van Financiën weet, dat niemand meer dan ik zich er over verheugd heeft, dat hij achtere de groene tafel plaats genomen en dat hij, na de crisis van dezen zomer, op die plaats is blijven zitten, overtuigd als ik ben, dat hij, naast het talent en de bekwaamheid, heeft het karakter en vasthoudendheid die noodig zijn, om de moeilijke taak, die te vervullen is, tot een goed einde te brengen. Hij zal dus zeker wel begrijpen, dat het mij een voldoening is, hem te kunnen zeggen, dat hij bij de moeilijke taak, welke hem wacht, op den steun van mijn partijgenooten en van mij zal kunnen rekenen.

Maar Minister de Geer zou de Minister de Geer niet zijn, dien wij kennen, indien hij niet zou billijken en waardeeren, dat wij ons bij het beoordeelen van zijn plannen en voorstellen ons alle critiek voorbehouden, zooals gebleken is uit hetgeen door mij is gezegd. Hij zal echter de verzekering van mij willen aannemen, dat deze critiek nu en later nooit een ander doel zal beoogen, door hem te steunen bij den arbeid, dien hij te verrichten heeft.

De heer Ketelaar: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een enkel woord spreken over een onderwerp, dat in deze debatten nog niet veel is aangeroerd, namelijk over de interpellatie van den heer Troelstra.

De heer Schokking heeft hedenmiddag de opmerking gemaakt, dat hij het niet gelukkig vond in dezen tijd deze interpellatie aan te vragen. Hij maakte daarbij aan den heer Troelstra het verwijt, dat ik destijds van den heer ter Laan heb moeten hooren, toen ik mijn interpellatie over de pensioenen hield.

Laat ik daartegenover stellen, dat ik het wel juist acht, dat deze interpellatie gehouden wordt, want men moge over de offers, welke door iedereen en dus ook door de ambtenaren

(Ketelaar.)

moeten worden gebracht, denken zoo men wil, dit alles neemt niet weg, dat speciaal de ambtenaren in een toestand verkeeren van niet te weten, waar zij heengaan en waar zij aan toe zijn. Wanneer dus de interpellatie alleen maar zal opleveren, dat wij duidelijker weten wat eigenlijk de bedoelingen van den Minister zijn, dan zijn wij al wat verder gevorderd.

Ik heb mij in dit debat — ik zal natuurlijk niet op alle redeneeringen der sprekers ingaan — over nog iets verheugd. Dat is geweest, dat de heeren Braat en de Boer beiden zoo warm zijn opgekomen voor de belangen der ambtenaren. Ik wensch deze opmerking te plaatsen: dat, wanneer zij, toen zij met hun verkiezingsredevoeringen het platteland afreisden, dergelijke opmerkingen hadden gemaakt, het wel eens had kunnen zijn, dat zij niet zooveel instemming hadden gehad als zij nu met hun redevoeringen hebben kunnen oogsten. Toen werd er op die zelfde ambtenaren heel wat afgegeven.

Ik heb gezegd: wij zullen misschien iets meer licht krijgen.

Ik heb 29 September jl. gevraagd, wat de voornemens van den Minister waren, en toen ben ik wel wat teleurgesteld door het antwoord; wel heeft hij op enkele punten duidelijk geantwoord. Hij heeft gezegd, niet van plan te zijn de pensioenkorting vóór 1 Januari in te voeren, en verder zeide hij, dat de vrouwen evenveel zullen moeten betalen voor het weduwen- en weezenpensioen als de mannen.

In mijn tweede schriftelijke vraag had ik echter gevraagd:

„Is de Minister bereid mede te deelen, waarom deze maatregel zoo plotseling moet ingevoerd worden, terwijl Zijn Excellentie nog 11 Mei 1922 pertinent verklaarde, niet het voornemen te hebben daartoe over te gaan?”

De Minister antwoordt dd. 4 October, dat de bedoeling van de Regeering is den maatregel te doen ingaan niet met 1 November 1922, doch met 1 Januari 1923 en verder, dat met de ontkennende beantwoording van mijn eerste vraag de tweede vervallen is.

Dat noem ik een zich van de zaak afmaken met het bekende Jantje, dat ik niet behoef aan te duiden.

Wat is de zaak? Op 11 Mei 1922 houdt de Minister hier meer dan één redevoering en zoo zegt hij, blijkens bladz. 2737 der *Handelingen*:

„De derde vraag luidt:

„Is de Minister bereid mede te deelen of de Regeering verlaging der ambtenaarssalarissen overweegt, en zoo ja, op welke wijze denkt zij die vermindering toe te passen?”

Daaromtrent kan ik slechts mededeelen hetzelfde wat ik onlangs ten aanzien van het premierverhaal zeide: dat er te dier zake op dit moment noch een voornemen, noch een besluit bestaat.”

En op bladz. 2738 herhaalt de Minister:

„Ik heb willen zeggen, dat evenmin als op het oogenblik eenig voornemen of besluit bestaat omtrent verhaal van de pensioenpremie, evenmin op het oogenblik eenig voornemen of besluit bestaat omtrent verlaging van de salarissen.”

Dat was op 11 Mei. Wanneer nu de Regeering in het Staatsstuk, dat verschenen is in September, dus dat eerder opgemaakt is, reeds geheel van die beschouwingen afwijkt, dan wekt dat een onaangename gewaarwording, te onaangener omdat ik toentertijd gezegd heb, dat ik er wel een beetje bang voor was.

Op bladz. 2742 der *Handelingen* lees ik in mijn rede:

„Nu heeft de Minister gezegd, dat hij niet denkt aan verlaging der salarissen. Ik kan niet nalaten daarbij te denken, dat de Minister eerst wil afwachten, hoe de stembusuitslag zal zijn, om daarna de houding der Regeering te doen bepalen. Ik wil dat op een beetje hoffelijker manier uitdrukken dan de heeren ter Laan

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Ketelaar.)

en van Ravesteijn hebben gedaan, maar de beteekenis is dezelfde."

En daarop heeft de Minister herhaald: aan verlaging van de salarissen ben ik niet toe.

Nu kan men zich, als ik in October vraag, waarom dat nu zoo spoedig moet zijn, er zich niet van afmaken met te zeggen: het is niet met 1 November maar met 1 Januari, en daarmee ben ik af van het beantwoorden van die vraag.

Wanneer men leest de Millioenennota, dan kan ik ook niet zeggen, dat het mij zooveel duidelijker geworden is, dat de korting moet toegepast worden. Wij moeten toch niet vergeten, dat die korting beteekent een maand salaris minder voor de menschen; 8½ pct. is juist een maand salaris, en nu kan men heel mooi aan de overzijde en misschien ook wel aan deze, zeggen: dat moeten zij nu maar dragen! Maar wanneer wij nagaan, dat de salarissen der ambtenaren eigenlijk jaren en jaren veel te laag geweest zijn, dat zij eindelijk een beetje op peil gebracht zijn en dat men nu bij den eersten tegenslag, die zich voordoet, zegt: nu ga ik onmiddellijk de korting voor de pensioenen toepassen, dan lijkt mij dat niet in orde.

Het lijkt mij voor één categorie van ambtenaren nog minder in orde, omdat men daarbij de zaak reeds verdisconteerd had. Op 26 November 1920 hebben bij het debat over de onderwijzerssalariissen verschillende sprekers het woord gevoerd, o.a. de heer van der Molen, Minister de Visser en de heer van de Bilt. Ik zal niet alles aanhalen, maar Minister de Visser zeide o.a.:

„Feitelijk gaan dus velen dezer onderwijzers niet achteruit. Van uit een groote gemeente ontving ik een staat van den wethouder van onderwijs, waarin absoluut geen rekening was gehouden met het niet meer aftrekken van de 7 pct. voor pensioen."

Dat wil dus zeggen, Mijnheer de Voorzitter: het is 93 pct. dat zij krijgen, want het salaris is eigenlijk met de pensioenbijdrage 100 pct. Ik zal een voorbeeld geven en heb gemakshalve daarbij een getal genomen, dat deelbaar is door 93. Het wil dan dus zeggen, dat wie f 2325 ontving, moest rekenen, dat hij f 2500 salaris had. Maar wat gaat men nu doen? Nu gaat men de 8½ pct. niet aftrekken van de f 2500, maar van de f 2325. Eerst neemt men 7 pct. van de wedde af en daarna zegt men: nu moeten dezelfde onderwijzers voor hun pensioen betalen en daarom neem ik er nog 8½ pct. af. Terwijl van de f 2500 dus eerst een bedrag van f 175 afgaat, wordt er van het overblijvende dan nog weer f 197,62½ afgenomen.

Nu zegt men wel: zij moeten het er maar voor over hebben, het is met de Rijkskas zoo slecht gesteld, maar ik vind dat geen wijze van doen, zeker niet, waar deze Minister zoo uitdrukkelijk verklaard heeft: Ik heb niet het voornemen dit te doen; het Kabinet is niet van plan om hetzij de pensioenstorting te doen plaats hebben, hetzij de salarissen te verminderen. Wij hebben toen de bekende verklaring gekregen van art. 40, dat gewijzigd is, en gehoord: Dat art. 40 zullen wij zoo toepassen, dat het salaris, dat de menschen hebben op 1 Juli, blijft. En nu gaat die 8½ pct. er af.

De heer Schokking: Het is de wedde, niet het salaris.

De heer Ketelaar: Dat weet ik; dat het wat anders is, is nog te betwijfelen, maar dat het hier gezegd is, dat het wat anders was, herinner ik mij zeer goed.

Nu is de zaak dus zoo: de menschen, die een wedde hebben van een bepaald bedrag op 1 Juli — „een gage", zooals de heer Braat dat noemt —, behouden die. Maar van alle verhoogingen, die nog zullen komen, zullen, als die noodlottige voorstellen omtrent de classificatie doorgaan, die bedragen worden afgenomen. Bovendien zal men het geheele peil der salarissen aanmerkelijk verminderen, want neem ik b.v. de laagste klasse, dan hebben die menschen op dit oogenblik 8 pct. korting, terwijl zij 20 pct. korting zullen krijgen volgens de voorstellen, welke in de lucht zweven; dat is dus 12 pct. meer. Rekenen wij voor het pensioen 8 pct.,

dan zullen die menschen, terwijl er nu reeds van de bedragen, in het Koninklijk besluit genoemd, 8 pct. af is, van die bedragen nog een 20 pct. moeten missen. Dat kan, dunkt mij, niet in overeenstemming worden gebracht met de woorden, op 11 Mei door den Minister gesproken, en dan kom ik steeds terug op hetgeen ik toen heb gevraagd: Excellentie, zegt en doet gij dat nu maar, omdat de verkiezingen in het vooruitzicht zijn en gij de zaak niet zoo zwart wil voorstellen? Of wat is er tusschen Mei en September gebeurd, waardoor dat alles zoo dringend noodzakelijk is geworden?

Over de classificatie is reeds heel wat gezegd. Eerst waren vijf klassen voorgesteld; dat getal is toen teruggebracht tot drie en thans zijn het er weer vijf. Die geheele classificatie is, zooals de heer Colijn te recht heeft gezegd, een kunstmatige zaak, waar men nooit goed kan uitkomen, als men haar niet geheel afschaft. Het is een toeval welk salaris iemand krijgt. Er is geen mensch, er is geen commissie, er is geen hooge ambtenaar aan het Ministerie van Financiën, die kan uitrekenen met eenige zekerheid, waarom in deze plaats 100 pct. moet gegeven worden en in een andere plaats 5 pct., 10 pct., 15 pct. of 20 pct. minder. Het zijn dikwijls zulke subtiele verschillen, zelfs in dezelfde plaats, zooals de heer Colijn heeft gezegd. Waarop berust dat? Ik kan mij begrijpen, dat de directeur van het postkantoor te Gouda minder salaris krijgt dan de directeur van het postkantoor te Rotterdam, maar dan vloeit dat verschil niet voort uit het feit, dat de een woont in Gouda en de ander in Rotterdam, neen, dan is dat verschil een gevolg van de omstandigheid, dat de omvang van de werkzaamheden van den directeur te Gouda kleiner is dan die van de werkzaamheden van den directeur te Rotterdam. Een leeraar aan een hogere burgerschool te Gouda en een leeraar aan een hogere burgerschool te Rotterdam doen echter precies hetzelfde werk. En nu mag men wel eens vragen: op welken grond zal de commissie of de Minister uitmaken, dat Gouda in de derde klasse moet worden geplaatst, niet in de tweede, en Rotterdam wel in de eerste klasse zal komen.

Het platteland zal achteruitgaan en er zal een trek naar de groote steden komen, zooals die den laatsten tijd niet meer bestond en veel erger dan thans het geval is. Profiteeren de ambtenaren, die in een gemeente van de vijfde klasse wonen, nu zoozeer van het goedkope leven in zulk een plaats? Ik laat daar, dat het niet altijd precies uit te rekenen is, maar hoe kan een ambtenaar, die daar dikwijls komt met de wetenschap, dat hij misschien over drie of vier jaren naar elders zal worden overgeplaatst, zich zoo spel in het bijzondere leven van die plaats inwerken en daarvan de voordeelen genieten? Er is geen sprake van. Waarom zullen wij dit knutselwerk, dat op een bureau is gemaakt en er uiterlijk misschien mooi uitziet, voortzetten.

Er is gesproken over de Commissie van overleg en ook over den brief van den voorzitter. De heer Schokking zeide, dat die brief niet had moeten worden gepubliceerd. Neen, dat die brief gepubliceerd is, is niet zoo erg, maar wel dat hij geschreven is.

Daar gaat mijnheer de Jong zitten en een brief schrijven, denkende: ik zal wel even zeggen, hoe de 1100 gemeenten van het land in klassen zullen worden verdeeld. Er is een groot werk gedaan met alle vakverenigingen te laten vergaderen met vertegenwoordigers van de gemeentebesturen, om staten op te maken, maar mijnheer de Jonge heeft dat niet noodig en zegt goedmoedig: wij zullen die staten wel als correctie dienst laten doen. Van zulk een correctie moet ik echter niets hebben: dat teekent al weer hoe weinig waarde er wordt gehecht aan het georganiseerd overleg en hoe men zegt: georganiseerd overleg of niet, ik zal wel zeggen hoe het moet.

De Minister heeft nog niet verklaard, dat hij het met deze plannen eens zal zijn en daarom ook is de interpellatie van den heer Troelstra goed geweest, want nu kunnen wij er nog over spreken en den Minister waarschuwen; nu kunnen wij, vertrouwend op zijn bekende welwillendheid, verwachten, dat hij zal pogen om de zaak te onderzoeken en te doorgronden, en dan zou ik den Minister willen vragen, of hij niet,

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Ketelaar e. a.)

nu hij alles gehoord heeft, deze zaak voorloopig stop kan zetten. Ik zou tal van dingen kunnen noemen, maar wijs alleen maar op de belastingen. Ik krijg in deze dagen nogal brieven over deze zaak en in één daarvan wordt vermeld, dat een ambtenaar, met pl. m. f 4500 traktement, in een nest in Drente moet betalen f 531 aan plaatselijke belasting, wat Rotterdam zelfs bij f 10 000 inkomen nog niet eischt. Nu kan men zeggen, dat de levensstandaard daar lager is en een kool er misschien maar een halven cent kost, maar het gehele huishouden van den ambtenaar wordt op die wijze eigenlijk uiteengeplukt: er wordt precies alles uitgerekend, hoe men het salaris zou kunnen vaststellen, terwijl de menschen er op gerekend hebben de salarissen te krijgen zooals deze in het Koninklijk besluit zijn vastgesteld, met de verhoogingen.

Volgens de plannen zouden er maar drie gemeenten in de eerste klasse komen.

De Voorzitter: Ik moet den heer Ketelaar mededeelen, dat de 2 uren spreektijd, toegekend aan de vrijzinnig-democratische fractie, verstreken zijn.

De heer Ketelaar: Dan deel ik den Voorzitter mede, dat ik een einde aan mijn rede zal maken. Ik wil alleen nog zeggen, dat ik meen te moeten waarschuwen tegen het altijd aandringen op verlaging van salarissen en loonen, want de middenklasse, die daarop zoo vaak aandringt, moet toch ook eens bedenken dat, wanneer alle ambtenaren in salaris worden verminderd, zij er ook de gevolgen van zullen ondervinden. Een slager kan zeggen: ziezo, nu hebben zij minder salaris, maar hij zal dat ook bemerken aan de mindere hoeveelheid vleesch, die in zijn winkel gekocht wordt.

Ik vraag dus aan den Minister om de quaestie van de classificatie nog eens na te gaan. Na al wat ik gehoord heb, heb ik ten aanzien van de pensioenkorting niet veel hoop meer, maar ik zou den Minister in elk geval willen vragen om zonder classificatie één gelijk salaris vast te stellen, en dan zoo noodig voor een enkele zeer dure plaats een toelage te geven. Maar met het stelsel van vijf klassen komen wij op een slechten weg.

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Verschillende sprekers hebben in herinnering gebracht, dat wij dezen zomer hebben gehad algemeene verkiezingen; spraken over de leiding, bij die verkiezingen gegeven, en hetgeen naar aanleiding daarvan na de verkiezingen mocht worden verwacht. Ook de Katholieke partij heeft daarbij belangstelling mogen ondervinden, welke als steeds te waardeeren is. Daarom wil ik mijnerzijds gaarne een enkel woord spreken.

De heer Troelstra heeft gewezen op de woorden, een paar malen tot de Katholieke kiezers gericht door het Episcopaat, en daaraan eenige beschouwingen vastgeknoopt. Aanstonds zij tot dien geachten afgevaardigde gezegd, dat die zaak noch hem, noch wien anders ook, doch alleen de Katholieke partij zelf aangaat. Erkend zij volkomen, dat voor politieke partijen de gedragingen van andere politieke partijen van belang zijn, doch alleen voor zoover van die gedragingen naar buiten blijkt. Indien men, wat de Katholieke partij betreft, bemerkingen meende te moeten maken over haar uiterlijk optreden, haar gedragingen tegenover de Overheid, het gezag, den eerbied voor dat gezag, de eerbiediging en de handhaving der constitutioneele instellingen en zooveel meer, eerbied voor de Kroon, dan zou dat alles kunnen besproken worden, doch daarover rept men niet. Te dien opzichte heeft men blijkbaar geen enkel verwijt jegens die partij. Men wenscht echter een kijkje te nemen in het innerlijke der Katholieke Staatspartij; wenscht te weten, op welke wijze zij als partij of haar leden individueel komen tot de formatie van wilsbesluiten, waarvan men de tenuitvoerlegging gadeslaat. Welnu, nogmaals zij gezegd, dat niemand daarmede iets te maken heeft. Slechts één waarborg heeft de Grondwet geschapen voor de Parlementsleden zelf, nl. dat zij stemmen zonder last van of ruggespraak met hen, die hen benoemden. Indien er dus hier aanwezig zijn personen, die, gelijk de heer Troelstra heeft medegedeeld, hier komen met bevelen van organisaties om zoo en

(van Wijnbergen.)

niet anders te stemmen en die bevelen nakomen, dan handelen zij in strijd met het Grondwettelijk voorschrift. Doch tenzij men kan aantonen, dat ook door ons zoo gehandeld is — en dat beweert niemand — gaat het ook niemand aan, hoe de partij of haar leden haar wilsbesluiten wenschen te formeeren. Ook ons gaat niet aan wat bij anderen gebeurt. Dat door het gesproken en geschreven woord invloed wordt uitgeoefend op de politieke gedragingen van ons volk, raakt ons niet. Wanneer wij de sociaal-democraten meermalen zien samenkomen met personen uit verschillende landen, ten einde te beraadslagen, welke besprekingen dan mede beïnvloeden hun politieke gestie hier te lande, raakt ons dat niet. Wanneer wij soms den indruk krijgen, dat de S.D.A.P. niet vrij is van den invloed van het N.V.V., raakt ons dat niet. Wanneer ik in 1913 er op heb gewezen, dat de algemeene verkiezingen toen zoozeer beïnvloed zijn geweest door de vrijmet-selarij, was dat een zaak, die ons niet raakte; ik heb dat alleen gesignaleerd als een geheime actie, en mijn verbazing er over uitgesproken, dat het werd ontkend en men pas zweeg toen het onweerlegbaar bewezen was.

Wanneer ik zie, dat aanhangig zijn voorstellen van de Regeering betreffende de Grondwetsherziening, en ik neem dan, dat over een onderdeel dier Grondwetsherziening, speciaal den godsdienst betreffende, door sommigen gesproken wordt in hun kerkgebouwen, wellicht om eenige stemming daaromtrent te maken, dan is dat een zaak, die ons meer of minder onaangenaam kan aandoen, maar de zaak zelf raakt ons niet. Wanneer ik lees, dat de Vrijheidsbond relatie zal zoeken in het buitenland om haar gestie hier te lande te beïnvloeden, dan raakt ons dat niet. In de rede, den 29sten September door den heer Dresselhuys gehouden, zeide deze geachte spreker:

„dat in deze tijden geen verwerkelijking van levens- en wereldbeschouwing denkbaar is, zonder besef van internationalisme. Welnu, de eerste stappen om voeling te verkrijgen met onze geestverwanten in andere landen zijn al genomen; wij hopen u eerlang nader mededeeling te doen van plannen tot samenwerking en gemeenschappelijke studie.”

Ik zeg, dat alles raakt ons niet, maar evenmin heeft iemand zich te bemoeien met de vraag, of de Katholieken op politiek terrein zich willen laten beïnvloeden, hetzij door persorganen, hetzij door sprekers op vergaderingen, hetzij door partijbesturen, en evenmin is de R.-K. Staatspartij, gelijk zij is georganiseerd in den algemeenen bond, verantwoordig op de vraag, of zij zich wil laten beïnvloeden door uitspraken van personen, bekleed met geestelijk gezag. Wordt dit echter gevraagd, dan is er niet het minste bezwaar om er op te antwoorden, mits men onthoude wat ik vooraf heb laten gaan. Het antwoord kan dan heel kort zijn.

De heer Colijn heeft gisteren op zoo juiste wijze er aan herinnerd, dat verschil in levensbeschouwing steeds zal leiden tot verschillend levensgedrag, tot verschil in daden, tot verschil van motieven bij het doen en laten, niet alleen in het private, maar evenzeer in het openbare, ook in het Staatkundige leven. Een paar jaar geleden nog is hier door den heer van der Voort van Zijp de vraag gesteld, en door de Regeering dus beantwoord, dat een Christelijke Regeering gelijk deze erkende de Overheid als te zijn dienaarsses Gods. Daarmede is gegeven de gedragslijn voor de Overheid, de plicht voor haar hoe te handelen.

Welnu, meermalen is ook in bijeenkomsten onzer kiezers, waar de principieele politiek behandeld werd, vóór alles er op gewezen, dat men in de eerste plaats ook op politiek terrein, op het terrein van het Staatkundig leven, heeft te onthouden de eenvoudige waarheid, die elk catechismus-kind bij ons reeds kent, de waarheid, vermeld in den aanvang van het catechismusboek, dat de mensch op aarde is om God te dienen en daardoor in den hemel te komen. Wie dat verstaat, begrijpt, dat in de practische politiek tal en tal van vragen vrije quaesties zijn, maar dat het geen onverschillige zaak is in welke richting iemand zijn stem uitbrengt; dat het geen onverschillige zaak is de al of niet toenadering tot een

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Wijnbergen.)

bepaalde politieke partij; dat geen onverschillige zaak is het verstoren eener eenheid, waardoor het doel eener bepaalde partij kan worden verijdeld. Degenen, die de waarheid verstaan, welke in dat eenvoudige woord ligt opgesloten, moeten weten, dat omtrent deze vragen de beginselen hun voorschrijven hoe te handelen en, dreigt hij af te wijken van de lijn, door die beginselen aangewezen, dan is het zeer zeker mede voor de kerkelijke overheid recht en plicht daaraan te herinneren, gelijk dan ook reeds niet alleen nu, maar reeds herhaaldelijk is geschied. Evenals bij de opvoeding der kinderen de kerkelijke overheid zich allerminst zal mengen in de vraag, naar welke soort van scholen men zijn kinderen moet zenden, welke soort onderwijs men zijn kinderen moet geven, maar wel wijst op de verplichting om te geven godsdienstig onderwijs, gelijk dat zoo met nadruk geschiedde hier te lande in het mandement van 1868, zijn er ook in het Staatkundig leven plichten, die ingevolge de beledenen beginselen behooren te worden nageleefd.

Dat is onomwonden uitgesproken in — en de heer Troelstra had dat zoo gemakkelijk kunnen weten, wanneer hij zich even de moeite had gegeven om na te lezen — het beginselprogramma van de Roomsche-Katholieke Staatspartij, dat nog altijd geldt — het is te lang om het nu voor te lezen — en dat o. a. is opgenomen in het bekende boekje „Parlement en Kiezer”, op blz. 73. Wanneer men dit beginselprogramma, opgesteld indertijd door dr. Schaepman, leest, zal men zich geen oogenblik verwonderen, dat de kerkelijke overheid, natuurlijk niet, gelijk uit de daar geciteerde woorden overduidelijk blijkt, zich gaat mengen in vragen van praktische politiek, maar wel zich richt tot de geloovigen, om hen te vermanen, die Staatkundige lijn te volgen, waarlangs het mogelijk is te voeren Christelijke Staatkunde. En dat zeer zeker op dit oogenblik, waar in zijn bekende Vredesencycliek van 1 November 1914 juist Benedictus XV er met nadruk op gewezen heeft, dat het loslaten dier Christelijke beginselen in het Staatsbestuur een der voornaamste oorzaken van de huidige wereldellende is.

Wie die woorden leest, zal zich evenmin behoeven te verwonderen, dat gewaarschuwd wordt tegen een samengaan met de sociaal-democratie. Ook alweer een herinnering had hier plaats, heusch niet het aangeven van iets nieuws. Talloze malen is er op gewezen, ook met een beroep op stukken van de kerkelijke overheid, dat dat samengaan niet mocht gebeuren. Wil men een oud citaat, dan wijs ik op de *Chronica* van dr. Schaepman van 24 Juni 1901, waarin deze schreef omtrent een samengaan met de sociaal-democratie:

„In de Encycliek: *Graves de communi re* zegt de Paus, na sociaal-democratie en Christelijke democratie tegenover elkaar te hebben gesteld: „Hieruit blijkt, dat er tusschen de sociaal-democratie en de Christelijke democratie niets gemeen is: beide verschillen evenzeer als de sectarische leer van het socialisme en de belijdenis der Christelijke wet.”

En evenzeer is er niets gemeen tusschen de Christelijke Staatkunde en de sociale revolutie in parlementairen vorm.

Van hem, die, den liberaal verwerpend, den socialist binnenhaalt, kan gelden: „het laatste van dien mensch wordt nog erger dan het eerste.” (Luk. XI : 26).”

Het minst behoeft wel te verwonderen, dat aangedrongen wordt op eenheid en eensgezindheid, waar het bekend is, dat eenheid eerste voorwaarde is om het gestelde doel te bereiken, ook voor een Staatkundige partij, terwijl de omstandigheid, dat juist de heer Troelstra blijkbaar een splitsing gaarne had gezien, te meer bewijst van hoe groote waarde de eenheid is.

Uit deze enkele gegevens moge het duidelijk geworden zijn, dat, waar eenerzijds de kerkelijke overheid, gelijk vanzelf spreekt, zich onthoudt van inmenging in vragen van praktische politiek, zij wel degelijk recht en plicht heeft, gelijk op elk terrein des levens, ook op Staatkundig terrein in herinnering te brengen de hoogere beginselen, die daar leidend zijn, en de plichten, die overeenkomstig die beginselen zijn te vervullen. Dit alles echter slechts ter inlichting, niet om verantwoording af te leggen. Het is echter niet

onnuttig, en daarom ben ik er den heer Troelstra dankbaar voor, dat nog eens even in herinnering gebracht is kunnen worden de groote invloed van de Katholieke beginselen op het Staatkundig leven, gelijk ook zoo met nadruk in het beginselprogramma der Katholieke partij wordt gesignaleerd.

En in het bijzonder de laatste jaren is zoo helder aan het licht gekomen, dat de woorden, daar aangehaald uit de *Immortale Dei*, volkomen juist zijn, dat de Katholieke leer zoo groote weldaden bewijst aan de burgerlijke maatschappij. Want nog dezer dagen las ik in het bekende werk van van Koetsveld „Geschiedenis onzer politieke partijen”:

„Hoe veelvuldig en veelsoortig de politieke geschilpunten zijn, bij allen zal men, indien men maar met een telkens herhaald „waarom” al verder en verder doordringt in de diepte der quaestie, altijd en altijd weer op den bodem vinden liggen de vraag: wat dunkt u van het gezag?”

Welnu, waar in de laatste jaren het gezag zoo vaak werd bedreigd, kwam het zoo treffend uit, hoe de Katholieke leer leidde tot eerbiediging van het bedreigde gezag en hoezeer de Overheid er van overtuigd was, dat zij bijzonder kon vertrouwen de groep van de bevolking, die door die leer geleid werd. Daarom is het niet kwaad, waar hier en daar thans bedenkingen werden ingebracht tegen het optreden van het Episcopaat, dit nog eens in herinnering te brengen. Ik herinner er verder aan, dat in 1918 herhaaldelijk, ook juist van niet-Katholieke zijde, is aangedrongen bij de kerkelijke overheid, dat de geloovigen zouden worden gewezen op hun plichten, die zij tegenover de Overheid hadden te vervullen. Ook particulieren kregen destijds dezelfde verzoeken. Ik herinner mij, hoe in die dagen in Utrecht een liberaal werkgever in zeer zenuwachtigen toestand bij mij kwam en vroeg, of door de kerkelijke overheid wel gezorgd werd, dat de Katholieke arbeiders werden gewezen op de plichten, die zij te vervullen hadden. Toen stelde men die inmenging der kerkelijke overheid zeer op prijs.

Alvorens hiervan af te stappen, alleen dit woord aan den heer Troelstra. Aan hem zou ik willen vragen, of het logisch was, dat hij van zijn kant betwist de rechtmatigheid van het optreden van het Episcopaat, en zich te zelfder tijd stelt in de plaats van het Episcopaat en voorschrijft, wat het te doen en te laten heeft, en zich opwerpt als adviseur van de Katholieken omtrent de houding, die zij hebben aan te nemen tegenover de voorschriften der kerkelijke overheid. De heer Troelstra begreep, dat als hij dat direct deed, dat te weinig indruk in den lande zou maken en heeft daarom gepoogd, in zijn dienst te stellen den Minister-President. Hij heeft gezegd: Gij, Katholieke Minister-President, geeft mij de uitspraak, die ik u zal dicteeren, dan komt de uitspraak van u, maar ik, Troelstra, ben ten slotte de man, die de aanwijzing gegeven heeft.

Ik zou den geachten afgevaardigde in gemoede dezen raad willen geven: in 1918 is het u op het gebied van den Staat bij het grijpen naar de macht niet bijzonder goed gegaan. Wil nu een tweede maal niet pogen op kerkelijk terrein te grijpen naar mijter en staf; het zou u nog slechter kunnen bekomen.

Ik ontmoet in de tweede plaats den heer Marchant. Deze heeft zeer belangrijke opmerkingen gemaakt over den verkiezingsstrijd, gelijk die door de partijen is gevoerd, en omtrent hetgeen daarna is gebeurd.

De geachte afgevaardigde, en dit is een opmerking van belang, wilde waarborgen, dat de partijen de programs, waaronder en waarvoor zij streden, dan ook tot ontwikkeling zouden brengen.

In haar algemeenheid is deze stelling juist, indien men maar niet op de kiezers den indruk zou willen maken, dat het ook geldt voor de detailpunten der programs, maar alleen voor de algemeene lijnen, daarin getrokken. Ik erken, dat die stelling in het algemeen juist is, maar dat die waarborg allerminst ligt in bepaalde personen.

Wat de Katholieke partij in den lande betreft, zie ik in het thans opgetreden Kabinet wel degelijk een kans, om niet

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Wijnbergen.)

te zeggen de groote waarschijnlijkheid, dat, evenals dat geschied is in de vierjarige periode, die achter ons ligt, ook thans zal bereikt worden het doel, waarmede de Katholieke Staatspartij den verkiezingsstrijd heeft gevoerd. Bij de Katholieke Staatspartij stonden twee zaken voorop. In de eerste plaats wenschte zij, dat er gevoerd zou worden een Christelijke politiek, en om dat mogelijk te maken, moest er verkregen worden een rechtsche meerderheid.

Dat is bereikt. Indien het toen in dezen zomer vaststond dat het noodig was, is het in deze discussie nog meer gebleken.

Het was een merkwaardige, maar ware uitspraak van den heer Troelstra, dat, wat de liberale Staatskunde, voortgevloeid uit de Fransche revolutie, nog ontbrak, was ingehaald in den oorlog.

Het is treurig, maar waar.

Het moet erkend worden, dat de wereld niet heeft verstaan de lessen uit den oorlog te trekken, niet heeft verstaan, dat juist teruggegaan moest worden in positief Christelijke richting. En zeker is dat hetgeen reden geeft tot de meest sombere vooruitzichten voor Europa, maar daarom is het van belang dat degenen, die staan op anderen bodem, die andere beginselen zijn toegedaan, trachten in de landen, waar het mogelijk is, wel in Christelijke richting te gaan.

En dat is hier mogelijk, wanneer ook de Katholieke partij er mede voor zorgde, dat er hier rechts kon worden geregeerd.

Het doet mij daarom zoo genoeg, dat de heer Schokking gisteren gezegd heeft, dat er geen coalitie bestond, die op afspraken steunde, maar dat die hierin plaats had, dat zij steunde op hoogere beginselen. En een zoodanige coalitie heeft veel meer kans staande te blijven, omdat de beginselen er blijven en afspraken zoo licht te niet kunnen gaan.

Welnu, ik herhaal, voor diegenen dus, die zeer zeker in dit tijdsgewricht meenen, dat in beslist Christelijke richting moet worden gegaan, moet dat beproefd worden, en het was uit die overweging, dat voor alles de Katholieke Staatspartij gestemd heeft gelijk zij deed, en ik vertrouw, dat bij het verkregen resultaat ook de Katholieke Staatspartij niet zal worden teleurgesteld, maar ook zal zien, dat hier in de Kamer die samenwerking er zij en blijve, die zij mede tot stand heeft willen brengen door te zorgen dat haar aandeel in de rechterzijde geleverd werd.

Nu heb ik een oogenblik daaromtrent een toon meenen te beluisteren, die iets minder aangenaam klonk, nl. toen de heer Schokking gisteren zeide, dat dit voor een deel zou afhangen van het optreden der Katholieken ten aanzien van eigen speciale wenschen.

Er is niet bij gezegd wat daarmede bedoeld werd en welke wenschen men hier op het oog had.

Ik voor mij wil wel zeggen, dat ik meen dat tot nu toe elke partij ook wel degelijk gerechtigd is met eigen wenschen voor den dag te komen en te zien hoever men het brengen kan.

En ik zou den heer Schokking verder willen zeggen, dat ik op zijn standpunt niet sta. Wanneer door andere partijen wenschen naar voren worden gebracht, die door mij niet worden begeerd en die mij als Katholiek ten eenenmale onverschillig kunnen zijn, dan zal ik er toch gaarne toe medewerken, voor zoover dit mij door mijn beginselen niet verboden wordt, om die speciale wenschen van anderen te verwezenlijken.

De heer Schaper: Dus wij kunnen de pokken maar krijgen.

De heer van Wijnbergen: En daarom — de heer Schaper heeft mij reeds begrepen — wil ik gaarne, wat mij betreft, mijn instemming er mede betuigen, ofschoon voor mij persoonlijk deze quaestie van het allerminste belang is, dat de Regeering zal trachten, zonder de algemeene volksgezondheid te schaden, te gemoet te komen aan de gewetensbezwaren in zake vaccinatie.

Ik meen, dat dit het juiste standpunt is waarop men zich moet plaatsen ten opzichte van speciale wenschen van andere groepen.

Wanneer de Katholieke Staatspartij gestreefd heeft naar

wat thans bereikt is, naar een rechtsche meerderheid, dan deed zij dat mede op grond der ervaring en omdat zij geleerd had onder vorige Kabinetten, wat onder een rechtsch bewind kan worden tot stand gebracht.

Niets heeft mij dan ook in deze geheele discussie zoozeer verbaasd als de uitdrukking van den heer Dresselhuys, dat eigenlijk het resultaat van die rechtsche politiek nog zoo bedroevend gering was. Welnu, ik zou verschillende zaken kunnen opnoemen, doch laat ik mij tot de hoofdzaak bepalen.

De zaak, waarvoor tientallen jaren lang de rechtsche politiek gevoerd is, waarom die politiek zich bewoog en zich thans na den oorlog meer en meer in andere landen bewegen gaat, is en blijft de school.

Welnu, de rechtsche politiek heeft in dien schoolstrijd, althans wat het lager onderwijs betreft, de overwinning gebracht.

Zegt de heer Dresselhuys nu: wat is er van dien schoolstrijd gekomen en meent hij mij te moeten herinneren aan een artikel, door mij geschreven omtrent het stelsel, dan geef ik hem toe, dat wij daarover bij de technische herziening kunnen spreken en, als hij er prijs op stelt, door hem onder de oogen kan worden gebracht, dat indien het onderwijs zoo duur is, dat het gevolg is van het bekende stelsel, nl., dat men vóór alles de openbare school zoo hoog mogelijk heeft opgevoerd en zoo duur mogelijk heeft gemaakt en ons dus gedwongen heeft den eisch te stellen, dat de bijzondere school evenveel zou ontvangen, hetgeen niet zou gebeurd zijn, indien men aanvaard had de leuze: de bijzondere school regel, de openbare school aanvulling. Dat raakt echter niet de verkregen resultaten van de rechtsche politiek.

Wij zijn te dien opzichte heel tevreden met de resultaten, die wij onder de verschillende rechtsche Kabinetten hebben bevochten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal de Vergadering niet met cijfers vermoeien. De heer Dresselhuys zal echter, wanneer ik twee cijfers noem, kunnen begrijpen, dat ik tevreden ben.

Toen in 1888 het eerste Christelijke Kabinet optrad, het Kabinet-Mackay, waren er in Nederland, om bij de Katholieken te blijven, 496 bijzondere scholen; op het oogenblik zijn er 1475, dus duizend meer.

Bij het optreden van dat eerste Christelijke Kabinet waren op die 496 scholen 86 000 leerlingen; op den dag van vandaag zijn op de 1475 bijzondere scholen 272 000 leerlingen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Dresselhuys zal mij toestemmen, dat er voor mij eenige reden is tot tevredenheid. Mocht het resultaat echter in zijn oog nog niet zooveel zijn; dan wil ik hem gaarne verklaren, dat op het gebied van het onderwijs nog lang niet alles bereikt is, en als te zijner tijd dan een beroep wordt gedaan op zijn medewerking, zijn medewerking, naar ik vertrouw, gaarne zal worden verleend aan degenen, van wie hij gezegd heeft, dat zij zoo weinig hebben bereikt.

De heer Dresselhuys: Daar praten wij nog wel eens over.

De heer van Wijnbergen: Ja, Mijnheer de Voorzitter, daar praten wij nog wel eens over.

Mijnheer de Voorzitter! Alvorens af te stappen van den wensch der Katholieke Staatspartij, om vóór alles te komen tot het rechtsche bewind en daardoor tot de Christelijke politiek, moet ik in het voorbijgaan een opmerking maken, maar dit met den meesten nadruk.

Juist waar de gansche politiek zich om de school bewoog en voor een goed deel zich blijft bewegen, zal ons Katholieke volk het niet verstaan, wanneer het van het rechtsche bewind, waarvoor het principieel heeft gestreden, speciaal op het terrein van het onderwijs hinder en tegenwerking ondervindt. En toch: zulks heeft thans plaats. Ik weet, dat zulks allerminst geschiedt met goedvinden der Regeering, maar zij draagt dan toch de verantwoordelijkheid. Ik zeg met voorzicht: de Regeering, omdat deze zaak meer dan één Ministerie raakt en trouwens ook een zaak is van algemeen Regeeringsbeleid.

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(van Wijnbergen e. a.)

Indien ik zou moeten zeggen, wien der Ministers in deze vooral het verwijt treft, zou het ook niet zijn de Minister van Onderwijs, maar de Minister van Financiën, die zal hebben te zorgen, dat de bezuinigingsinspectie blijft op het bezuinigingssterrein. Bij de behandeling van hoofdstuk VIIB zullen wij daar nader over praten.

Thans moge ik volstaan met te vragen — en te vragen met allen nadruk —, dat de Regeering er voor wake, dat de ambtenaren niet onder den schijn van te bezuinigen de duidelijk aan het licht tredende antipathie tegen het bijzonder onderwijs laten botvieren.

Op grond van gegevens, welke ik aan de Regeering verstrekt heb, weet zij, dat ik reden heb, om aldus te spreken.

Hoe het in andere kringen is, weet ik niet, maar dit weet ik wel, dat, wordt niet onverwijld een einde gemaakt aan laat ik het noemen de plagerijen, waaraan het Katholiek onderwijs blootstaat, de Regeering zal verliezen de sympathie, welke ik zoo gaarne zag dat zij ten volle behouden zou.

Een tweede punt, waarvoor de Katholieke Staatspartij heeft gestreden, is om te krijgen die veiligheid — waarvan de heer Marchant sprak — op elk gebied, welke wij meenen, dat onder een rechtsch bewind te krijgen zou zijn. Juist de Katholieke Staatspartij in den lande zag in, dat onder een rechtsch bewind ook het best behandeld zouden worden de materiele belangen, en het is mij aangenaam te kunnen zeggen, dat ook in dit opzicht wij niet teleurgesteld zijn, daar de richting, waarin de Regeering gedurende den korten tijd van haar bestaan gegaan is, te dezen opzichte alle bevrediging geschonken heeft.

De kloeke uitdrukking omtrent de veiligheidsstelling van den gulden verraadt de gezindheid van het Kabinet, een gezindheid, welke alle vertrouwen schenkt, en wanneer in die woorden een zeker materialisme mocht worden gelezen, moge daarbij het ware woord niet worden vergeten, dat ook een zekere mate van welvaart voor de beoefening der deugd noodwendig is.

Zoo zal dit Kabinet in hoofdzaak beantwoorden aan hetgeen de Katholieke Staatspartij zich er haar van heeft voorgesteld, toen zij met enthousiasme den strijd voerde om te komen onder een rechtsch bewind.

De heer Troelstra heeft in zijn rede — en het was van zijn standpunt begrijpelijk — even de aandacht gevestigd op een oneenigheid, welke bestond — hier en daar wellicht nog bestaat — in den boezem van de Katholieke Staatspartij.

Dit zij volkomen toegegeven. Er waren grieven, voor een groot deel ongerechtvaardigde, hieruit voortvloeiende, dat ook ons kiezerskorps, der traditie getrouw, bij het einde der 4 jaren alle kwade posten op rekening stelde der Regeering. De grieven — ook dat zij toegegeven — waren echter voor een deel gerechtvaardigd.

Welnu, ik herhaal, niet op de detailpunten komt het er in de eerste plaats op aan, maar wel mag een partij vragen, dat met de algemeene lijnen, die zij trok, worde rekening gehouden, en daarom mogen wij deze Regeering vragen, dat zij aan de zes algemeene punten van het Katholiek program, die met voordacht zijn geschreven, om richting te geven aan het Regeeringsbeleid, ten volle haar aandacht schenke en blijve schenken.

Geschiedt dit, dan zullen pogingen tot afscheiding, gelijk dezen zomer plaats hadden en die niet alleen voor de Katholieke partij, maar in de toekomst ook voor de voortdurende der gansche politiek van de rechterzijde, van zoo groote betekenis zijn, niet meer voorkomen, eenvoudig omdat er geen grond voor bestaat.

De richting, waarin het Kabinet zich thans beweegt, is, dunkt mij, de richting die tot dat doel zal leiden. Ik hoop, dat de Regeering in die richting zal blijven voortgaan, terwijl het mij aangenaam zal wezen haar daarbij steeds mijn medewerking te kunnen verleen.

De heer Fleskens: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts eenige opmerkingen te maken en wel naar aanleiding van de economische paragraaf in het Voorloopig Verslag en in

(Fleskens.)

de Memorie van Antwoord. In het Voorloopig Verslag wordt gevraagd een uiteenzetting te mogen ontvangen van de economische politiek, welke de Regeering wenscht te volgen.

Met name wenschte men te weten, of de Regeering het stelsel van vrijhandel zal handhaven of zich zal plaatsen op het standpunt van bescherming en invoerverboden. In de Memorie van Antwoord wordt medegedeeld, dat het bestaande stelsel van handelspolitiek zal worden gehandhaafd, m.a.w. dat de vrijhandelsidee in de naaste jaren algeheele toepassing zal vinden. Wel zullen wij een technische herziening van het tarief van invoerrechten krijgen, doch alleen maar een zoodanige, dat zij in staat zal stellen om sommige oneffenheden, ook voor de industrie hinderlijk, weg te nemen. Het vrijhandelsprincipe wordt derhalve door deze herziening niet aangetast. Omtrent het instellen van invoerverboden zegt de Regeering het volgende:

„Tot het uitvaardigen van invoerverboden zal, naar het inzien der Regeering, niet dan in de allerlaatste plaats en nadat bij een dreigenden noodtoestand alle andere middelen zijn uitgeput, behooren te worden overgegaan.”

Wat in goed Hollandsch kort en bondig wil zeggen: om te komen tot een — zij het dan ook tijdelijke — invoerbelemmering, zal deze Regeering nu of nooit haar medewerking verleen. Ik kan het mis hebben, maar ik kan er niets anders uit lezen.

En dan wil ik wel zeggen, dat ik met groote verbazing en met groote teleurstelling van het laatste gedeelte van het Regeeringsantwoord heb kennis genomen. Men kan er ook van overtuigd zijn, dat vele industrieelen in het land met nog meer verbazing en met nog grooter teleurstelling zulks hebben vernomen. De vraag, die men stellen kan, is deze: hoe het mogelijk is, dat de Regeering tot deze in alles afwijzende verklaring is kunnen komen? Weet zij dan niet, in welken beklagenswaardigen toestand, in welken noodtoestand zou ik kunnen zeggen onze industrie op dit oogenblik verkeert, in welken noodtoestand onze industrieelen verkeeren, die nauwelijks het hoofd boven water kunnen houden en zeker ten onder zullen gaan, wanneer zij niet spoedig en afdoende worden geholpen?

Weet zij niet, dat tal van industrieën in zulk een hachelijke positie verkeeren, dat zij onmogelijk staande kunnen blijven, laat staan zich kunnen herstellen? Mijnheer de Voorzitter! Ik zou willen vragen, of de Regeering niet weet, dat tal van zaken hun wankelend voortbestaan te danken hebben aan de houding van meerdere bankinstellingen, die de noodige kredieten destijds — en dikwijls zelfs te hooge kredieten — hebben verleend en nu uit zelfbehoud niet tot de uiterste maatregelen willen of durven overgaan, ten einde zich zelf voor grootere stroppen te vrijwaren?

Ik zou ook kunnen voortgaan met verschillende vragen te stellen, maar dit wensch ik nog te vragen: weet de Regeering dat er honderden werklozen zijn, die van Overheidswege gesteund moeten worden, zulks omdat deze Regeering tegenover de onmogelijke valutaconcurrentie geen doeltreffende schikkingen getroffen heeft? Het ligt heusch niet aan de menschen, die hier de dupe van de historie worden. Onze fabrikanten in het algemeen zijn arbeidzame en energieke menschen, volkomen in staat om een bedrijf behoorlijk te voeren, wanneer zij dat bedrijf kunnen voeren onder normale omstandigheden.

Doch tegen de tegenwoordige valutaconcurrentie is niet te werken; daartegen is niet te vechten, noch door de energieke leiders noch door de 't modernst ingerichte en de 't best geoutilleerde bedrijven. Zooals altijd en overall is het ook hier: alles heeft zijn grenzen. Reeds het vorige jaar is bij de algemeene beschouwingen op de Staatsbegroting de economische politiek der Regeering ter sprake gebracht en is bij die gelegenheid gewezen op den hachelijken toestand, waarin onze industrie en onze industrieelen verkeerden.

Wat heeft de Regeering sedert dien gedaan?

Niets of zoo goed als niets. Het spijt mij wel, maar ik kan geen ander antwoord geven. Men heeft bijzondere voorrechten aan Nederlandsche firma's toegekend bij Regeeringsleve-

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Fleskens.)

ringen. Ik erken dit met dankbaarheid, doch moet daarbij opmerken, dat hierdoor slechts enkele ondernemingen werden geholpen. Verder heeft men het mogelijk gemaakt, dat export-kredieten konden worden verleend, doch te dien aanzien zoodanige regelingen getroffen, dat practisch van die mogelijkheid zoo goed als geen gebruik kan worden gemaakt.

Daarbij komt nog de verhooging van den tabaksaccijns, welke echter, zooals wij heden nog hebben gehoord, als een uitzonderingsmaatregel moet worden beschouwd. En ten slotte hebben wij in den laatsten tijd kennis kunnen nemen van de economische conferenties aan het Departement van Arbeid, die echter tot nu toe nog niet tot eenig afdoend resultaat hebben geleid en ook in de toekomst, hoezeer zij ook pleiten voor de welwillendheid van den Minister van Arbeid, daartoe m. i. niet zullen leiden, zolang de Regeering het standpunt blijft innemen, dat zij bij deze Memorie van Antwoord heeft ingenomen.

In de Memorie van Antwoord lees ik verder:

„Dat het tot het uitvaardigen van invoerverboden zal behoeven te komen, is minder waarschijnlijk, nu, wat bijv. de valutaconcurrentie van onze oostelijke burens aangaat, verschillende omstandigheden, waaronder de toenemende credietnood daar te lande, een aanwijzing schijnen te zijn, dat de grootste druk daarvan zijn einde nadert.”

Zeker, Mijnheer de Voorzitter, wat de concurrentie van onze oostelijke naburen betreft, daarvan zullen wij den grootsten druk — al was het dan ook ten koste van een stuk nationale welvaart — wel doorstaan hebben. Wat echter niet zeggen wil, dat die concurrentie op het oogenblik van dien aard is, dat zij vrijwel uitgeschakeld kan worden. Daarvoor spreken de volgende cijfers uit de officieele Statistiek van den In- en Uitvoer te duidelijk.

Invoer van Duitschland naar Nederland:

	Eerste halfjaar	
	1920	1922
Sigaren	38 962 K.G.	820 000 K.G.
Schoenen	103 186 „	1 704 000 „
Wollen, halfwollen manufacturen	232 965 „	904 000 „
Band en veters	96 022 „	267 000 „
Tapijten, karpotten, maten	105 273 „	729 000 „
Confectie	259 043 „	1 227 000 „
Gebreide en tricotgoederen	201 245 „	1 161 000 „
Onderkleeding	57 765 „	587 000 „
Porcelein	3 417 398 „	6 072 000 „
Gewoon vensterglas	826 354 „	4 375 000 „
Gewone flesschen	2 844 745 „	4 196 000 „
Meubelen	3 637 421 „	13 710 000 „
Geplakte papieren zakken	272 382 „	1 303 000 „
Fornuizen, gascomforen, gasovens, al of niet van emaille	2 387 707 „	4 273 000 „
IJzerconstructiewerk	191 037 „	7 588 000 „

Spreken deze cijfers niet duidelijk genoeg?

Maar, Mijnheer de Voorzitter, daargelaten de concurrentie van onze oostelijke naburen zou ik willen vragen: Is onze Regeering zoo naïef, dat zij meent, dat er voor onze nijverheid geen wolkje meer aan de lucht is, wanneer maar de Deutsche concurrentie van de baan is? Heeft zij geen kennis genomen van de groote daling van den Franschen en Belgischen franc, of zijn haar de gevolgen ontgaan, die voor onze industrie aan deze daling zijn verbonden?

Mijnheer de Voorzitter! De toestand is zóó, dat wij met de Deutsche concurrentie nog terdege rekening hebben te houden en dat de concurrentie onzer zuidelijke naburen met den dag sterker en dreigender wordt. En niettegenstaande dit alles doet de Regeering zoo goed als niets, blijft zij werkeloos, om wellicht na korter of langer tijd in een andere Memorie van Antwoord te kunnen schrijven, wat ik intusschen niet

(Fleskens e. a.)

hoop, integendeel, wat ik voor België en Frankrijk zeer zou betreuren: Dat het tot het uitvaardigen van invoerverboden zal behoeven te komen is minder waarschijnlijk, nu, wat bijv. de valutaconcurrentie van onze oostelijke en zuidelijke burens aangaat, verschillende omstandigheden, waaronder de toenemende kredietnood daar te lande, een aanwijzing schijnen te zijn — al is het voor België en Frankrijk in beduidend mindere mate — dat de grootste druk daarvan zijn einde nadert. Wat er dan echter van onze industrie nog over zal zijn gebleven, is niet met zekerheid te zeggen, al vrees ik voor mij het ergste.

Zoo juist, Mijnheer de Voorzitter, heb ik eenige maatregelen opgesomd, die de Regeering ter bescherming van onze industrie meent genomen te hebben. Zij wil nog meer doen. Bij de herziening toch van het tarief van invoerrechten zal de Regeering overwegen, of een algemeene bepaling, aan haar de bevoegdheid gevende tot het nemen in bepaalde gevallen van représaillemaatregelen, uit het oogpunt vooral van de preventieve werking, die van zulk een bevoegdheid kan uitgaan, in de wet ware op te nemen.

Ik wil wel zeggen, dat de overwegingen van de Regeering mij niet optimistischer stemmen. Bij het standpunt, dat de Regeering ten opzichte van de invoerbelemmeringen inneemt, verwacht ik van deze représaillemaatregelen absoluut niets.

Mijnheer de Voorzitter! Meermalen hoort men zeggen — en dan schijnt dat iets minder vleids te moeten beteekenen —, dat wij, Hollanders, zijn de Chineezers van Europa. Ik wil deze woorden niet tot de mijne maken, zeker niet tegenover deze Regeering, maar toch: als men nagaat, dat tal van landen, waarop onze industrie is aangewezen, hooge invoerrechten zijn gaan heffen en daarmede nog steeds voortgaan, dat meerdere landen, waarheen voorheen onze export zich richtte, tijdelijke invoerverboden hebben uitgevaardigd, zonder hun vrijhandelsstandpunt te verlaten of prijs te geven, terwijl wij voor onze kwijnende industrie zoo goed als niets doen, integendeel groote kredieten aan het buitenland verschaffen, die het mede in staat stellen onze industrie een doodende concurrentie aan te doen, dan vraagt men zich af, of wij bij de bewoners van een groot land in een ander werelddeel niet zeer ver ten achter staan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het hierbij laten. Mijn conclusie is, en ik hoop mij in deze conclusie te vergissen, dat onze industrie van deze Regeering in de naaste toekomst geen afdoende hulp heeft te verwachten, terwijl ik voor mij zelf ten opzichte van het voorstel van wet, dat ik onlangs met eenige mijner collega's heb ingediend, uit de Memorie van Antwoord de noodige consequenties zal hebben te trekken.

De heer Kersten: Mijnheer de Voorzitter! Tusschen Christendom en politiek bestaat m. i. een nauw verband, dat elk Christen roept, naar zijn vermogen ook op politiek terrein te kampen voor handhaving der beginselen, die in het Woord Gods hun bodem vinden. De leuze, dat men zijn godsdienstige overtuiging maar voor zich zelf houden moet en niet verder doen blijken dan binnen de muren van zijn binnenkamer, is m. i. te afdoende weerlegd, dan dat men er nog bijzondere aandacht aan verleen zou. Wie deze weerlegging niet begrepen, zullen (wonderen uitgesloten), naar ik vrees, wel nooit tot licht in dezen komen. Voor ieder ander is het duidelijk, dat, gelijk een zuurdeesem het deeg geheel doorzuurt, zoo ook het Christelijk levensbeginsel geheel den mensch doortrekt, en zijn denken en doen beheerscht. Niet alleen in huis, doch ook op school en in kerk en maatschappij en Staat moet het Christelijk principe den belijder der waarheid dringen, de beginselen van het Woord Gods te doen schijnen als een licht in de wereld. Een dure roeping, in het bijzonder van hen, wie de leiding der Kerk is toebetrouwd, is toch zeker ook, den volke te wijzen op datgene, wat den lande tot heil dienen kan. Het komt mij voor, dat, zoo de heer Troelstra zulks bedacht had, hij de vraag, met zooveel klem tot den Minister gericht, had achterwege gelaten. (Kort Verslag 7 November 1922.)

Er is beweerd, dat de uitslag der laatstgehouden stemmingen geen zuiver beeld geeft van wat in het volk leeft.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Kersten.)

Door een waardig trio Kamerleden is de schuld van dat door hen geconstateerde feit in de schoenen der geestelijkheid geschoven.

Nu heb ik zeer grooten eerbied voor de kennis dier bedoelde sprekers. En die eerbied zou mij haast nopen, mij zonder meer neer te leggen bij het gevelde oordeel. Maar ik kan niet verheelen, dat ik te zeer in het volk zelf den drang tot godsdienstzin en de vrees voor revolutionnaire elementen heb bespeurd, dan dat ik mij er niet geheel tegen stellen zou. Die drang was zóó sterk (en nu spreek ik over het Protestantisch deel van ons volk), dat het volk op meer dan één predikant invloed uitoefende, in stee van door de geestelijken gedwongen te worden. Dat zoovele vrouwen, soms tegen haar overtuiging in, stemden en rechtsch stemden, en aan de linkerzijde een nederlaag bezorgden, als niemand had durven denken, is m. i. mede een bewijs, dat de oude godsdienstige geest nog in ons volk leeft, aan ons Nederlandsch volk eigen is, en het godsdienstig element niet van boven is opgelegd door een kleine groep geestelijken.

Ik zal op dit blijkbaar zeer gewichtig vraagstuk niet ingaan. Wellicht zou ik tot gansch andere conclusies komen dan bedoelde heeren. Ik zou komen tot de gedachte, dat de lieden van revolutionnair kant hier eigenlijk niet hooren; zij zijn (princiëel gesproken) in Nederland niet inheemsch. Werkte de zweep van Troelstra c. s. niet en uitte zich ons volk zoo het moest, er bleef van de linkerzijde m. i. niet veel over.

Doch wat baten ons de vele beschouwingen over deze quaestie! Ik aanvaard de antithese; zij is voor mij werkelijkheid; een niet te overbruggen kloof scheidt al wat revolutionnair is van hen, die buigen voor het Woord Gods.

Laat ik mij bepalen bij wat is. En voor wat is vind ik de gedragslijn, door ons te volgen, bepaald o. a. door den heer Colijn, die ter Deputatenvergadering der A.-R.-partij o. a. dit woord sprak:

„Het Parlement is een wereld van het compromis. Geen practisch Staatsman mag dit ooit uit het oog verliezen. Maar op één punt moet men onverbiddelijk zijn. Daar past geen vergelijk. Daar is aandoenlijkheid uit den booze. Bij wat ingaat tegen het Woord des Heeren.”

Voor al het laatste dezer regelen voor parlementair gedrag wil ik trachten den nadruk te leggen voor mij zelf. Want ik beaam ten volle, wat eens een ander groot Staatsman heeft gezegd:

„Indien wij blijven bij de beginselen des Bijbels, zal ons land welvaren. Maar indien wij zijne inzettingen veronachtzamen; zijne voorschriften verwaarloozen; zijn gezag verwerpen — geen mensch kan zeggen, hoe snel wij zullen verzinken in diepe duisternis.”

Voor het diep verval onzer dagen, geestelijk en maatschappelijk, is in dit Woord de oorzaak en tevens het geneesmiddel aangegeven. De beginselen van het Woord Gods liggen te zeer verwaarloosd; zijn voorschriften worden verzaakt, zijn gezag door steeds bredere scharen verworpen.

Het heldentijdvak onzer natie vond zijn kracht in het Gereformeerde, het Calvinistische beginsel. De kracht van dat beginsel deed ons ons zelf overtreffen. Op elk terrein van menscheijken arbeid was Holland het grootst, toen het, klein voor God, boog voor Zijn Woord en leefde uit het beginsel der Hervorming, op het Staatkundige toegepast.

Ieder, die het wél meent met de belangen van ons volk, roepe dan ook van de schrikkelijke verwaarloozing dier heilige beginselen terug, en de partij, die in waarheid het heil des lands dienen zal, stelle der Regeering den eisch, te regeeren naar het Woord Gods.

Dat zijn dingen, die in hoofdzaak door de rechterzijde gezegd worden en (wijl de Staatkundige Gereformeerde Partij grootendeels gevormd is geworden uit menschen, die, zoo niet tot de Anti-Rev.-Partij behoorden, dan haar toch na bestonden) de vraag dringt zich als het ware aan u op, waarom de Staatk. Ger. Partij dan toch eigenlijk geconstrueerd werd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch niet breed in te gaan

op wat de Staatk. Gereformeerden scheidt van de antirevolutionnair. Met het volgende hoop ik te mogen volstaan.

Als wij met de antirevolutionnair niet onder één vaandel ten strijde trekken, is dat, wijl in de antirevolutionnaire partij bedenkelijke symptomen zich voordeden, die ons sinds lang in ons vertrouwen schokken.

Het staat vast, zoo wij als rechte Calvinisten niet stoer en strak onze beginselen durven handhaven, koste wat het kost, gewis, wij zullen, met den stroom des tijds medegevoerd, aandalen waar wij juist niet zijn willen. Of moet het politiek optreden ons niet anders zijn dan 40 of 50 jaren bij de revolutionnair achteraan komen? Is het verschil tusschen Christelijke en revolutionnaire partijen alleen gradueel?

Doch neen, zoo is het niet!

Onze vaderen leefden uit beginselen, uit de beginselen der Hervorming, die in hen gistend en doorzurend, drongen tot den opstand tegen Spanje. Rome wil u doen gelooven, dat de Hervorming niets anders was dan de revolutie; dat 1517 op één lijn staat met 1789. In der waarheid echter is de revolutie niet dan een helse nabootsing van de heilige Hervorming, door welks verheffende kracht ons kleine Holland de bange worsteling tegen het machtige Spanje aandurfde, om de handhaving der Christelijke beginselen op het Staatkundig en politiek terrein. Te recht is opgemerkt, en wij herhalen het (zoo schreef dr. Kuyper), dat hier te lande de Kerk niet in den Staat gesticht werd, maar omgekeerd de republiek der Nederlanden veeleer als schutmuur om de reeds bestaande kerk, en dus tot haar behoorende, werd opgetrokken. Dus was onze eerste Staatsformatie vastelijk gegrond op de rots der reformatorische beginselen.

En nu is het sinds lange jaren bij degenen, die zich als Staten-Generaal gingen construeeren, een ernstig bezwaar geweest, dat degenen, die op reformatorischen bodem stonden, het bondgenootschap met Rome aangingen. Zoo sterk was de afkeer, dat velen liever een liberaal stemden, dan de door de antirevolutionnaire partij aanbevolen candidaten. Ik neem dat niet in bescherming, doch constateer alleen het feit, om te doen gevoelen, welke diepe kloof zich gevestigd had in den loop der tijden.

En om van jongeren datum te spreken, het vertrouwen in genoemde rechtsche partij is bij bedoelde menschen niet versterkt door (laat mij iets noemen) de zwakke houding, aangenomen bij de huidige Kieswet, met vrouwenkiesrecht; door de Schoolwet, die ons op vreemde lijn dreigt te doen overgaen; door de houding tegenover de openbare leeszaalen (Diepenhorst); door de sociale wetgeving, weleer door haar voormannen bestreden.

Nu versta men mij wel.

De houding, die ik wensch aan te nemen, zal niet een vijandige zijn tegenover de partij, die in principe ons het naast bestaat. Maar wel heb ik den drang gevoeld der zooveel te eenzelfstandig optreden naast haar. Iets wat niet al te vreemd klinken zal, zoo men bedenkt welken strijd in den boezem dier partij gestreden is. Ik noem alleen de namen Visscher, van Buuren, Bijsterveld, en wijs voorts op de Sneeker motie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof bij de bepaling van het standpunt der Staatkundig Gereformeerde Partij, tevens te hebben aangegeven, dat die partij wars is van belangenpolitiek, en ik kom van deze plaats met kracht op tegen alle sprake, die in verkiezingsdagen is uitgegaan, als zou genoemde partij iets te maken hebben gehad met den Plattelandersbond. Toen de voorzitter van het Christelijk deel van dien bond zich tot ons wendde, om na verkregen akkoord en voor zoover mogelijk bleek te zijn, gezamenlijk ter stembus op te trekken, is alle samengaan onzerzijds geweigerd, juist omdat men zich om belangen groepeerde en het beginsel, dat men misschien in hart en nieren was toegedaan, niet ontpleide. Zoo bij aansluiting aan anderen een keuze te doen zij tusschen overeenstemming in economische opvatting en overeenstemming in levensovertuiging, zal die keuze zich m. i. te bepalen hebben bij de laatste. Het belang moet in toepassing van het beginsel gediend, en zoo een van beide wijken moet, zal het belang aan het principe dienen geofferd,

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Kersten.)

gelijk Mozes deed, toen hij de schatten van Egypte opofferde aan het deelgenootschap aan het versmide Israël Gods.

Het door mij bepaalde uitgangspunt voor goede regeering van ons land, als liggend in het Woord Gods, en zich regelend naar Calvinistisch beginsel, moet mij (ik mag dat niet verhelten) met klem doen opkomen tegen het gezantschap bij den Paus, en (zoo daarvan immer weer sprake kwam) tegen de processies. Ik noem die processies er bij, omdat o. a. *Het Centrum* scheef, dat de R.-K. Staatspartij deze twee zaken zou blijven eischen.

Het doet mij leed, dat van een zijde, waarvan ik het niet verwacht had, dit gezantschap als van geen bijzondere beteekenis wordt geacht; dat men zich niet overtuigd houdt van het Roomsche cachet, dat daardoor op ons land is gedrukt.

„Daar in Rome is een politieke markt” zoo sprak men, om u te doen gelooven, dat een Nederlandsch gezant naar 's Pausen hof behoort gezonden te worden. Ieder zou dat wel kunnen begrijpen; het is ook zoo heel eenvoudig. Kan een handelsman, zonder de markten te bezoeken? Weet een boer, wat hij voor zijn paarden, zijn koeien vragen moet, zoo hij van de markt niet weet? Welnu, zoomin kan een land meelevend met zijn tijd, als zijn gezanten niet aan de hoven zich voortdurend op de hoogte stellen van wat er in de wereld omgaat; door haar gezanten blijft een Regeering op de hoogte van den gang van zaken. En nu is bij den Paus te Rome ook zulk een markt; mitsdien behoort daar ook onze gezant.

Intusschen is van andere zijde deze redeneering geheel omvergeworpen door ongeveer het volgende bekende betoog. In het zenden van gezanten ligt nog iets geheel anders dan het doen bezoeken van markten. Geen Regeering toch zal zich door haar gezant doen vertegenwoordigen in een land, welks Regeering niet door haar erkend is. In het zenden van gezanten ligt dus de erkenning van macht, van wettig oefenend gezag. Zoo nu erkent onze Nederlandsche Regeering des Pausen macht en gezag, door haar gezant aan Romes hof te doen verblijven. De Paus nu heeft alleen geestelijk gezag, d. w. z., voor de Roomsche Kerk is hij haar hoofd, Christus' stedevoerder, en als zoodanig erkennen wij Nederlanders hem, door ons gezantschap. Doch zoo wil, zoo mag het Nederlandsche volk hem niet erkennen. Wij vochten ons van Spanje, doch ook van Rome vrij. Wij vormen een Protestantsche natie. De Paus is Christus' stedevoerder niet; onze Vadersen zeiden: „Hij is de Anti-Christ”. En die uitspraak moge nu te absoluut zijn, zeker is in hem ook voor ons de anti-Christelijke geest. Van eenige erkenning des Pausen mag bij ons geen sprake zijn. Nederland verlaagt zich door zijn gezantschap te Rome; verloochent zijn eenige schoone geschiedenis; krenkt den heiligen ernst en fierheid zijner Vadersen, en maakt Rome sterker steeds. Want Rome is niet veranderd, gelijk te duidelijk ons bleek uit den zich voorbij pratenden internuntius aan ons hof.

Daarom moet ik mij stellen tegen het gezantschap bij den Paus.

Wil men mij om deze overtuiging de grootste antipapist schelden, het zij zoo. Ik haat den Roomsche als persoon niet, doch vorder voor ons land het Protestantsch karakter op; dat is de eisch onzer volkshistorie.

Mijnheer de Voorzitter! Krachtens het beginsel, dat uitgangspunt mijner beschouwingen vormt, maak ik het woord van wijlen ds. Donner tot het mijne: „Ik pleit bij deze Regeering tot afschaffing van de zonde der Staatsloterij” en vraag ik dringend de Zondagswet, die (oud van dagen als ze is) tot een doode letter werd, te handhaven, tot een betere zal verschenen zijn. Zoo het nu is, kan noch mag het blijven. De Zondag is een zondedag geworden bij uitnemendheid. Dat van het huidig Ministerie het Christelijk karakter gezien worde! Dan zal het gewis aan het tooneel geen subsidie meer verschaffen noch aan bokserveenigingen en, om der financiën wil, evenmin aan zoovele organisaties, die mischien nuttig, doch geenszins onmisbaar zijn, en mede door wederinvoering der doodstraf voorkomen, dat de linkerzijde het smalend in het aangezicht werpt, niet één specifiek Christelijke wet te hebben tot stand gebracht.

Met groote zorg en vreeze heeft de kleine partij, die ik

de eer heb te vertegenwoordigen hier, de zich steeds uitbreidende Staatsbemoeiingen gadegelegen. Die Staatsbemoeiing leidt meer en meer tot het knechten van ons vrije volk onder Staatsdwang. 't Lijstje gedwongen opgelegde zegeningen van den Staat wordt steeds grooter. Ge telt nu reeds vaccinedwang, leerdwang, verzekeringsdwang, stemdwang, dwang, gelegd op den arbeid in 8-urigen arbeidsdag, en wat al meer. Vader Staat is met dat al reeds ver gevorderd het Nederlandsche volk onder curateele te zetten. In al die overheerschende bemoeiing kan ik kwalijk anders zien dan het beginsel van Staatsocialisme, en ik wist niet beter of van Staatsocialisme waren de rechtsche partijen vijand. Het was mijn stellige overtuiging (en dat is het nog) dat het maatschappelijk leven een eigen soevereiniteit heeft, door God zelf, als formeerder van het organisch leven der maatschappij, er in gelegd. Als dat werkelijk zoo is, gelijk ik geloof dat het is, dan vergrijpt zich een ieder aan Gods ordnantien, die deze soevereiniteit aantast. In het Calvinisme schulde steeds de waarborg der burgerlijke vrijheid. Maar in de huidige wetgeving wordt het teedere samenstel der maatschappij met ruwe hand aangegrepen. Dat moet zich wreken. De aard van ons volk zal zich tegen dergelijke wetgeving eenmaal m. i. verzetten, en ik hoop, waar mannen aan het roer zitten, wien het vrije bloed door de aderen stroomt, dat zij den hun gegeven tijd besteden zullen tot vrijmaking van den ons opgelegden dwang.

Van een liberaal, die heel anders denkt dan iemand ook maar van rechts, kan ik begrijpen, dat hij tot vaccineeren geheel het volk dwingen wil, doch van een rechtsch Ministerie kan ik niet anders verwachten dan dat het den volke (ik wil niet het vaccineeren verbiedt), doch vrijlaat. En met blijdschap heb ik vernomen, dat in de openingsrede werd aangekondigd, hoe voorzichtig dan ook, dat aan de gemoedsbezwaren van velen in den lande zal getracht worden te gemoet te komen. De Staatkundig Gereformeerde Partij zette ten vorigen jare een adresbeweging op touw en mocht Hare Majesteit een groote verzameling van handteekeningen aanbieden, terwijl nu ook weder de antirevolutionnaire partij in haar program van actie afschaffing van den dwang vermeldde, wat ons te meer hopen doet, dat, hoe men zich van andere zijde ook roert, een einde aan dezen onrechtvaardigen indirect dwazen dwang zal komen. De gelegenheid zal zich, naar ik verwacht, overvloedig voordoen de bezwaren tegen vaccinatie en (waarom het toch eigenlijk hier gaat) tegen den dwang uiteen te zetten. Ten eerste moet ik elke Regeering het recht betwisten mijn godsdienstige overtuiging en Staatkundige vrijheid aan banden te leggen, als in de wet op de besmettelijke ziekten geschiedt; en dat te meer, wijl het onschadelijke der inenting door niemand bewezen is. De Staat blijve van de lichamen onzer kinderen af. Doch zoo ik zeide, de Minister zal (en ik zou zeggen liever dit jaar dan een volgend) gelegenheid schenken door indiening van een wetsontwerp, dat, al brengt het geen volledige afschaffing van den dwang, toch een stap nader tot de vrijheid voert, gelegenheid bieden op deze dingen verder in te gaan.

Ware nu de Minister van Onderwijs te bewegen, ons van de Leerplichtwet te verlossen en vooral van den zevenjarigen leerplicht. Die leerplicht grijpt in de rechten der ouders in; zij generaliseert haar dwang, doch de uitbreiding tot zeven jaren legt bovendien een zwaren druk op de bevolking en kost den Staat ontzaglijk veel. Uit het oogpunt van bezuiniging mede dring ik aan op verandering in dezen.

Door den heer Colijn, met wiens oordeel over 's lands financiën ik mij zeer wel verenigen kan, hoewel zijn defensiepolitiek mij gevaarlijk schijnt, is zoo duidelijk gezegd: Er moet bezuinigd over geheel de linie. Welnu, hier is te bezuinigen. De ontwikkeling der kinderen is (voor niet-studeerenden) m. i. na zesjarig schoolbezoek voldoende, te meer wijl het geleerde in de herhalingschool kan bijgehouden worden, terwijl zij, die wenschen door te leeren, zonder zevenjarige Leerplichtwet hun weg zullen vinden. Waarom nu den Staat (en gemeenten) zulke ontzaglijke uitgaven afgedwongen in dezen dieptreurigen tijd? Niet alleen de Regeering zal haar uitgaven moeten inkrimpen, doch het volk in zijn geheel zal moeten bezuinigen; er zal niemand in den

17de VERGADERING. — 10 NOVEMBER 1922.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Kersten.)

lande zijn (zoo is hier opgemerkt, en ten rechte), die den druk des tijds niet gevoelt. Maar dan zijn ook de arbeidersgezinnen niet uitgezonderd. En nu legt de Leerplichtwet, door haar zevenjarigen eisch, druk juist op de gezinnen der arbeiders, wijl er daar ten zeerste naar wordt uitgezien (ik denk in de allereerste plaats aan de groote gezinnen) dat de kinderen ook iets inbrengen. Nu versta men mij wel. Ik wil niet afmatting der kinderen op zeer jeugdigen leeftijd; de Minister van Arbeid heeft zijn zorg ook hier uitgebreid. Doch hoeveel werk is, zonder schade, door hen te presteeren, die zes jaren de school hebben bezocht. Noem alleen slechts den veldarbeid.

In het belang van duizenden in den lande hoop ik, dat, zoo noodig met herziening van de Arbeidswet, deze zittingsperiode zoo al geen geheele vrijheid, dan toch zeker verzachting van den dwang brenge.

Over den 8-urigen arbeidsdag heeft, naar wat zich aan mijn oog vertoont, de tijd reeds geoordeeld. In het generaliseeren ligt de vloek. Laat ons aannemen, er zijn bedrijven, waarin 8-urige arbeid wellicht meer dan zwaar genoeg is, doch dat is toch niet in alle bedrijven het geval? Deze Arbeidswet heeft veel ellende gebracht. Bitter is geklaagd over het werkvolk, over den weinigen arbeid, die gepresteerd werd, en deze wet is m. i. op de mentaliteit van invloed geweest. Men sprak van 8 uren slapen, 8 uren pret maken met een uitroopteeken en 8 uren werken met een vraagteeken. De goeden kom ik niet te na, doch die ook waren met den 8-urigen arbeidsdag niet zoo blijde. En wat alles af doet, het bedrijf kan dezen korten werktijd niet dragen. Vooral in deze tijden niet. De 8-urige Arbeidswet is mij een nieuw bewijs, dat de Overheid haar handen niet straffeloos in het maatschappelijk organisme slaan kan, hoe goed zij het in haar wetgeving ook bedoelt.

Zeg ik te veel, als ik beweert, dat de verzekeringswetten niet wortelen in onzen volksaard? De arbeidende klasse vraagt meer dan zorg voor een verre toekomst, voorziening in de dagelijksche behoeften. Wij staan voor een verarming der volkeren, ten gevolge van een kapitaalvernietiging, als misschien nimmer te voren is aanschouwd. De koopkracht van geheel het volk zal steeds verminderen. En dat zal de kleine man allermeest gaan gevoelen. Is nu niet verstaanbaar, dat de wetgeving, die door zorg voor ongeval, ziekte, invaliditeit, ouderdom en wat al meer het bedrijf en daardoor in het heden drukt, niet met vol enthousiasme wordt begroet, zelfs niet door belanghebbenden?

Men heeft beweerd, dat, om mij bij den landbouw te bepalen — en in andere bedrijven zal de druk wel niet minder zijn —, dat deze belasting (voor Ongevallen- en Invaliditeitswet) weinig beteekent. Zeg een gulden of acht tot tien per H.A., en wat is dat? Dit is, Mijnheer de Voorzitter, in den tegenwoordigen toestand veel, en dat zal m. i. nog meer te veel worden in den komende tijd. Juist omdat de boer het vermogen mist, de extra kosten af te wentelen op den consumment. Een voorbeeld diene hier. Voor de aardappelen kan hij geen hooger prijs bedingen dan f 1,20 de 70 K.G., doch dat beteekent een verlies van gemiddeld f 2,50 per H.A. voor den kleiboer. Dat verlies ware door geheel de burgerij te dragen, zoo ieder iets meer voor de aardappelen betaalde of de tusschenhandel op bescheidener schaal was ingericht. Wat is nu het gevolg, nu de landbouwer zijn artikel niet op waarde brengen kan? Dat hij, dewijl hij zelf onmogelijk betalen kan en omdat toch ook zijn boerderij geen philanthropische inrichting is, maar het bedrijf zich bedruipen moet, dat hij zijn arbeiders of ontslaat of kort in het loon. Het kan niet anders. Op dat loon drukt dan ook de wetgeving, die behalve wat aan zegeltjes wordt opgebracht bij Invaliditeitswet, jaarlijks een 25 miljoen (de posterijen meegerekend) aan den Staat kost.

„Hier zijn miljoenen te bezuinigen”, sprak de heer Dresselhuys. Ik blijf zeer nieuwsgierig naar de punten, die hij ter bezuiniging aangeven zal, anders dan de Minister van Arbeid reeds bekendmaakte. Maar ook dan nog zal ons bezwaar tegen de verzekeringswetten blijven, dat deze wetten (zoo prof. Fabius het noemde) „met alle antirevolution-

nair beginsel onvereinigbaar zijn, ja door en door on-Nederlandsch”.

Gaarne laat ik bij bespreking van het Staatsrechtelijke van het vraagstuk mannen aan het woord, die het weten. In zijn verzekeringsdwang schrijft zoeven genoemden professor op bladz. 26 het volgende:

„Soms wordt gezegd, dat verzekering een zedelijke verplichting geacht moet worden; niet allen daaraan voldoen; dus de Staat haar met dwang opleggen, daarvan een wettelijke verplichting, een rechtsplicht maken. Toch kan een zedelijke verplichting maar niet kortweg in een wettelijken plicht worden omgezet. Misschien ware het juister te zeggen dat, wijl het een zedelijke verplichting is, gesteld dat dit volstrekt kan worden aangenomen, daarom geen dwang plaats mag hebben. Veilig is te stellen, dat allen de zedelijke verplichting erkennen om met het geld dat men heeft ook den arme te helpen. Evenzeer is zeker, dat daaraan niet door allen wordt gevolg gegeven. Zoo ware dus dwang daarvoor nog eerder gerechtvaardigd. Het is ook een zedelijke verplichting van den man, om met het geld dat hij verdient zijn gezin te onderhouden. Velen echter komen die verplichting slecht na. Het is bekend dat in arbeiderskringen de man vaak een goed deel van het loon voor zich houdt, en het gezin daardoor in veel minderen staat verkeert dan noodig is. De vrouw weet dikwijls niet wat haar man verdient; zij kan u alleen zeggen wat hij thuis brengt. Hier is werkelijk een pijnlijke misstand, die ook voor de voorziening in de stoffelijke behoeften des gezins groote beteekenis heeft. Waarom dan ook niet deze zedelijke verplichting in een wettelijke omgezet en bij voorbeeld bepaald, dat het loon zal worden uitbetaald in handen van een ambtenaar, die zorgt, dat het, misschien na eenigen aftrek, ten bate van het huishouden komt? Inderdaad is de leer, dat de zedelijke verplichtingen, als zij niet behoorlijk worden nagekomen, in wettelijke mogen worden omgezet, de dood van alle vrijheid.”

In dien geest sprak ook dr. Kuyper, toen hij zeide:

„Stel, het gelukt de maatschappij te reglementeeren, dan zal voor het oogenblik ongetwijfeld veel verkeers gestuit worden, maar de zedelijke veerkracht der maatschappij zal tevens verbroken zijn. Ze zal zich nog bewegen, maar kunstmatig, mechanisch, als de ledepop, niet meer met die organische kracht, die eisch is voor alle leven.” (Eenige Kameradviezen, 1874—75.) „De voorziening in geval van ziekte en ouderdom, de zorg voor weduwen en weezen zullen altoos verkeerd worden opgelost, zoo men ze van hooger hand aan de arbeidende klasse oplegt.” („Handenarbeid”, blz. 31.)

Ten laatste zou ik bij deze quaestie willen wijzen op de bezwaren der consciëntie, die hier in het gedrang komen.

Gewetensbezwaar ontstaat m. i., zoo men gedwongen wordt tot een daad (of wel door verleiding of anderszins vrijwillig een daad bedreef), die naar het weten der consciëntie in strijd is met den wille Gods, in Zijn Woord geopenbaard.

Om een voorbeeld te noemen, men zal gedwongen worden des Zondags arbeid te verrichten, doch het geweten, meestemmend met het 4de gebod, veroordeelt den Zondagsarbeid en zal den arbeider slaan en de zielerust rooven, zoo hij naar zijn stem niet hoort. Maar die zelfde consciëntie spreekt den man vrij, zoo hij desnoods zijn positie er aan waagt, al kwam hij met zijn gezin op straat te staan. En ook dan gaat bedoelde arbeider vrij uit, wanneer zijn patroon hem anderen werkkring verschaft (gelijk in gemeentebedrijven voorkwam), doch het Zondagswerk (geheel zonder 's mans toedoen) door anderen doet verrichten. Immers de persoon, wien het gold, bedref geen handeling, die door zijn consciëntie werd veroordeeld.

Met opzet wees ik op het zelf handelen, dat oorzaak is van consciëntiebezwaar in dezen. Niet als zou er geen leed dragen zijn over anderer kwaad, doch dat leed dragen is een geheel andere quaestie dan hier aanhangig is.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1923 (Algemeene beschouwingen).

(Kersten e. a.)

Nu ben ik overtuigd, dat de huidige Minister van Arbeid, ook al deelt hij onze bezwaren niet (hoe zou hij dan Minister van Arbeid kunnen wezen?) zeer welwillend is, en spreek ik bij dezen de hoop uit, dat (zoo langen tijd tot opheffing van het betrokken Ministerie niet wordt overgegaan, en bv. het Ministerie van Landbouw er voor in de plaats gezet) het Zijn Excellentie behagen en gelukken moge bij alle verzekeringswetten een vrijstelling te bewerken voor de gemoedsbezwaarden, zonder hen financieel zwaarder te drukken.

Op minder goeden voet leven tot op heden de Staatkundige Gereformeerden met den Minister van Onderwijs.

Hoewel Zijn Excellentie kennis droeg van de bezwaren tegen art. 83 der Lager-onderwijswet, werd ook bij de thans ingediende technische herziening aan vrijstelling van den dwang tot verzekeren niet gedacht. En dat klemt te meer, wijl Zijn Excellentie het vraagstuk der assurantie onder het oog zag, en in het 4de lid van art. 83 verder uitwerkte. Dat nieuwe 4de lid tracht, als ik het wel heb, in een leemte te voorzien. Er was toch in de wet niets bepaald omtrent de verplichting der schoolverenigingen in geval van uitkeering bij brand door verzekeringsmaatschappijen. Het nieuwe 4de lid van art. 83 schrijft nu voor:

„In geval van schade, waartegen het gebouw is verzekerd, komen de assurantiepenningen in mindering van de kosten van herstel.”

Nu is inmiddels, blijkens het Voorloopig Verslag (en ik heb dat met instemming gelezen) door verscheidene leden bezwaar geopperd tegen bedoeld artikel. Men wil verzekering van het schoolgebouw aan de gemeente overlaten, het haar in de keus geven. En wel op een zestal gronden, daar genoemd.

De Voorzitter: Het is jammer, dat de Kamer die thans niet zal kunnen hooren, want de spreektijd, die aan de fractie van den geachten spreker was toegekend, is verstreken.

De heer Kersten: Mag ik dan een slot aan mijn rede maken?

De Voorzitter: Ja, zeker.

De heer Kersten: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou dan ten slotte Zijn Excellentie willen verzoeken, vrij te laten van dien verzekeringsdwang, te meer omdat die dwang onrechtvaardig is.

Tot voorbeeld neem ik de Christelijke school te Borssele. Die school is voor een klein tiental jaren gebouwd, natuurlijk, als iedere school toen, voor rekening van de schoolvereniging. Die vereeniging draagt de volle risico. Brandt de school af, niemand lijdt schade dan de vereeniging zelf.

En zie, nu komt de Minister ook hier dwingen tot verzekeren.

Mag ik Zijn Excellentie verzoeken, wijl men in het onzekere verkeert wat met de schoolgelden geschiedt, zekerheid te verschaffen over deze zaak? Kan Zijn Excellentie het recht tot dezen willekeurigen, indirecten dwang motiveeren? Ik zou het op hoogen prijs stellen van Zijn Excellentie te vernemen, of de intrekking van het bewuste voorschrift thans mag worden te gemoet gezien.

De beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

VERBETERINGEN.

In de rede van den heer Troelstra, bladz. 262, kol. 1, regel 19 v. o., staat: „ontbreekt”; lees: „ontbrak”;

bladz. 263, kol. 2, regel 27 v. b., staat: „van de positie van”; lees: „van de positie, die”;

bladz. 264, kol. 1, regel 37 v. o., staat: „weest”; lees: „worden”;

idem, idem, regel 15 v. o., staat: „cultureele politiek mogelijk is. Of dat nu wel het geval is”; lees: „cultureele politiek mogelijk is — of dat wel het geval is”;

idem, kol. 2, regel 1 v. b., staat: „alsof”; lees: „of”;

bladz. 265, kol. 1, regel 7 v. o., staat: „algemeen”; lees: „in het algemeen”;

bladz. 266, kol. 1, regel 25 v. b., staat: „deflatie”; lees: „inflatie”;

bladz. 267, kol. 2, regel 29 v. o., staat: „Juli”; lees: „Juni”;

bladz. 268, kol. 2, regel 12 v. b., staat: „reglementaire”; lees: „parlementaire”.